

**УНІВЕРСИТЕТ
ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ
В ПЕРЕЯСЛАВІ**

**ВІТЧИЗНЯНА НАУКА НА ЗЛАМІ ЕПОХ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

**Матеріали Всеукраїнської науково-практичної
інтернет-конференції
(18 жовтня 2023 року)**

№91

Переяслав – 2023

УНІВЕРСИТЕТ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ
В ПЕРЕЯСЛАВІ

Рада молодих учених університету

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції
**«ВІТЧИЗНЯНА НАУКА НА ЗЛАМІ ЕПОХ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ»**

18 жовтня 2023 року

Вип. 91

Збірник наукових праць

Переяслав – 2023

УДК 001(477)«19/20»
ББК 72(4Укр)63
В 54

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»: Зб. наук. праць. Переяслав, 2023. Вип. 91. 127 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Коцур В. П. – доктор історичних наук, професор, академік НАПН України

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Воловик Л. М. – кандидат географічних наук, доцент

Євтушенко Н. М. – кандидат економічних наук, доцент

Кикоть С. М. – кандидат історичних наук (відповідальний секретар)

Носаченко В. М. – кандидат педагогічних наук, доцент

Руденко О. В. – кандидат психологічних наук, доцент

Скляренко О. Б. – кандидат філологічних наук, доцент

Солопко І. О. – кандидат фізико-математичних наук, доцент

Юхименко Н. Ф. – кандидат філософських наук, доцент

Збірник матеріалів конференції вміщує результати наукових досліджень наукових співробітників, викладачів вищих навчальних закладів, докторантів, аспірантів, студентів з актуальних проблем гуманітарних, природничих і технічних наук.

Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, достовірність фактів і посилань несуть автори публікацій.

©Рада молодих учених університету
©Університет Григорія Сковороди
в Переяславі

ТУРИЗМ І РЕКРЕАЦІЯ

УДК 911:332.025

Ганна Машіка, Володимира Венрик
(Ужгород)

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті розглянуто перспективи розвитку індустрії гостинності в сучасних умовах. Аналіз сучасних тенденцій розвитку індустрії гостинності показує, що, починаючи з 2020 року, підприємства туристичної сфери постійно перебували під негативним тиском факторів зовнішнього середовища. Таким чином, суттєвої шкоди розвитку туристичного бізнесу у світі завдали заходи, спрямовані на подолання наслідків пандемії COVID-2019, які нині ускладнили процеси переміщення громадян як усередині країни, так і можливості міжнародного туризму, через запровадження значних «ковідних» обмежень на пересування громадян між країнами.

Ключові слова: індустрія гостинності, туристи, інфраструктура туризму, туристичний ринок, інвестиційний клімат.

The article discusses the prospects for the development of the hospitality industry in modern conditions. The analysis of modern trends in the development of the hospitality industry shows that, starting from 2020, tourism enterprises were constantly under negative pressure from external factors. Thus, significant damage to the development of the tourism business in the world was caused by measures aimed at overcoming the consequences of the COVID-2019 pandemic, which have now complicated the processes of movement of citizens both within the country and the possibility of international tourism, due to the introduction of significant "covid" restrictions on the movement of citizens between countries.

Key words: hospitality industry, tourists, tourism infrastructure, tourist market, investment climate.

Поняття «індустрія туризму та гостинності» розглядається як єдине ціле, оскільки туристи – це споживачі, які мають величезні потреби, що залежать від різних чинників. Індустрія гостинності – це одна із складних та комплексних сфер, в якій завдяки зусиллям працівників задовольняються різні потреби клієнтів та споживачів послуг. У цій індустрії поєднуються різні види людської діяльності: відпочинок, харчування, туризм. Індустрія гостинності охоплює численну кількість послуг від розміщення до харчування та екскурсійного супроводження, генеруючи значні доходи та сплачуючи податки до бюджету регіону та держави. Переваги туризму індустрії гостинності для економіки країни також включають збільшення зайнятості, створеною у результаті роботи готелів, авіакомпаній, туристичних агентств тощо кожне десяте робоче місце у світі створюється індустрією гостинності. Розвиток країни як туристичної дестинації також покращує інвестиційний клімат, допомагаючи державі прирощувати обсяги іноземних інвестицій. Гостинність стала невід'ємною частиною туризму, яку вимагають всі споживачі туристичних послуг [2, с. 121].

На нашу думку, проблемами у розвитку індустрії гостинності на сьогодні є:

- відсутність належної інфраструктури;
- володіння іноземною мовою, культурою мовлення, мовленнєвим етикетом, зокрема;
- належний рівень розвитку інформаційних технологій;
- впровадження інновацій, що відповідають задоволенню потреб споживачів;
- відповідність закладів готельного господарства вимогам стандартизації та сертифікації;
- доступність готельних послуг масовому споживачу тощо [5, с. 208].

Нині до індустрії гостинності залучені фахівці різних сфер суспільного виробництва: туристичного, готельно-ресторанного, розважального, виставкового, івентового: конференції, фестивалі, олімпіади тощо, котрі задовольняють споживчий попит та бажання споживачів у якісній системі послуг [4, с. 300].

Розвиток підприємств індустрії гостинності вимагає відповідального підходу до розроблення бренду, тому наступним складником менеджменту гостинності є бренд-менеджмент. Зокрема, цінність готельного бренду визначається готовністю споживача купувати готельний продукт за вищою ціною за наявності на ринку аналогічних готельних господарських продуктів інших торгових марок. Відповідно, основним завданням брендингу підприємств сфери гостинності є формування у споживача та подальше підтримування позитивних асоціацій, пов'язаних із торговою маркою [1, с. 51]. Важливим є аспект вивчення комплексного функціонування індустрії гостинності як системи направленої на створення комфортних умов відповідно до запитів споживачів та ринку: бізнес, відпочинок, оздоровлення тощо. Отже сучасна індустрія гостинності – це особлива самостійна галузь економіки, що складається з групи галузей та підприємств, функції яких полягають у задоволенні різноманітного попиту на різні види бізнесу, відпочинку та розваг [3, с. 274].

Технологічні інновації. На нашу думку, основними перспективи розвитку індустрії гостинності мають бути спрямовані на:

- розвиток технологій, який буде продовжувати трансформувати галузь гостинності. Розумні номери, використання штучного інтелекту для персоналізації обслуговування, використання віртуальної реальності та розширеної реальності для покращення досвіду гостей – це всього лише деякі із напрямків;

- фокус на сталості, який є дуже важливими для гостей та готельних ланцюгів. Готелі та ресторани все більше звертають увагу на зменшення впливу на навколишнє середовище, використання екологічно чистих матеріалів та продуктів;

- зміна місцезнаходження, за останні роки спостерігається збільшення попиту на відпочинок в менш масових туристичних призначеннях, де гості можуть отримати більше автентичного та індивідуального досвіду;

- глобальні розміри, тому що індустрія гостинності стає все більше глобальною. Багато готельних ланцюгів та ресторанів розширюють свою присутність на міжнародному рівні;

- зростаючий попит на гастрономічний туризм, який набуває популярності, туристи все більше цікавляться традиційною кухнею та місцевими стравами;

- збільшення ролі онлайн-бронювань та соціальних мереж, адже інтернет та соціальні мережі стають основними каналами для бронювання готелів і ресторанів. Вплив відгуків та рейтингів на інтернет-платформах також зростає;

- співпраця та партнерства, адже готельні ланцюги та ресторани все частіше вступають у стратегічні партнерства з іншими галузями, такими як авіація, технології та розваги, щоб надати гостям інтегрований досвід;

- безпека та здоров'я, з урахуванням пандемії COVID-19 безпека та здоров'я гостей і персоналу стають пріоритетом, і готелі та ресторани вдосконалюють свої процедури та стандарти в цьому напрямку;

- культурна автентичність, тому що гості більше цінують автентичний та культурний досвід, і галузь реагує на це, пропонуючи програми та послуги, які допомагають гостям дізнатися більше про місцеву культуру та традиції.

Загалом, індустрія гостинності залишається дуже динамічною та конкурентоспроможною галуззю. Інновації, сталість, персоналізація та здоров'я туристів – це ключові фактори, які впливають на її розвиток в сучасному світі. Індустрія гостинності сьогодні потребує значного перезавантаження. Проектування нових закладів та удосконалення наявних, вимагає врахування новітніх технологій та змін настроїв та попиту клієнтів, швидкого реагування на суспільні виклики та адаптування їх до особливостей галузі.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Журба І.С., Несторишен І.В. Аналіз показників індустрії туризму в Україні та світі: проблеми та перспективи розвитку. *Development service industry management*, 2023. № (1). С. 50–55.
2. Левицька І. В., Басюк Д. І., Климчук А. О., Тарасюк Г. М., Москвічова О. С. Економіка туризму: навч. посібник. Житомир. 2020. 488 с.
3. Мазур В.С. Індустрія гостинності – ефективний інструмент розвитку туристичного бізнесу. *Журнал європейської економіки*. 2015. Т.14. №3. С.273-286.
4. Онищук Н.В. Розвиток індустрії гостинності в Україні та світі. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. Вип. 4(21). С. 297–304.
5. Папп В.В. Роль готельного господарства у розвитку туризму в регіоні. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. 2015. Вип.2(46). С.207-212.

УДК 911:338.48(477)

*Ганна Маши́ка, Анастасія Косовець
(Ужгород)*

РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті досліджено розвиток туристичної галузі України в умовах воєнного стану, проаналізовано особливості відпочинку та роботи туристичних об'єктів у областях України в період воєнного стану, охарактеризовано фактори впливу військової агресії на розвиток або занепад туристичної діяльності в постраждалих від війни регіонах. Окреслені перспективи та можливості розвитку туристичної діяльності у післявоєнний період, запропоновано можливості застосування нових тенденцій розвитку

Ключові слова: *туризм, туристична індустрія, тенденції, інновації, післявоєнний період.*

The article examines the development of the tourism industry of Ukraine under martial law, analyzes the peculiarities of recreation and operation of tourist facilities in the regions of Ukraine during the period of martial law, characterizes the factors of influence of military aggression on the development or decline of tourism in the war-affected regions. The prospects and opportunities for the development of tourist activity in the post-war period are outlined, and the possibilities of applying new development trends are suggested

Key words: *tourism, tourism industry, trends, innovations, post-war period.*

Туристичний ринок вважається досить гнучким і таким, що швидко відновлюється після дії несприятливих чинників. Але незважаючи на це, він гостро реагує на будь-які зміни у суспільстві та на зовнішні чинники, які мають безпосередній вплив на нього. Саме ці зміни значною мірою визначають кон'юнктуру туристичного ринку – стан попиту і пропозиції на туристичний продукт на даній території за визначений проміжок часу. Сучасний стан розвитку туризму в Україні можна охарактеризувати як складний. Покращити ситуацію може використання дієвих та ефективних управлінських підходів, спрямованих на здійснення інноваційного розвитку територій, запровадження виробничих, інформаційних, технологічних процесів для забезпечення єдності соціально-орієнтованих цілей політики держави та підприємців, представників туристичної галузі. Грамотне управління сферою туризму на національному рівні можливе за умов глибокого та комплексного розуміння загальних проблем всієї економіки в цілому та особливостей галузевого характеру [1, с. 140]. Туризм суттєво впливає на економіку держави та її громадян. Навіть під час військових дій, деякі регіони нашої країни продовжували функціонування туристичної галузі, оскільки важливо було не зупиняти економіку країни для її скорішого відновлення в майбутньому.

Тому вважаємо, що потрібно розглядати туризм, не тільки як розважальний сектор, а й як сектор підтримки господарської діяльності держави та громадянського суспільства.

З часу повномасштабного вторгнення в Україну російських військ повністю змінились підходи до організації туристичного бізнесу, який значною мірою залежить від безпекової складової відвідувачів як під час трансферу, так і під час відвідування туристичних об'єктів, маршрутів, інших відповідних локацій, де здійснюється надання тих чи інших послуг загального туристичного кошика.

На сьогодні значна частина туристичних компаній закрилась, інші переорієнтували свою діяльність або проводять волонтерську діяльність. З настанням літнього сезону почали з'являтися окремі запити на відпочинок, зокрема в містах відносно безпечної частини нашої держави – західних регіонах, Карпатах, тому що навіть в умовах воєнного стану туристична галузь продовжує функціонувати, оскільки мандрувати та пересуватись країною не заборонено. Проблема розвитку туристичної галузі загострюється в тих реаліях, коли країна вимушено зазнає втрат, а туризм в умовах воєнного стану, здається, не може розглядатись як одна з пріоритетних галузей економіки. Однак споживання туристичного продукту у всіх його проявах, вимірах, доступності – це суспільно соціальна складова розвитку людини, потреба в якій ніколи не зникне. Будуть змінюватися лише умови отримання послуг для відвідувачів різних територій, емоційне сприйняття, економічна основа, які потребуватимуть подальшого дослідження та вдосконалення [3]. Туристична галузь в першій половині 2022 року зменшила загальну кількість податкових надходжень на 26%, ніж в тому ж періоді 2021 року. Щодо кількості туристичних компаній в Україні, то їх цифра у 2022 році зменшилася на 24%, а кількість зареєстрованих підприємців зменшилась на 13%.

Потенціал туристичної галузі та його складові варто розглядати в чотирьох змістових вимірах: ресурсно-територіальному (наявність природних та штучних об'єктів, які придатні до використання з рекреаційними цілями, та інфраструктури їх використання – кадрової, логістичної, торговельної, медичної, житлової та ін.); суб'єктному (інтегральна здатність оптимально задовольняти потреби споживачів, виходячи з їх очікувань, враховуючи при цьому інтереси держави та з огляду на обмеженість кадрових, фінансових, технологічних, природних, комерційних ресурсів); маркетинговому (здатність привабити споживача туристичного продукту; складові потенціалу – передумови приваблення туристів); економічному (здатність створювати продукт в національній економіці, використовуючи наявні ресурси, в т.ч. за рахунок забезпечення зайнятості, залучення у господарський обіг об'єктів, які не використовувалися раніше в туристичній діяльності, або це здійснювалося недостатньо ефективно) [2, с. 180].

Важливим сьогодні є запровадження на державному законодавчому рівні загальної електронної інформаційної системи, в якій міститимуться відомості про всіх суб'єктів туристичної діяльності, більш детальна інформація щодо організації туристичної діяльності. Така система сприятиме прозорішому функціонуванню суб'єктів на ринку туристичних послуг, зменшенню корупційної складової, забезпеченню рівних умов і прав у туристичній діяльності. В умовах рівного доступу до можливостей на ринку туристичних послуг забезпечення достовірною інформацією суб'єктів туристичної діяльності, органів місцевого самоврядування, на територіях яких відбувається відвідування, інших учасників, які так чи інакше беруть участь у процесах організації туризму в країні, найбільше проявляється маркетинговий підхід до надання туристичних послуг. Водночас ринок формується на основі конкурентоспроможних підходів щодо покращення якості послуг, оптимізації ціноутворення та вартості туристичного кошика, розширення видів туризму, пошуку нових локацій, підготовки їх як туристичних об'єктів, удосконалення транспортної мобільності тощо [4, с. 221].

Війна, що триває, призвела до зменшення кількості туристів, які відвідують Україну, та значне зменшення доходів до державного бюджету від туристичної діяльності особливо в постраждалих регіонах, через проблеми безпеки та загальне негативне сприйняття країни як туристичної. Це призвело до значної втрати доходів для туристичного сектора країни.

Український уряд працює над розвитком туризму в інших регіонах країни, які не постраждали від конфлікту, але вплив війни продовжує відчуватися у туристичній галузі. Тому тема впливу війни на розвиток туристичної діяльності в Україні залишається актуальною та важливою дискусійною сферою. Поява нових технологій, таких як віртуальна та доповнена реальність, цифрові трансформації, мобільні додатки та маркетинг соціальних мереж може допомогти просувати нові напрямки туристичної діяльності та розвивати постраждалі регіони від наслідків війни. Досвід віртуальної реальності та інших нових технологій дасть потенційним відвідувачам можливість дізнатися про історію, культурні та природні чудеса регіонів, тим самим викликаючи інтерес і стимулюючи туристичний бізнес. Загалом, хоча розвиток туризму в післявоєнний період буде досить складним, його можна відновити та розвивати в майбутньому. Працюючи разом і впроваджуючи практику сталого та відповідального туризму, регіони, які постраждали від війни, можуть створити світле майбутнє для своїх громад і своєї індустрії туризму. Хоча наслідки війни можуть бути руйнівними для індустрії туризму в постраждалих регіонах, є перспективи для розвитку туристичної діяльності після війни. Уряди, місцеві громади та приватний сектор можуть працювати разом для створення середовища, яке сприятиме розвитку туризму, інвестуючи в розвиток інфраструктури, покращуючи заходи безпеки.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Барвінок Н. Вплив глобальних безпекових факторів на розвиток міжнародного туризму в Україні. *Věda a perspektívy*. 2022. № 4 (11). С. 139-151.
2. Бордун О., Шевчук В., Монастирський В. та ін. Втрати та напрями порятунку туристичного бізнесу України в умовах війни. *Вісник Львівського університету. Серія економічна*. 2022. Вип. 62. С. 178–196.
3. Моца А., Шевчук С., Серета Н. Перспективи післявоєнного відновлення сфери туризму в Україні. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 41. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-31>
4. Редько К. Ю., Фурс О. С. Основні тенденції розвитку туризму в Україні. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*: зб. наук. пр. 2020. № 17. С. 220-227. DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.17.2020.216338>

*Ольга Погрібняк
(Київ)*

ВПЛИВ ВІЙСЬКОВО-ІСТОРИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НА РОЗВИТОК ТУРИЗМУ БОГУСЛАВЩИНИ

У роботі розкривається вплив історичного розвитку Богуславщини (Київська область) на туризм і значення впливу на розвиток туристичної галузі Богуславщини та Київщини. Розглядається опис ключових подій регіону, туристичних пам'яток, персоналій та спогадів очевидців. Дослідження охоплює період з XI до середини XX століття.

Ключові слова: туризм, військово-історичний потенціал, Богуславщина, Київщина.

The work explores the impact of the historical development of Bohuslavshchyna (Kyiv Oblast) on tourism and the significance of this impact on the development of the tourism industry in Bohuslavshchyna and Kyiv Oblast. It includes a description of key events in the region, tourist attractions, personalities, and the memories of eyewitnesses. The research covers the period from the 11th century to the mid-20th century.

Keywords: tourism, military-historical potential, Bohuslavshchyna, Kyiv Oblast.

Пообіч річки Рось, на території Середньої Наддніпрянщини, простягається Богуславщина, відома в першу чергу, як центр ткацтва, вишивки та гончарства, але насправді завдячує своїй туристичній визначності саме глибокій історії, що тягнеться в давньоруський період, час Хмельниччини, Гайдамацького руху та яскравих сторінок доби Української революції.

Ймовірно, саме місто Богуслав було засновано у 1032 році: за Іпатіївським літописом, після перемоги над печенігами у 1017 та 1036 роках Ярославом Мудрим було збудовано фортеці уздовж річки Рось – «поча ставити городы по Рсі». Перша ж згадка конкретно про місто датується 1195 роком, як про оборонну частину Київського князівства передану в спадок князю Всеволоду. Проте, деякі дослідження вказують, що поселення з такою назвою було засновано ще до зазначення в літописах, але використовувалося як військовий об'єкт Ярославом Мудрим і за його сприяння перейшло в статус «града». Окрім того, на території Богуславщини частково простягаються сліди «Змієвих Валів» кінця X – початку XI століть на території села Москаленки, що свідчить про більш ранній військовий потенціал регіону ніж зазначений в літописі; в урочищі Городок було знайдено три римські монети датовані II ст. н.е.: одна Сабіни і дві Антоніна Пія. Так чи інакше, територія Богуславського району була важливим регіоном військово-стратегічного призначення, про що свідчать як і згадки в літописах, легенди, перекази, так і археологічні знахідки, які знаходяться в історико-краєзнавчому музеї Богуславщини.

Ймовірно, місто було зруйновано в 1240 році і його діяльність відновлюється після приєднання до Князівства Литовського. Яскравою сторінкою військової історії є ряд козацьких повстань. Цьому сприяло в першу чергу населення регіону: «...нема підданих послушних – хиба кілька, а все козаки». Зокрема, Богуславщину охопило Косинське повстання, але регіон, скоріше, потерпав від нього: «...здобувши сі замки оружно, не тільки пограбили підстаросту, але й позабирали всю гармату, амуніцію і запаси, і людей пограбили „як якийсь неприятель»». Під час повстання Павлюка у 1637 році в самому місті стояли польські війська, а в прилеглому до нього селищі – Росаві – відбулася «Расавська рада», на якій Саву Кононовича було обрано гетьманом. Проте найбільшого масштабу історії козащини регіон набув в період Хмельниччини.

Постать Богдана Хмельницького є визначною в історії Богуславщини. Дотепер старожили переказують легенди, пов'язані з постаттю гетьмана: в селі Тептіївка є криниця Богдана Хмельницького, з якої він немов пив воду; неподалік села Мисайлівки, на мальовничих горбах, поховане його загибле військо (виходячи на пагорб, тупнувши ногою, можна навіть почути відлуння). Саме місто ввійшло до Білоцерківського полку, бравши активну участь у національно-визвольній війні. Для самого ж гетьмана це місце мало не лише військово-стратегічне значення, а особисте – саме замок над Россю, де нині знаходиться Свято-Миколаївський чоловічий монастир, був обраний Хмельницьким своєю тимчасовою резиденцією. Сам монастир має цікаву історію і часто приваблює туристів, проте для самих жителів він набуває дещо сакрального значення, оповитого легендами: за переказами, під відслоненням богуславських гранітів знаходяться таємничі підземні ходи, викопані монахами під час набігів монголо-татар. Задля розвитку туризму, поруч із сучасним монастирем почалося зведення реконструкції макету церкви Успіння Пресвятої Богородиці, яка була зруйнована у липні 1941 року.

Визначною подією став візит Макарія III разом з сином у червні 1654 року до Богдана Хмельницького. Цінність цього візиту полягає у детальному описі замку та самої резиденції: «Весь згаданий ліс оточений огорожею, і кожен бік його належить комусь із жителів. Вибравшись із лісу та вузької дороги, ми проїхали ще одну милю – а всього чотири цього дня – і наблизилися до великого міста з укріпленнями та цитаделлю, на ім'я Богуслафі (Богуслав). Ми переїхали на судах велику річку, яку називають Рош... Нас повели з великою пошаною та повагою до церкви Богородиці, бо вона перша з трьох церков, що перебувають у цьому місті; друга – в ім'я Трійці, а третя – св. Параскеви. У цій церкві Богородиці замість люстри висить великих розмірів оленьчий ріг з багатьма розгалуженнями: кінці його

оброблені й вставлені свічки...». Дерев'яні частини брами Богдана Хмельницького нині знаходяться в Богуславському краєзнавчому музеї. Вказані в джерелі церкви є і нині туристичною окрасою міста Богуслава: вищезгадана церква Богородиці знаходиться в стані реконструкції; церква Святої Параскеви П'ятниці згоріла під час пожежі в 1826 року, проте на її місці була зведена справжня гордість міста – графами Браницькими збудовано Свято-Троїцьку церкву в стилі пізнього класицизму; Троїцька церква також потерпіла від пожежі, і на її місці було збудовано Костел св. Владислава – на превеликий жаль купол костелу був зруйнований в буремні роки ХХ століття, проте нині повернутий вірянам і знаходиться на етапі реставрації.

Церковна архітектура краю є його окремою унікальністю, яка приваблює до себе не лише дослідників, вірян, істориків, а й охочих помилуватися мистецтвом. У селі Чайки знаходиться славетна «козацька церква», збудована козаками у 1558 році з дощок чайок, козацьких човнів – саме від цього пішла і назва населеного пункту. Воскресенська церква у Бороданях, збудована у 1800 році, зберегла свій первісний вигляд і нині являється рідкісним зразком української дерев'яної архітектури. Іванівська церква, збудована у 1726 році в Богуславі, згодом була перенесена до Розкопенець через стрімке підняття рівня води у Росі – унікальністю храму є мироточива ікона Божої Матері. Успенська церква у Вільховці є справжньою окрасою регіону через свою своєрідну форму: дев'ятидільну з псевдовізантійськими мотивами.

Масштабного розмаху набув гайдамацький рух, очолюваний на Богуславщині Лобом, Деркачем, Щуненком, Микитою Швачкою.

Важливою сторінкою воєнної історії краю є Медвинське повстання та створення Медвинської республіки в часи Української революції. Прихід більшовицької влади спустошив Богуславщину, яка активно чинила опір. Приводом до повстання стали збори 18 серпня 1920 року, які обурили місцеве населення: зухвальство та неналежна поведінка нової влади, грубість і терор сприяли піднесенню національного духу не лише селян Медвина, а й околиць, дійшовши і до самого Богуслава. Хомою Лебедм було створено повстанський комітет, в якому немало активну участь брав легендарний бандурист Антін Митяй. На Богуславщині велику цінність має його бандура: після розправи більшовиків, довгий час вона вважалась безвісти зниклою, проте в 2000-х роках її було знайдено і передано в Богуславський краєзнавчий музей, де вона зберігається і донині.

Того ж дня селянами було проголошено Медвинську республіку, в якій більшовики вбачали небезпечне агітаційне явище. І справді, ідеї медвинців досить швидко розповсюдились всім районом, де почалася розправа над ворожими силами, які не підтримували ідею української незалежності: в селах Браному Полі, Щербашинцях, Киданівці, Бороданях, Вільхівцях, самому місті Богуславі. Територія Медвинської республіки охопила частину Київської та Черкаських областей. Проте, 13 жовтня 1920 року державне утворення було ліквідовано, частина учасників могла емігрувати, і вже в еміграції було видано збірки про історію повстання – найвідоміша з них «Горить Медвин» Івана Дубинця, яка лише в 1970-х роках таємно була передана до України, до цього ж події повстання замовчувались і історіографії. Інша ж частина повстанців була жорстоко репресована: на пам'ять про 80 розстріляних медвинців цивільного населення, яких було взято в полон задля шантажу, у селі встановлено меморіальний пам'ятник. Інтерес до повстання та створення окремого державного утворення прокинувся після подій Революції Гідності у 2014 році. Тема почала приваблювати дослідників, а ті, кому цікава воєнна історія, почали відвідувати найважливіші місця Республіки.

Окремою сторінкою, яка приваблює іноземних туристів до Богуслава є наявність єврейської громади та їх дії в ході подій Революції. Загалом, з середини ХІХ століття Богуслав вважався переважно єврейським містечком, а станом на початок ХХ століття 65% населення були євреями: місто поділили на кілька частин, розділених Россю. Правий берег був винятково заселений єврейською громадою, на її території існувало 18 синагог, які не збереглись до нашого часу. Найстаріша збережена будівля Богуслава – «Кам'яниця»,

збудована у 1727 році, належала єврейській громаді, яка використовувала будівлю як хедер. Нині там розміщено Музей народних промислів Богуславщини. Ще однією з історичних пам'яток краю є давнє єврейське кладовище, яке чудово зберіглося і є популярним туристичним місцем.

В період Визвольних змагань, в Богуславі було створено організацію самооборони, а саме місто стало центром для притулку та переховування постраждалих євреїв з сусідніх регіонів. Єврейське населення зазнало найбільших страждань від Добровольчої армії Денікіна, проте більшовицьке пlynдрування теж мало місце бути: «Стоном стогнало єврейське населення і страждало від більшовиків: як євреї, так і буржуазія. Кожен незначний ткач вважався фабрикантом, а кожен міщечник – купцем. Не дивно, що євреї очікували приходу денікінців, будши впевненими, що нова влада принесе їм спокій та порядок». Проте їх надії не були виправданими. З першим приходом денікінців в Богуславі було вбито 37 євреїв мирного населення, жінки та чоловіки, згвалтовано понад сотню жінок. Єврейський квартал, який тоді охоплював більшу частину міста, був майже зруйнований: «В результаті всіх цих бід, містечко було немов після нашествия іноземного ворога. Спалені квартали, які, з впевненістю можна сказати, ніколи не будуть відбудовані, оскільки для цього потрібні десятки мільйонів російських рублів. Сотні будівель без скла, в деяких рами й двері виламані, а печі зруйновані, інші ж заколючені через смерть господарів». Проте богуславське населення змогло створити центр самооборони, приймаючи постраждалих з околиць, тимчасово допомагало в цьому і християнське населення: «... було багато випадків, коли християни приймали у себе євреїв, годуючи їх безкоштовно. Особливо в цьому брав участь місцевий земський госпіталь, де знаходилося в ці дні 1200 осіб, яких годували і поїли». Проте з часом, під загрозою розстрілу, з боку українського населення відношення до євреїв змінилося: «Вони не надавали цьому значення і не чіпали схованих євреїв. Але, побачивши з часом, на що солдати спроможні, вони стали енергійно проганяти постраждалих». Це не заважало богуславській єврейській общині приймати до себе громадян з інших регіонів: «...голодні, голі, жорстоко побиті й ранені, в Богуслав тікали євреї Росави, Фастова, Білої церкви, знаходячи там притулок...».

Підсумовуючи, можна впевнено сказати, що воєнно-історичний потенціал Богуславщини має для розвитку туризму вагоме значення, є центральною особливістю міста, проте для забезпечення туристичної діяльності регіон потребує популяризації та уваги меценатів. Надзвичайно вагомим пріоритетом в привабленні туристів є давня історія міста та його околиць, яка сягає ще до часів зародку України-Русі, про що свідчать чисельні археологічні знахідки, перекази, легенди та дослідження. Більшість речових пам'яток знаходиться в музеї історії Богуславщини. Про давню історію міста та офіційну версію заснування свідчать чисельні меморіали, дошки та пам'ятники Ярославу Мудрому. Богуслав відіграв і свою роль в розвитку козацтва та війні Богдана Хмельницького, ставши його резиденцією. Воєнні події часів Української Революції на території Богуславщини відбилися в історіографії яскравою сторінкою за боротьбу до незалежності. Історія Медвинського повстання стала яскравим прикладом цьому, проте через замовчування, історія виникнення Республіки лише набуває своєї популярності серед дослідників цього періоду. У 2000 році в селі було встановлено пам'ятні знаки на честь Медвинської республіки та на честь постраждалого від червоного терору населення. У 2019 році, за сприяння дослідників-краєзнавців, було створено освітню ініціативу «Медвин. Повстання», що сприяло ідеї відкриття окремого музею, присвяченого подіям 1920 року. Говорячи про туризм Богуславщини, неможливо не підкреслити значний єврейський рух на території. Колись єврейське містечко і нині приваблює іноземних туристів, в тому числі паломників на давні споруди регіону та місцеве кладовище, що являє собою культурну спадщину. Загалом, Богуслав – перспективне туристичне місто, яке лише починає використовувати свої ресурси. Туризм, його розвиток за останнє десятиліття стали провідними напрямками у розвитку міста: на вулицях встановлено вказівники на найпопулярніші для туристів місця, кожна історична пам'ятка має табличку, де кількома мовами коротко описана історія та значення визначного міста, а скориставшись QR-кодом

можна прослухати аудіо формат та прочитати більш детальну інформацію; розпочалася реконструкція чисельних пам'яток історії. Безумовно, в майбутньому, регіон може стати центром дослідження та туризму для знавців історії, традиційної культури та краєзнавців, які досліджують історію Київської області.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Spheres of culture. Volume XVIII. 2019. URL: https://dspu.edu.ua/biblioteka/wp-content/uploads/2021/02/Sphere_2019_V_18.pdf.
2. Алеппский П. Путешествие Антиохийского патриарха Макария в Россию в половине XVII века. URL: https://azbyka.ru/otechnik/Istorija_Tserkvi/puteshestvie-antiohijskogo-patriarha-makarija-v-rossiyu-v-polovine-17-veka/2_3.
3. Богуслав. Костел Зіслання Святого Духа (1796-1812). Київська обл., Броварський р-н (Богуславський р-н). URL: <https://rkc.in.ua/index.php?&m=k&f=akzkv&p=kvbsbsd&l=r&n=1>.
4. Брайчевский М. Римская монета на территории Украины. URL: https://www.academia.edu/31739621/Михаил_Брайчевский_Римская_монета_на_территории_Украины_Římská_mince_na_uzemí_Ukrajiny_Roman_coins_on_the_territory_of_Ukraine_Römis che_Münzen_auf_dem_Territorium_der_Ukraine.
5. Вортман Д. Змиевы валы. URL: <http://www.xlegio.ru/fortification/the-serpentine-ramparts/>.
6. Грушевський М. Історія України-Руси. Т. VII. Розділ IV. С. 1. URL: <http://litopys.org.ua/hrushrus/iur70401.htm>.
7. Грушевський М. Історія України-Руси. Т. VIII. Розділ IV. С. 9. URL: <http://litopys.org.ua/hrushrus/iur80409.htm>.
8. Дубинець І. Горить Медвин. Нью-Йорк: Друкарня «Український Прометей», 1952.
9. Жеплинський Б. М., Ковальчук Д. Б. Українські кобзарі, бандуристи, лірники. Енциклопедичний довідник. Львів: Галицька видавнича спілка, 2011. 163 с.
10. Заруба В. М. Полки, сотні та старшина Гетьманщини. Дніпро: Ліра, 2017.
11. Історія міст і сіл УРСР Київської області / [Ф. М. Рудич, П. І. Бакуменко, Г. К. Макаренко та ін.].
12. Літопис Руський за Іпатіївським списком. URL: <http://litopys.org.ua/index.html>.
13. Медвинське повстання (1919–1922). URL: <https://www.medvyn-povstannia.org.ua/медвин-повстання>.
14. Шехтман И. Б. История погромного движения на Украине 1917-1921 гг. Т. II. Погромы добровольческой армии на Украине. Берлин, 1932.

Науковий керівник: кандидат історичних наук, доцент Громова Н. О.

ЕКОНОМІКА

*Діана Нодь
(Ужгород)*

ГЛОБАЛЬНА ПРОДОВОЛЬЧА КРИЗА В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Продовольство – найважливіший фонд життєвих функцій людства. Його дефіцит зазвичай сприймається як лихо, а відсутність – як катастрофа. Нестача та відсутність їжі підриває продовольчу безпеку та призводить до різних форм прояву продовольчої кризи: недоїдання, неповноцінного харчування або голоду. Продовольча безпека – це ступінь забезпеченості людини екологічно чистими та корисними продуктами харчування. У деяких визначеннях продовольчої безпеки вказується, що забезпеченість їжею повинна бути достатньою для того, щоб вести здоровий та активний спосіб життя [1, с. 23].

Питання продовольчої безпеки входить до компетенції Всесвітньої продовольчої програми (ВПП) – ланки Організації Об'єднаних Націй (ООН) та найбільшого підрозділу гуманітарної допомоги у світі. За її даними, постійно голодує близько 811 млн людей у 43 країнах світу, з них гострий дефіцит продовольства відчувають 283 млн людей. На межі голодної смерті перебуває 45 млн людей.

Серед основних причин дефіциту та відсутності продовольства відзначають:

- воєнні конфлікти, які, як і раніше, є найбільшою причиною голоду, оскільки 60 відсотків голодуючих у світі проживають в районах, які охоплені воєнними діями;
- кліматичні кризи, що супроводжуються не тільки загибеллю людей, а й знищенням врожаю та засобів до існування, а також неможливістю людей прогнати себе;
- економічні наслідки COVID-19, що довели гострий голод до рекордного рівня;
- зростання вартості продовольства, оскільки навантаження на глобальні ланцюжки постачання призвели до десятирічного максимуму цін на продукти харчування та паливо;
- ріст кількості населення (за даними ООН, до 2050 року населення світу становитиме майже 10 мільярдів осіб) [2, с. 13].

Ще 20 років тому сільськогосподарські наслідки військового конфлікту між Росією та Україною були б серйозними для країн, що потерпають від браку продовольства, однак вони не мали б таких глобальних наслідків як сьогодні.

Станом на 2021 рік Україна, Казахстан та росія експортували 102 млн тон зерна, в основному пшеницю, кукурудзу та ячмінь, що становить 24% від загального обсягу світового експорту в 434 млн тон [3, с. 76].

Україна має величезний сільськогосподарський потенціал. Зростання врожайності та, відповідно, експорту зернових культур, значною мірою зумовлене імпортом технологій у вигляді сільськогосподарської техніки, нових сортів культур та агрономічних ноу-хау. Виробництво та експорт зернових культур з України збільшується [4, с. 85-86]. Можна зробити висновок, що сільськогосподарський потенціал однієї з найродючіших країн світу нарешті почав використовуватися після десятиліть радянської безгосподарності. Більше того, Україні вдалося отримати частку на світовому ринку зерна, що постійно зростає.

Однак вияви продовольчої кризи, спричинені війною в Україні, вже спостерігаються в країнах Африки та Близького Сходу. Фіксується суттєве зростання цін на продукти харчування та дефіцит основних сільськогосподарських культур, які раніше постачалися Україною. Подальша нестача продовольства може стати причиною ще більших злиднів та голоду мільйонів людей [4, с. 26].

Разом з тим росія продовжує знищувати транспортну інфраструктуру, зерносклади та продовольчі склади, а також перешкоджає проведенню сільськогосподарських робіт. Її дії спрямовані на створення гуманітарної катастрофи не лише в Україні, а у всьому світі. Глобальна продовольча безпека порушується шляхом блокування доступу до українських портів.

Через загрозу з боку російської федерації вантажовідправники бояться відправляти свої судна в Азово-Чорноморський регіон. Також багато суден, завантажених продовольством, не мають змоги вийти в Середземне море. Серйозні фінансові виклики постають перед українськими та зарубіжними виробниками продовольства. Через руйнування української інфраструктури знизилась кредитна рейтинги відомих аграрних компаній. Завдала шкоди заборона Національного банку України здійснювати транскордонні перекази валютних цінностей з України. Все це може мати як короткострокові, так і довгострокові наслідки для України та світу [5, с. 19].

Для того щоб уникнути світової продовольчої кризи, зумовленої російсько-українською війною, Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (Food and Agriculture Organization, FAO, ФАО) рекомендує країнам вжити низку заходів, таких, як:

- забезпечити прозорість ринку сільськогосподарської продукції. Для цього потрібне зміцнення та розвиток Системи інформаційного забезпечення ринків сільськогосподарської продукції (AMIS), яка є міжвідомчою платформою, призначеною для підвищення прозорості продовольчих ринків. Вона була запущена у 2011 році міністрами сільського господарства країн «G20» у зв'язку з стрибками цін на продовольство у 2007–2008 та 2010 роках у всьому світі;

- забезпечити глобальне фінансування імпорту продовольства, щоб допомогти країнам подолати зростання цін на продукти харчування. Мова йде про задоволення потреб виключно країн з низьким і нижчим за середній рівень доходу громадян, країн – чистих імпортерів продовольства та обраних одержувачів допомоги від Міжнародної асоціації розвитку. Завдяки спеціальним умовам можна автоматично стабілізувати ситуацію з фінансуванням у майбутньому. Ті, хто має право на отримання допомоги, беруть на себе зобов'язання щодо нарощування інвестицій у сільське господарство, що дозволить знизити їх потреби в імпорті в майбутньому;

- утриматися країнам від запровадження експортних обмежень, які можуть призвести до подальшого зростання цін на продовольство та підірвати довіру до світових ринків;

- знайти країнам, які залежні від української та російської сільськогосподарської продукції, альтернативних постачальників, забезпечити ефективне використання наявних продовольчих запасів та збільшити виробництва власної продукції;

- вживати заходи щодо попередження поширення африканської чуми та інших хвороб сільськогосподарських тварин шляхом застосування передових практик ведення господарства. Україна, як один з найбільших експортерів сільськогосподарської продукції у світі, також повинна вжити заходів, котрі будуть спрямовані на попередження світової продовольчої кризи та забезпечення продовольчої безпеки всередині країни [6, с. 54].

Світова продовольча безпека знаходиться під загрозою, спричиненою російсько-українською війною. В зв'язку з тим, що її сторонами є найбільші у світі експортери зерна, існує ризик поглиблення світової продовольчої кризи. Для уникнення катастрофічних наслідків цієї кризи для України та світу країнам необхідно вжити низку заходів, які наведені вище. Щоб стабілізувати ситуацію всередині країни, Україна повинна спрямувати зусилля на адаптацію логістичної системи для відновлення експортних поставок сільськогосподарської продукції, підтримку українських виробників сільськогосподарської продукції та продовження співпраці з країнами, які підтримують її територіальну цілісність та незалежність, надають фінансову та гуманітарну допомогу.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Ульяновченко А. В., Прозорова Н. В. Продовольча безпека – основа національної безпеки держави. Congressworld. 2014. URL: http://congressworld.com.ua/blog_article.php (дата звернення: 14.09.23).

2. Fahy A. What is food security? Concern worldwide. 2021. URL: <https://www.concern.net/news/what-foodsecurity> (дата звернення: 14.09.23).

3. WFP – saving lives, preventing famine. WFP. 2021. URL: <https://www.wfp.org/stories/wfp-saving-lives-preventing-famine> (дата звернення: 14.09.23).

4. Осташко Т. О. Експорт агропродовольчих товарів у ЄС: перспективи і завдання. *Економіка і прогнозування*. 2016. № 1. С. 83-94.

5. Продовольча безпека в Україні у 2019 році. Огляд основних індикаторів. URL: <http://edclub.com.ua/analitika/prodovolcha-bezpeka-vukrayini-u-2017-roci-oglyad-osnovnyh-indikatoriv> (дата звернення: 14.09.23).

6. Прокопенко О. М. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України: за ред.. Київ: Держстат, 2018. С. 59.

Науковий керівник: кандидат економічних наук Брензович К. С.

УДК 338.2:656.2

*Марія Юрченко
(Київ)*

«ПЛАНУВАННЯ», «КОНТРОЛЬ» У СФЕРІ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

У статті визначено сутність категорій “планування” та “контроль”. Розглянуто підходи щодо функцій управління. Розкрито зміст ряду економічних показників.

The article defines the essence of the "planning" and "controlling" categories. Approaches to management functions are considered. The content of a number of economic indicators is disclosed.

Постановка проблеми. Для забезпечення ефективного керівництва підприємствами важливу роль відіграє приділена увага управлінським функціям, цілеспрямовані дії з переведення будь-якої системи в бажаний стан, що визначає сутність, форми, методи планування. При виконанні тієї чи іншої роботи необхідно заздалегідь визначити, що потрібно в підсумку одержати, як організувати справу, мотивувати і проконтролювати його виконання. Це і є сфера розвитку підприємства.

Актуальність дослідження обумовлена багатоманітністю та неоднозначністю підходів до трактування сутності та взаємодії планування, контролю у сфері розвитку підприємства.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі радикальних реформ в Україні особливої ваги набувають питання вдосконалення управління. Однією з найважливіших його функцій є контроль та планування. «Планування», «контроль» та інші функції управління, що безперервно виконуються на будь-якому підприємстві незалежно від форми власності та сфери господарської діяльності, мають надзвичайне значення для результативності ряду економічних показників. Планування і контроль на підприємстві – це водночас і галузь наукових досліджень, і навчальна дисципліна, і сфера практичної діяльності суб'єкта. Знання основ теорії та володіння практичними навиками у галузі планування і контролювання різних об'єктів діяльності підприємства, зокрема робочого часу, є особливо цінними у трудовій сфері [1].

Економічні дослідження організаційних особливостей забезпечення ефективності управління фінансовим плануванням у розрізі ключових елементів об'єктного та суб'єктного складу, методик оцінювання та інструментального забезпечення ініціювання поліпшувальних заходів, представляють собою широке предметне поле досліджень даної наукової проблематики і характеризується наявністю потужного теоретико-методичного базису в основі якого лежать численні наукові доробки вітчизняних та зарубіжних вчених. Теоретичні основи дослідження даного напрямку були закладені у працях таких вчених як Р. Акофф, Т. Є. Беляков, М. Д. Білик, Р. Брейлі, А. Г. Завгородній, С. В. Каламбет, О.М. Кальченко, Н. Ю. Мельничук, О. О. Непочатенко, А. В. Оверчук, Г.О. Партин, А. Робсон, Р. А. Слав'юк, М. Тарасюк, Дж. Ченг, Л. І. Шваб, І. О. Школьник.

Важливою особливістю в роботі підприємств є їх планомірний характер: люди свідомо визначають цілі своїх дій і розміряють свої дії з ресурсами. Необхідність контролю та планування забезпечує узгодженість поставлених цілей діяльності підприємства та процесу контролю їх виконання, як наслідок – результатів.

Планування та контроль є двома найважливішими функціями управління будь-якою організацією. Ці два процеси є тісно взаємопов'язані. Цілком зрозуміло, що планування без дієвого контролю за ходом виконання планів не має сенсу. Проте, контроль без планування є неможливим. Контроль – це невід'ємний складник та передумова планування. Без синтезу планування та контролю існує велика загроза неправильно оцінити можливі фінансові ризики, а отже, вдатися до помилкових або нескоординованих управлінських рішень і дій [3].

За цим зв'язком характерною ознакою планування на сучасному етапі має стати активізація контролю. Планування є наслідком управлінських дій з розподілу ресурсів, координації діяльності між окремими складовими системи, із зовнішнім середовищем, створенням ефективної структури, контролю за діяльністю, розвитку у майбутньому. Планування забезпечує своєчасність рішень, встановлює чітку мету і ясний спосіб її реалізації, дає можливість контролювати ситуацію [4].

Процес управління – управлінська діяльність, об'єднаних у певну структуру суб'єктів управління, спрямована на досягнення певних цілей через реалізацію функцій управління, застосування відповідних принципів і методів управління [5]. Наведені визначення дозволяють стверджувати, що діяльність та процес близькі за змістом поняття, які визначають певну послідовність дій, об'єднаних у просторі та часі з метою впливу на суспільні явища. Проведений аналіз підходів до визначення сутності, дозволяє стверджувати, що розгляд планування та контролю як управлінської діяльності акцентує увагу на визначенні суб'єктно-об'єктних компонент, а як процесу – на безпосередній його організації. Тому більш коректно у широкому сенсі розуміти, що організація виробництва виступає з необхідними складовими:

- процес визначення сукупності цілей;
- процес поєднання (координації) цілей і засобів їх досягнення;
- процес розвитку або єдність існуючої системи з її майбутнім розвитком;
- розроблення загальних цілей підприємства;
- визначення конкретних цілей на визначений період із наступною їхньою деталізацією;
- контроль за процесом досягнення цілей шляхом зіставлення планових показників із фактичними, коригування цілей або процесу їх досягнення (попередній контроль) [6].

На практиці необхідно зазначити, що розвиток виробництва є процесом, що триває до завершення планового комплексу операцій.

Висновки. Для проведення комплексного інноваційно-технологічного розвитку необхідно сформувати дійові та ефективні механізми впливу суб'єктів управління розвитком на його об'єкти. Механізм управління розвитком підприємства має складну структуру, яка складається з низки локальних механізмів, що мають забезпечити ефективність усіх етапів процесу розвитку (розробка плану, організація, реалізація, контроль та оцінка результатів), а також зворотний зв'язок між етапами, його гнучкість та керованість. управління розвитком є складовими системи та механізмів управління підприємством, а також систем і механізмів управління об'єктами більш високого рівня: галузі, регіону, країни. Подальші дослідження пов'язані з вивченням взаємозв'язків та взаємодії механізмів управління розвитком різних ієрархічних рівнів з метою підвищення їх ефективності та дієвості шляхом удосконалення існуючих і формування нових механізмів, адекватних сучасним умовам господарювання. Основним результатом статті є визначення планування як управлінської діяльності з обґрунтування цілей, пріоритетів, визначення шляхів і засобів їх досягнення, визначення його процесних складових, що дозволить у подальших дослідженнях перейти к конкретним проявам планування на рівні різних суб'єктів управління і різних часових горизонтів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Гринчуцький В. І., Карапетян Е. Т., Погріщук Б. В. Економіка підприємства : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 82 с.
2. Ефективна економіка. Електронний журнал. 2013. №6 (включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975)
3. Азаренкова Г.М., Журавель Т.М., Михайленко Р.М. Фінанси підприємств: навч.посіб. для самостійного вивчення дисципліни. 3-тє вид., випр. і доп. Київ: Знання-Прес, 2009. С.10-13.
4. Бібліотека економіста. 2005-2023. Менеджмент. 2003, п. 3.4. [Електронний ресурс].
5. Економічна наука. Інфестиції: практика та досвід. 2012. №5.
6. Конспект лекцій [Електронний ресурс] : навч. посіб. для здобувачів ступеня бакалавра за спеціальністю 051 Економіка / КПІ ім. Ігоря Сікорського; уклад. І. В. Макалюк. Електронні текстові дані (1 файл: 20,2 МБ). Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2022. 241 с.
7. Бужимська К. О., Царук І. М. Механізми управління розвитком підприємства: сутність і структура. *БІЗНЕСІНФОРМ*. 2020. №7. 10 с.

МЕНЕДЖМЕНТ І МАРКЕТИНГ

УДК 628.157

Лідія Павлюк
(Володимир)

МИСТЕЦТВО ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОЧОГО ЧАСУ ПРАЦІВНИКА: ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ

У статті розглянуті ключові стратегії, які допомагають ефективно використовувати обмежений і без того час. Від установалення пріоритетів до ефективного планування, ці методи допомагають досягти більшого, витрачаючи менше зусиль. Додатково, розглядають навички та принципи, які дозволяють ефективніше управляти часом та досягати успіху в різних сферах життя. Реалізація запропонованих у статті принципів може стати важливим кроком на шляху до високої продуктивності, меншого стресу та більш глибокого задоволення від життя.

Ключові слова: тайм-менеджмент, методи тайм-менеджменту, планування часу, ефективне використання часу, непродуктивні втрати часу, планування, пріоритизація завдань.

The article discusses key strategies that help you use your already limited time effectively. From prioritizing to effective planning, these techniques help you achieve more with less effort. In addition, the skills and principles that allow you to manage time more effectively and achieve success in various areas of life are considered. Implementation of the principles proposed in the article can become an important step on the way to high productivity, less stress and deeper satisfaction with life.

Key words: time management, time management methods, time planning, effective use of time, unproductive time loss, planning, prioritization of tasks.

У сучасному світі, де темп життя зростає з кожним днем, управління часом стає найбільшою цінністю. Кожен із нас має лише 24 години на добу, і важливо знати. Як ефективно витратити цей обмежений ресурс. Тайм-менеджмент стає вирішальною навичкою, яка допомагає досягти успіху як особистому так і у професійному житті.

Тайм-менеджмент є одним з найважливіших інструментів у сучасному світі бізнесу, оскільки дозволяє керувати своїм часом і досягати максимальної продуктивності. Використання тайм-менеджменту допомагає працівникам ефективно організовувати свій робочий день, уникати зайвих затримок та стресів, а також зберігати баланс між роботою та особистим життям.

Дослідження проблеми тайм-менеджменту проводилося багатьма науковцями та авторами книг, а саме: Н.О. Алюшина, Г. Архангельський, М. Лукашенко, П. Берд, Ю.Л. Васильченко, Л.В. Галіцина, В.Г. Гамаюнов, Т. Телегіна, Т.Б. Гриценко, К. Кінан, Л.І. Скібіцька, Б. Трейсі та багато інших. У їх роботах основна увага зосереджувалася на особливостях організації праці менеджера з управління персоналом.

Проблема дефіциту часу в професіях різного типу, у різних умовах праці і станах людини досліджувалась В. Денисовим, Д. Завалішиною, Н. Заваловим, Г. Зараковським, В. Зінченко, В. Пономаренко.

Тайм-менеджмент – це сукупність методів раціонального розпорядження власним часом з метою виконання поставлених завдань, проектів, задач та доручень.

Хотілось би підкреслити, що термін «тайм-менеджмент» винайшла компанія Time Management International. Її засновник, данець Клаус Меллер, в 70ті роки винайшов Time Manager – складно влаштований блокнот-щоденник, який можна вважати прабатьком сучасного органайзера [3].

Історія тайм-менеджменту почалась в часи Нової економічної політики (НЕП). Саме у цей період була заснована Наукова організація часу (НОЧ).

Наступна хвиля популярності тайм-менеджменту прийшла разом з іншими новинками уже в другій половині 80-их.

На сьогодні існує безліч тренінгів, які дозволяють оволодіти мистецтвом управління власним часом. Вони користуються популярністю, оскільки необхідність тайм-менеджменту постійно росте.

Управління часом, тайм-менеджмент (від англ. time management) – це сукупність окремих методів максимально ефективно організації часу, з метою виконання всіх завдань та проектів.

Треба сказати, що раніше термін стосувався лише професійної діяльності, але з часом почав виходити за її межі.

Варто підкреслити, що основною метою тайм-менеджменту є не те, як найшвидше зробити всі справи за один день, а те, як раціонально розподіляти свої часові ресурси таким чином, щоб жити та отримувати при цьому задоволення й звести до мінімуму стрес [2, с. 36-45].

Відповідно, до завдань, які вирішує тайм-менеджмент слід віднести:

- досягнення поставленої мети, реалізація цілей за мінімальний проміжок часу;
- підвищення ефективності виконання роботи;
- правильний розподіл часу, що дозволяє вчасно виконувати всі завдання на роботі, при цьому залишаючи його для свого відпочинку, спілкування з сім'єю та друзями;
- покращення матеріального статусу, як результат підвищення своєї продуктивності;
- мінімізація систематичної втоми та стресу через постійну навантаженість роботою;
- володіння чітким прописаним кар'єрним планом на майбутнє;
- контроль над власним життям.

Варто зазначити, що процеси тайм-менеджменту чи управління часом базуються на наступних принципах:

- правильна постановка мети (тут потрібно чітко визначити кінцеву ціль в деталях);
- мотивація (бажання зекономити час повинно бути усвідомленим і пов'язаним з вирішенням важливих справ);
- результативність (розуміння того, що діяльність людини повинна бути спрямована на зниження дефіциту часу, що дасть можливість виконати поставлені завдання за значно коротший період).

Варто підкреслити, що тайм-менеджмент передбачає установлення конкретних цілей і пріоритетів. Відповідно, існує ряд аспектів тайм-менеджменту.

Таким чином, перший аспект полягає у тому, що працівник повинен чітко визначити, що саме він хоче досягти протягом дня, тижня, місяця або року. Цілі повинні бути реалістичними та міркуватися в деякий часовий проміжок. Наприклад, завдання можна розбити на кілька частин і призначити для кожної певний час, щоб забезпечити його виконання.

Другий аспект тайм-менеджменту – планування. Працівник повинен заздалегідь запланувати свій робочий день, виділяючи необхідний час для виконання кожного завдання. Важливо також враховувати приблизний час для можливих перерв та непередбачених ситуацій. Планування дозволяє практикувати принцип запобігання із невпорядкованістю і стресами.

Третій аспект тайм-менеджменту – пріоритезація завдань. Працівник повинен визначити, які завдання є найважливішими та нагальними. Для цього можна застосовувати матрицю Ейзенхауера, яка допомагає класифікувати завдання за важливістю та строками виконання. Такий підхід дозволяє орієнтуватися на головні завдання та уникати марнування часу над зайвими справами.

Четвертий аспект тайм-менеджменту – управління перервами. Важливо знати, коли та яким чином вживати перерви під час робочого дня. Регулярні короткі перерви можуть

допомогти відновити енергію та підвищити продуктивність. Завдяки ним працівник може зосередитися і працювати більш ефективно. Також, варто залишити час на обідню перерву, щоб відпочити та зарядитися енергією на другу половину дня. Ознайомившись з цими аспектами, працівник може впоратися зі зайвим навантаженням та стресами, підтримуючи ефективну організацію робочого часу. Тайм-менеджмент дозволяє зосередитися на найважливіших справах, зберігати баланс між професійним і приватним життям та досягати поставлених цілей.

Крім того, Тайм-менеджмент має безліч прийомів щодо раціонального використання свого часу. Таким чином, Матриця Ейзенхауера полягає у розстановці пріоритетів за допомогою таблиці поділу справ на важливі та неважливі. Вона складається з 4-х квадратів, які мають абсолютно різну пріоритетність. У кожен квадрат можна написати справу, розподіливши від важливості та терміновості.

Наступний прийом – Getting Things Done, розроблений Девідом Аленом. GTD заснований на принципі, що стверджує, що людина повинна звільнити свій розум від запам'ятовування поточних завдань (бувають винятки у випадках, коли кілька завдань за різними проектами взаємопов'язані), перенісши самі завдання і нагадування про них на зовнішній носій.

Не менш важливим є прийом АБВГД від Браяна Трейсі, автора безлічі творів з саморозвитку. Даний прийом полягає у тому, щоб розділити заплановані завдання за ступенем важливості. Завдання А – найважливіше, адже його потрібно виконати у визначені терміни. Завдання Б – менш важливе. Поряд з цим, не можна переходити до його виконання, поки завдання А не буде завершеним [1].

Таким чином, управління часом, тайм-менеджмент – це сукупність методик оптимальної організації робочого часу для виконання поточних завдань, проектів та запланованих подій. Варто пам'ятати, що використання тайм-менеджменту є ключовим елементом ефективної організації робочого часу працівника. Правильне визначення цілей, планування, визначення пріоритетів та управління часом допоможуть досягти максимальної продуктивності, що забезпечить успіх в досягненні поставлених цілей.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бутусевич А. Ефективне використання робочого часу. URL: <https://kadrhelp.com.ua/efektyvne-vykorystannya-robochogo-chasu>.
2. Краснокутська Н.С., Нашекіна О.М., Замула О.В. Менеджмент: Навч. посібник. Харків: «Друкарня Мадрид», 2019. 231 с.
3. Романець Д. Тайм-менеджмент. Час пішов. URL: <https://umoloda.kyiv.ua/number/1128/203/40260/>.

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

УДК 323.113(71=161.2):94(477)

Зінаїда Потіха
(Київ)

УКРАЇНСЬКІ БІБЛІОТЕКИ В КАНАДІ, ЯК ЧИННИК ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Висвітлюється історія формування бібліотек української діаспори в Канаді. Аналізується проблема створення та поповнення книжкових колекцій, в умовах еміграції. Робиться висновок, щодо важливої ролі формування бібліотечних центрів у діаспорі, як підґрунтя збереження української ідентичності.

Ключові слова: бібліотеки діаспори, бібліотечні центри, українська діаспора, українці Канади, наукові установи.

Covering the history of Ukrainian diaspora libraries formation in Canada. The problem of creating and replenishing book collections in conditions of emigration is analyzed. A conclusion was made about the importance of the formation of library centers in the diaspora as a basis for preserving Ukrainian identity.

Keywords: diaspora libraries, library centers, Ukrainian diaspora, Ukrainians in Canada, scientific institutions.

Формування інституцій української діаспори в Канаді почалося задовго до проголошення Незалежності України. Ще першими українськими емігрантами до Канади були принесені культурні традиції українського народу. Зокрема, Альберта стала першою провінцією, яку заселили українці; отже, це провінція, де були засновані і пізніше розвивалися багато з перших українських релігійних, культурних, і вже згодом наукових установ, в тому числі й бібліотек [3].

Варто розуміти, що перша хвиля еміграції не мала великого прагнення до створення наукових осередків, адже велика кількість українських емігрантів, тих часів, була неписьменною, а головним чинником збереження своєї культури вбачали в релігійному житті. Духовні цінності єднали українців у великі громади.

Перші громадські об'єднання українців заклали фундамент майбутньої Церкви, яка мала стати центром збереження рідних цінностей, духовності та патріотизму. І саме з них беруть початок перші церковні книгозбори.

Церква стала центром втілення духовних та культурних прагнень, відродженням східного обряду. Також організовувалися недільні школи з вивченням українських традицій, мови і літератури. Власне церковні діячі й стають першими книгозбирачами, адже не можливо уявити церкву без священних книг, а недільні школи без освітньої літератури [1, с. 7].

Серед церковних фондів українознавства можна назвати такі: Архієпископська Дієцезальна бібліотека, Бібліотека отців Василіян у Мондері (Альберта), Бібліотека отців Редemptористів у Йорктоні, Бібліотека Української Греко-Православної консисторії, Бібліотека Українського Інституту ім. Петра Могилы в Саскатуні, Бібліотека колегії Св. Андрея (Вінніпег), та інші. Книги тут зібрані не лише релігійного характеру, а й наукового. Окрім названих бібліотек існують й книжкові колекції при парафіях та парафіяльних організаціях, та менш чисельних церковних груп української діаспори в Канаді [1, с. 8-14].

Звісно не лише при церквах організовувалися українські бібліотеки в Канаді, засновувались і світські бібліотеки. Найдавніше відомими можна вважати: бібліотеки Українських народних домів у Вінніпезі і Торонто, перший осередок був заснований, ще у 1910 році; бібліотека Осередку Української культури і освіти (1944 р.); бібліотеки Української

вільної академії наук (1949 р.), Інституту «Просвіти» і Читальні «Просвіти» у Вінніпезі (1918 р.); Український відділ у Бібліотеці Манітобського університету (1949 р.), Український відділ ім. Р. Гонсета в Бібліотеці Альбертського університету в Едмонтоні (1951 р.) та ін. [1].

В колекціях цих бібліотек зібрано вже різноманітну тематику не обмежену лише релігійним спрямуванням. Тут можна знайти стародруки й рідкісні видання, періодику, дитячу й наукову літературу, архіви організацій і багато іншого, що може зацікавити дослідників у різних галузях [4].

В кінці ХХ ст. постало питання про заснування Української Загальної Бібліотеки. Приводом до цього стало незадовільне зберігання українських книжок у публічних бібліотеках м. Торонто. Саме там в 1973 році працював Карпо Микитчук, який і став засновником Українського Бібліотечного Товариства в Торонто (Toronto Ukrainian Library Association). Карпо був членом ОУН та УПА. Після еміграції до Канади пішов навчатися в Оттавський університет і став бібліотекарем. Працюючи у Публічній бібліотеці Торонто, він зрозумів, що в бібліотеках зберігаються лише ті книги, які користуються постійним попитом у читачів, тобто українські книжки були мало кому відомі й не доступні. Карпо Микитчук хотів створити незалежне джерело інформації та матеріалів про життя українського народу в світі. Відтак у 1980 році було зареєстровано урядом провінції Онтаріо Українську бібліотечну асоціацію Торонто (TULA) [4].

Так, як більшість українських бібліотек в Канаді, були засновані при різних українських організаціях, Бібліотека Українського Бібліотечного Товариства діяла як самостійна і не підпорядкована. Товариство ставило на меті розвивати та керувати Українською бібліотекою та архівом у Торонто. Завдяки численним подарункам громади колекція книг і періодичних видань збільшувалась. У березні 1990 року в системі Дьюї каталогізовано 1890 книжок із загальної кількості у 4136 книг, 138 періодичні видання, 424 українські журнали, 101 іноземні журнали, нотатки, карти та деякі особисті архіви. Колекція складалася, в своїй більшості, з публікацій повоєнної Третьої хвилі еміграції, але включала матеріали часів перших піонерів і міжвоєнної Другої хвилі [4].

Після смерті Карпа Микитчука дирекція продовжила працю, доглядала будинок (приміщення бібліотеки було розташоване в приватному домі, придбаному на частину коштів дирекції, членів Товариства Українських Бібліотекарів Канади і громади) та фонди. Головним чином за бібліотекою доглядала родина Микитчука, його діти та друзі [4].

Про співпрацю з Українським Бібліотечним Товариством (УБТ) в Торонто зазначає й НТШ в Канаді, яка триває з 2013 року. Так на запрошення голови УБТ Ігоря Микитчука, деякі члени НТШ були прийняті в членство Товариства [2, 5].

З 2018 року Бібліотека УБТ в Торонто почало співпрацю з НТШ у Львові, завдяки візиту Лідії Бойчишин, член НТШ в Україні, яка виявила зацікавлення фондами бібліотек УБТ. Було створено план: переглянути матеріали і почати відцифровувати колекції і створити електронну версію бібліотеки, до якої матимуть доступ всі бажаючі. В 2019 і 2020 проєкт здійснювали члени дирекції, добровольці у Канаді і представники УБТ в Україні з центром у Львові. Його завершення продовжується [2].

На сьогоднішній день Товариство співпрацює і з іншими українськими науковими установами, такими як Львівська обласна універсальна наукова бібліотека, Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника та Наукова бібліотека ЛНУ імені Івана Франка [2].

Отже, з плином часу змінюється бібліотечна справа, з'являються нові технології, що спрощують доступ до інформації. Українські бібліотеки в Канаді також рухаються в ногу з прогресом. Відцифровуючи свої колекції, з метою збереження інтелектуальної спадщини і запобігання фізичній втраті документів, бібліотеки надають змогу більшій кількості людей знайомитися з надбанням української культури і науки. Все це допомагає поширенню знань про українську еміграцію та її досягнення, зміцнює культурні зв'язки між діаспорою та Україною, а також формує позитивний імідж України у світі.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Рудницький Я. Б. Українські бібліотеки в Канаді. Українська Вільна Академія Наук в Канаді Серія: Літопис УВАН ч. 12, Вінніпег, 1954. 47с.
2. «Свобода» газета української діаспори. URL: <https://svoboda-news.com/svwp/%D0%9D%D0%A2%D0%A8-%D0%B2-> (дата звернення: 04.10.2023).
3. Canada: Marking 125 years of Ukrainian settlement (2016). URL: http://risu.org.ua/en/index/monitoring/society_digest/65832/ (дата звернення: 01.10.2023).
4. Toronto Ukrainian Library Association. URL: <https://tula-online.org/uk/about> (дата звернення: 03.10.2023).
5. The Shevchenko Scientific Society of Canada. URL: <https://ntsh.ca/ntsh-u-kanadi/pro-ntsh/> (дата звернення: 03.10.2023).

ПЕДАГОГІКА

УДК 37.013.46(073)

Ольга Арпентьєва
(Ізмаїл)

ДИДАКТИЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ МОБІЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті представлені апробовані в ході педагогічного експерименту дидактичні умови розвитку творчих здібностей учнів 3-4 класів закладу загальної середньої освіти за допомогою мобільних технологій. Визначено сутність педагогічного потенціалу освітніх технологій у пізнавальній діяльності здобувачів початкової освіти.

Ключові слова: мобільні технології, творчі здібності, загальнодидактичні принципи.

The article presents didactic conditions for the development of creative abilities of 3rd-4th grade students of a general secondary education institution using mobile technologies tested in the course of a pedagogical experiment. The essence of the pedagogical potential of educational technologies in the cognitive activity of students of primary education is determined.

Key words: mobile technologies, creative abilities, general didactic principles.

Проблему розвитку творчих здібностей в умовах шкільного навчання докладно представлено в роботах таких вітчизняних учених, як В. Биков, І. Зязюн, В. Кан-Калік, О. Мордаренко, М. Нікандров, Н. Кічук, Н. Орланова, Г. Тарасенко, С. Сисоєва та ін. Науковці слушно називають провідною умовою формування творчої особистості здобувачів освіти навчання їх гнучко та нестандартно мислити, генерувати на уроках нові, оригінальні ідеї тощо через упровадження мобільних інструментів спільної діяльності всіх учасників освітнього процесу. В цьому плані застосування новітніх педагогічних технологій дозволяє зробити означений процес найбільш ефективним.

Багатогранність професійної діяльності вчителя закладу загальної середньої освіти сьогодні важко переоцінити, адже через упровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій сучасна школа зробила досить великий крок уперед, поєднуючи в навчальному процесі традиційні засоби пізнання – підручники, навчальні посібники, різноманітне унаочнення з активним використанням мобільних пристроїв. Ними зазвичай є мобільні телефони, смартфони, комунікатори, кишенькові комп'ютери, планшети.

При використанні технологічного підходу в творчо орієнтованій освіті вчителю слід дотримуватися наступних концептуальних принципів:

- 1) орієнтації на позитивні якісні зміни існуючих процесів діяльності;
- 2) моделювання структури та змісту діяльності;
- 3) принцип системності, змістової та структурної цілісності;
- 4) гармонійної взаємодії всіх елементів уроку;
- 5) керованості й поетапності реалізації процесу;
- 6) наукової обґрунтованості, зростаючої посильності на кожному наступному етапі розвиваючої діяльності;
- 7) постійного зворотного зв'язку, співвіднесення мети й результатів;
- 8) свідомості та творчої активності учасників [1, с. 28].

Досить новим словом у вітчизняній дидактиці початкової школи стало мобільне навчання, мобільні технології, котрі визначено через «... сукупність мобільних апаратних та програмних засобів, а також систему методів та форм використання таких засобів у навчальному процесі з метою отримання, збереження, опрацювання та відтворення аудіо-, відео-, текстових, графічних, та мультимедіа даних в умовах оперативної комунікації з глобальними та локальними ресурсами» [2, с. 28].

Успішність розвитку творчих здібностей молодших школярів і вдале керівництво означеним процесом вимагає від педагога знання індивідуально-психологічних особливостей дітей, постійного вдосконалення їх пам'яті, спостережливості, фантазії та творчої уяви. Збудження й підтримка зацікавлення та пізнавального інтересу в подальшій навчальній роботі теж покращують виконання творчих завдань.

Без належного врахування педагогом загально-дидактичних принципів організації навчального процесу, зокрема науковості, послідовності, систематичності, доступності, свідомого характеру діяльності, зв'язку теоретичної та практичної сторін пізнання, міцності набутих знань, умінь та навичок і т. ін. не видається можливим ефективно застосування мобільного навчання, оптимізація освітнього процесу на засадах педагогіки партнерської взаємодії, розвитку в повній мірі творчих умінь та навичок, креативних компетенцій у школярів».

Творча робота під час початкового навчання засобами мобільних технологій досить умовно може бути класифікована на два види:

1) завдання, пов'язані з творчим використанням методичного потенціалу мобільних пристроїв;

2) додаткові матеріали, які педагог самостійно добирає з допоміжних пристроїв, урахуваючи індивідуальні потреби, інтереси, особливості вихованців, їхній досвід, власну фахову майстерність.

Загальновідомим є також той факт, що творчий розвиток дітей у процесі початкової освіти невіддільний від їхньої мовленнєво-творчої діяльності. Наприклад, Н. Бондаренко, досліджуючи на практиці умови розвитку творчих здібностей учнів початкової школи, до загально-педагогічних відносить:

1) застосування психолого-педагогічних технологій, здатних забезпечити самостійну учнівську активність у творчій діяльності, щоб реалізувати позитивну мотивацію молодших школярів при виконанні ними творчих завдань, надання дієвого арсеналу дидактичних стимулів у спрямуванні їхньої активності в потрібному напрямку;

2) системність навчальної роботи зі здобувачами початкової освіти в умовах розвивально-творчого середовища. В подальшій повсякденній діяльності набуті компетентності, що використовуються школярем, тісно переплітаються, утворюючи єдину систему знань, бачення об'єктивного світу, тож слід бачити предмет чи явище пізнання системно (в єдності, зі зв'язками, в які він вступає з іншими об'єктами вивчення) [3, с. 22-24].

Зауважимо, що визначальним принципом результативного застосування мобільних технологій є свідомий характер включення пристроїв у зміст і структуру уроків початкової ланки. Тож оновлення провідних підходів до побудови освітнього процесу значно збагатило традиційну методику навчання в цілому й довело деякі позитивні аспекти: можливість застосування технології в якості додаткового засобу навчання; персоналізацію навчання; миттєвий зворотній зв'язок; ефективно використання навчального часу на уроках; неперервність навчального процесу; принципово нові форми і методи навчання; якісно новий рівень управління навчальним процесом.

Використання мобільних технологій можливе окремо або в сукупності з іншими інформаційними та комунікаційними технологіями (ІКТ). Традиційні форми навчання з ІКТ передбачають використання стаціонарних персональних комп'ютерів, що несе за собою ряд технічних обмежень: апаратні характеристики обладнання, вимоги до приміщення, цінова політика тощо. Значно підвищити рівень ефективності освітнього процесу дозволяють мобільні технології, які помітно відрізняють від традиційних ІКТ: власний мобільний пристрій є у кожного учня, доступність мобільного інтернету з кожним днем значно зростає. Хоча, слід зазначити, що мобільне навчання є важливою складовою змішаного навчання, яке поєднує в собі традиційні форми роботи в класі й комп'ютерно-опосередковану діяльність тих, хто навчається на основі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Системність пізнавальної діяльності при створенні розвивально-творчої атмосфери потребує вдосконалення основних психічних процесів учнів початкових класів, які передусім виявляються в діяльності мовленнєвій.

Учителю слід зосередити педагогічну увагу на поступовому розвитку процесів учнівського сприймання, формуванні розвинутих здібностей до творчої уяви, становленні ейдетичних можливостей дитячого мислення, спроможності долати стереотипи, виробленні компетенцій асоціативного та критичного мислення.

Таким чином, успішність використання мобільних педагогічних технологій в освітньому середовищі початкової школи потребує ширшого врахування вікових психолого-фізіологічних особливостей дітей молодшого шкільного віку, їхні пізнавальні потреби. Особистісне самовираження, на нашу думку, є дієвим стимулом результативного навчання, відіграючи вагомий роль серед оптимальних умов освітньої діяльності в цілому. Варто спиратися на особистісно-значущий для школярів матеріал, залучати їхні емоції до процесу творчості, повсякчас дбати про те, щоб у процесі творчої діяльності діти якомога повніше відображали свій чуттєвий досвід, стимулювати вихованців на самостійну творчу пізнавальну діяльність.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Іщенко Н.В. Розвиток творчих здібностей молодших школярів у процесі вивчення дисциплін освітньої галузі «Мова і література». Магістерська робота. URL: <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/1442/1/%D0%86%D0%A9%D0%95%D0%9D%D0%9A%D0%9E.PDF> (дата звернення: 12.09.2023).

2. Рашевська Н.В. Мобільні інформаційно-комунікаційні технології навчання вищої математики студентів вищих технічних навчальних закладів: автореф. дис...д-ра пед. наук: 13.00.10. Київ, 2011. 21 с.

3. Бондаренко Н. Про формування творчої особистості молодшого школяра засобами слова. *Початкова школа*. 1998. № 9. С.22–24.

УДК 377.8.018.091.3-027.22

*Наталія Бельченко, Аліна Остергаз
(Київ)*

ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ У ФАХОВОМУ КОЛЕДЖІ «УНІВЕРСУМ»

Змішане навчання є інноваційною формою організації освітнього процесу, яка поєднує традиційні методи навчання з використанням сучасних технологій. Стаття розглядає важливість інновацій у сфері освіти, описує змішане навчання та його компоненти. Відзначаються переваги цієї форми навчання, використання технологій, роль викладача та студента у змішаному навчанні.

Ключові слова: *змішане навчання; сучасні технології навчання, електронний навчальний курс; освітній процес.*

Blended learning is an innovative educational approach that combines traditional teaching methods with modern technologies. This article explores the significance of innovation in education, describing blended learning and its components. The advantages of this learning format, the utilization of technology, and the roles of instructors and students in blended learning are highlighted. The article also analyzes challenges and obstacles in implementing blended learning, as well as student motivation.

Key words: *blended learning; modern teaching technologies; online educational course; educational process; distance learning.*

Освітні технології постійно змінюються, а інновації у сфері освіти стають необхідністю для задоволення потреб сучасного суспільства. Одним із важливих напрямків розвитку освіти є впровадження змішаного навчання, яке поєднує традиційні методи з використанням сучасних технологій.

Однак, важливо відзначити, що сам термін «змішане навчання» не має конкретного визначення в державних нормативних документах. Існує велика кількість тлумачень змішаного навчання. За Д. Пейтнером змішане навчання це поєднання строгих формальних засобів навчання (робота в аудиторіях, вивчення теоретичного матеріалу) з неформальним (обговоренням за допомогою електронної пошти та Інтернет-конференцій, закріплення вивчення матеріалу з використанням мультимедійних засобів навчання), а, Литвинов А., вказує, що поєднання онлайн-та офлайн-навчання в одному навчальному процесі, що формує “навчальний досвід” студента та самодостатній логічний курс чи предмет. [4, с. 74]

У Рекомендаціях Міністерства освіти і науки України щодо впровадження змішаного навчання у закладах фахової передвищої освіти та вищої освіти визначено, що змішане навчання є підходом, педагогічною й технологічною моделлю, методикою, що поруч з онлайн-технологіями спирається на безпосередню взаємодію між студентами та викладачами в аудиторіях. [1, ст. 22]

Змішане навчання відкриває нові можливості для організації освітнього процесу, надаючи студентам більш гнучкий та інтерактивний спосіб навчання, як у аудиторії, так і за допомогою електронних платформ, вебінарів, відеолекцій та інтерактивних матеріалів.

На сьогоднішні в Україні змішане навчання продовжує розвиватися. Вищі, коледжі та інші навчальні заклади активно впроваджують електронні платформи, відеолекції, онлайн-курси та інші цифрові інструменти для підтримки змішаного навчання. Це дозволяє студентам отримувати більше можливостей для навчання, а викладачам – розширити свої можливості в організації освітнього процесу.

У період світової пандемії COVID-19, через військову агресію росії та початок повномасштабної війни Фаховий коледж «Універсум» Київського університету імені Бориса Грінченка перейшов на змішану форму навчання. Це вимагало змін у способах організації освітнього процесу, зокрема із долученням різних технічних та технологічних засобів.

Упродовж 2022-2023 навчального року освітній процес в Коледжі здійснювався у змішаній формі з використанням Е-навчання в поєднанні з корпоративними інструментами комунікацій та співпраці онлайн.

Система електронного навчання організована на основі використання платформи LMS Moodle, містить розроблені електронні навчальні курси до дисциплін, персональні кабінети студента та викладача, журнал оцінок, каталог вибіркових дисциплін тощо. Створений мобільний додаток до системи дає змогу опрацювати та виконувати завдання в режимі офлайн.

Перелік основних цифрових ресурсів та сервісів, що використовуються у змішаному навчанні в Коледжі:

- інструменти відеозв'язку: Google Meet, Zoom, Skype або Microsoft Teams для проведення віртуальних зустрічей, дискусій, консультацій або відкритих лекцій. Це дозволяє студентам та викладачам спілкуватися в реальному часі, незалежно від місця перебування.
- електронні матеріали: електронні підручники, відеолекції, вправи, вебінари, блоги тощо, що надаються в електронному форматі та можуть бути доступні для студентів у будь-який час.
- інтерактивні веб-інструменти: онлайн-тести, групові проекти. За сприяння МОН України наш університет отримав можливість долучитись до використання провідної платформи віртуальних лабораторій та інтерактивної науки «Labster». Віртуальні лабораторії та інші онлайн-інструменти, допомагають студентам активно залучатися до навчального процесу та взаємодіяти між собою.

- використання мобільних додатків (Google Play, App Store) для доступу до навчальних ресурсів та виконання завдань на різних пристроях, таких як смартфони або планшети. Це дає студентам можливість навчатися в русі та зручному для них часі.

Також доступні хмарні сервіси Microsoft. Студенти та викладачі Коледжу мають можливість безкоштовного встановлення Office 365 на 5 власних пристроїв. [2]

Це дає можливість студентам вчитися власним темпом, вибрати навчальні матеріали, що їх цікавлять, і отримувати індивідуальну підтримку від викладачів. Вони можуть відвідувати лекції та семінари у коледжі, а потім працювати з матеріалами та завданнями онлайн-режимі у зручній для них час.

Викладачі під час змішаного навчання стали наставниками та фасилітаторами навчального процесу. Надають студентам підтримку, напрямки та мотивацію, а також використовують різноманітні цифрові інструменти для створення інтерактивних матеріалів та організації занять. Також мають можливість більше індивідуалізувати навчання, оцінювати студентів з використанням різних методів, залучати їх до активної діяльності та сприяти їхньому самостійному навчанню.

У системі електронного навчання університету створено та використовується веб-додаток Електронний деканат (ЕД), який дозволяє організувати та проводити моніторинг навчального процесу.

За допомогою ЕД здійснюється облік виконання кожним студентом навчального плану, враховуючи терміни виконання поточного контролю (контрольні роботи, тести, тощо).

Використання ЕД надає можливість викладачу мати відомості (звіти, результати навчальної діяльності) щодо роботи студента при вивченні навчальних матеріалів електронного курсу. [2]

Викладачі повинні постійно адаптуватися до нових освітніх трендів та тенденцій, що відбуваються у світі, зокрема шляхом розробки ефективних стратегій педагогічної взаємодії. Викладачі максимально спрямовують зусилля на підготовку матеріалів для онлайн-курсів, щоб зробити їх максимально структурованими та інтерактивними.

При розробці ЕНК викладачі враховують необхідність використання різних методів навчання, щоб забезпечити ефективне засвоєння матеріалу студентами. Вони орієнтовані на самостійну роботу студентів, але також можуть містити елементи колективної взаємодії, наприклад, через таку форму роботи як форум чи вебінар.

Електронні навчальні курси у системі Е-навчання створюють можливість для більш гнучкого і доступного навчання, де студенти можуть отримувати освіту незалежно від географічного розташування чи часових обмежень. [3]

Основними перевагами використання ЕНК в Коледжі є:

- розширення можливостей доступ різних категорій учасників освітнього процесу до якісного навчального контенту;
- забезпечення індивідуалізації освітнього процесу відповідно до потреб, особливостей і можливостей тих, хто навчається;
- підвищення якості й ефективності освітнього процесу шляхом застосування цифрових та інноваційних освітніх технологій;
- забезпечення систематичного моніторингу якості освіти.

Коледж системно працює над вивіщенням якості професійного рівня викладачів на платформах Web of Science, Scopus, Coursera, Prometheus, Академія цифрового розвитку, Національна онлайн-платформа з цифрової грамотності, Всеосвіта, Cisco Webex, що підтверджено сертифікатами.

Використання Інтернет-сервісів у навчанні зацікавлює студентів і підвищує їхню мотивацію, оскільки це дає їм можливість отримати свіжу інформацію, яка представлена кольором, мультиплікацією, музикою, звуковою мовою. Використання Інтернету також розширює можливості подання навчальної інформації і створює можливості для більш взаємодійного навчання.

Використання інформаційних технологій у змішаному навчанні має ряд переваг. Воно сприяє зручності та гнучкості навчання, дозволяє студентам навчатися у власному темпі та вибирати навчальні ресурси, що їх цікавлять. Також інформаційні технології сприяють активній взаємодії між студентами та викладачами, покращують доступність освіти та збільшують масштабність навчального процесу.

Впровадження змішаного навчання в освітній процес є важливим у сучасному освітньому середовищі, оскільки воно поєднує передові методи та технології з традиційними підходами до навчання.

Ця форма навчання допомагає студентам розвивати ключові компетенції, які є важливими для успішної кар'єри, такі як робота в команді, критичне мислення, проблемне розв'язання та ефективна комунікація. Змішане навчання є інноваційним підходом, який може допомогти відповідати вимогам сучасного ринку праці.

Однак, впровадження змішаного навчання вимагає зусиль у розробці необхідних ресурсів, підготовці викладачів і підтримці студентів. Україна має потенціал для успішного розвитку змішаного навчання, яке може покращити якість освіти та готовність студентів до викликів сучасного світу.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2020/zmyshene%20navchanny/zmishanonavchannia-bookletsreads-2.pdf> (дата звернення: 03.10.2023).
2. Київський університет імені Бориса Грінченка. *Київський університет імені Бориса Грінченка*. URL: <http://wiki.kubg.edu.ua> (дата звернення: 03.10.2023).
3. Про порядок створення електронних навчальних курсів, їх сертифікацію та використання у системі е-навчання Київського університету імені Бориса Грінченка : Положення від 22.10.2015 р.
4. Собченко Т. Змішане навчання: поняття та завдання. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі*. 2021. Т. 3, № 75. С. 73–76.

УДК 372

*Надія Гавда
(Володимир)*

ФОРМУВАННЯ СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКА ЗАСОБОМ РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто вплив розвивального середовища закладу дошкільної освіти (ЗДО) на формування сенсорно-пізнавальної компетентності дошкільника. Особливу увагу приділено компонентам розвивального середовища згідно Базового компонента дошкільної освіти (БКДО), заснованого на компетентнісному підході до освіти.

Ключові слова: компетентність, сенсорно-пізнавальна компетентність дошкільника, розвивальне середовище, компоненти розвивального середовища.

The article examines the influence of the developmental environment of the preschool education institution (PEC) on the formation of sensory and cognitive competence of the preschooler. Particular attention is paid to the components of the developmental environment according to the Basic Component of Preschool Education (BCDO), based on a competency-based approach to education.

Key words: competence, sensory-cognitive competence of a preschooler, developmental environment, components of the developmental environment.

Загальновідомо, що згідно вимог Базового компонента дошкільної освіти розвиток дітей у дошкільних закладах здійснюється на засадах компетентного підходу. Під час здобуття дошкільної освіти ключові компетентності формуються за різними освітніми напрямками.

Компетентність як результат дошкільної освіти й особистісне надбання відображає взаємозв'язок компонентів фізичного, психічного, соціального, духовного розвитку особистості дитини, як-от: емоційно-ціннісного ставлення, сформованості знань, здатності та навичок до активного, творчого впровадження набутого досвіду, тобто до регуляції досягнень, поведінки, діяльності [1].

На думку О. Безсоної, сенсорно-пізнавальна, предметно-практична, технологічна компетентність – нове поняття в Державному стандарті дошкільної освіти, що розглядається в рамках освітнього напрямку «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» [2, с. 3-5].

Базовий компонент дошкільної освіти виокремлює сенсорний розвиток як базову основу формування всіх ключових компетентностей дитини дошкільного віку, який проходить через усі освітні напрями як фундамент набуття реальних базових знань.

Сенсорно-пізнавальна компетентність передбачає наявність у дошкільника пізнавальної активності та мотивації, спостережливості, винахідливості у докільці, сформованих сенсорних еталонів (колір, форма, величина), уміння орієнтуватися в часі та просторі; володіння прийомами узагальнення, класифікації, порівняння і зіставлення [1, с. 14].

Видатні зарубіжні спеціалісти в галузі дошкільної педагогіки (Ж.-О. Декролі, М. Монтессорі, Ф. Фребель), а також відомі представники дошкільної педагогіки та психології (С. Русова, Є. Тихеева, О. Запорожець, О. Усова та ін.) справедливо вважали, що сенсорне виховання, спрямоване на забезпечення повноцінного сенсорного розвитку, є однією з базових компетентностей дитини раннього і передшкільного віку [5; 7].

У сучасному українському суспільстві демократичні перетворення орієнтують педагогів на особливу модель освітньої роботи, припускаючи розвиток ініціативи та самостійності дитини, її активної поведінки в конкретних ситуаціях, в діяльності, у спілкуванні, що визначає для неї міру значущості речей і явищ оточуючого життя, розвиває сенсорні здібності.

Сенсорно компетентною слід вважати дитину, яка відповідає вимогам життя, має та вільно застосовує набуті сенсорні знання, володіє різними способами пізнання світу й отримує задоволення від цього [2, с. 3-5].

Питання формування та засвоєння сенсорного досвіду знаходить своє відображення у сенсорному вихованні, яке ґрунтується на положенні, що ознайомлення з довкіллям, накопичення чуттєвого досвіду відбувається перш за все на відчуттях і сприйманні. Унаслідок того, що дитина отримує чуттєвий досвід із навколишнього світу через органи чуття, ми можемо визначити, що середовище впливає на сенсорний розвиток, а отже і на формування сенсорно-пізнавальної компетентності. У свою чергу спеціально створене розвивальне середовище буде сприяти більш ефективному сенсорному розвитку особистості.

За твердженням І. Резніченко, однією з перших звернула увагу на проблему розвивального середовища М. Монтессорі, яка найважливішою передумовою розкриття дитиною внутрішнього потенціалу вважала вільну, самостійну діяльність у створеному педагогом просторово-предметному середовищі. Тому, на її думку, завдання педагога полягає насамперед у наданні дитині засобів саморозвитку й ознайомленні її з правилами користування ними. Такими засобами є автодидактичні (самонавчальні) Монтессорі-матеріали, з якими дитина працює спочатку під опікою педагога, а потім самостійно [6, с. 7].

На думку сучасних педагогів-практиків, освітній процес дитини повинен відбуватися в атмосфері захищеності, психологічного комфорту. Це означає, що її оточення має бути безпечним як щодо гігієни, умов життєдіяльності загалом, так і в морально-психологічному аспекті. Передусім середовище повинно відповідати структурі когнітивної (пізнавальної) сфери дитини, передбачати можливості вільного розвитку ігрової та інших видів її діяльності.

Як зауважує К. Крутій, у структурі освітнього простору закладу дошкільної освіти виокремлюють такі два рівні локальних освітніх середовищ:

– на рівні діяльності освітньої установи – культурне педагогічне середовище ЗДО;
– на рівні індивідуальної діяльності педагога – середовище професійного функціонування педагога [4].

Оскільки життєвий простір є категорією інтегрованою, яка охоплює всі напрями життєдіяльності дошкільника, то завдання педагога – створити оптимальні умови для дитячого особистісного зростання [6, с. 7].

У новій освітній програмі «Дитина» розвивальне середовище (простір) трактується як система впливів і умов формування особистості дитини й можливостей для її розвитку, що враховують психологічний, просторово-предметний, дидактичний, пізнавально-мотиваційний і соціально-комунікаційний аспекти взаємодії дитини з дорослим [3, с. 351].

За твердженням Г. Тарасенко, розвивальне середовище – комплекс психолого-педагогічних, матеріально-технічних, санітарно-гігієнічних, ергономічних, естетичних умов, що забезпечують організацію життя дітей у закладі дошкільної освіти. Розвивальне предметне середовище має відповідати віковим особливостям дітей і визначається взаємозв'язком таких складових:

1) продукти діяльності фахівців – художників, проектувальників, конструкторів, майстрів-оздоблювачів (твори мистецтва, меблі, предмети, вироби прикладного мистецтва, посібники, іграшки);

2) результати діяльності персоналу ЗДО та батьків із організації й оформлення побуту (облаштування зон, виставок, виготовлення посібників й іграшок-саморобок, оформлення кімнат до свят тощо);

3) результати участі дітей у створенні інтер'єру під керівництвом вихователя [8, с. 10-13].

Усі елементи розвивального середовища покликані забезпечувати та стимулювати вільний вибір і зміну видів діяльності дитини, створювати актуальні для неї та доступні для її розвитку проблемні ситуації. Для цього вони повинні бути інформативними, втілювати в собі елементи новизни.

З огляду на те, що БКДО заснований на компетентнісному підході до освіти, пропонуються такі компоненти розвивального середовища в закладі дошкільної освіти: здоров'язбережувальний, ігровий, мистецький, читацький, сенсорно-когнітивний, етнографічний, еколого-природничий, трудовий, психологічний (або емоційний), технічний, батьківського просвітництва [1].

До найбільш популярних в умовах сучасності можна віднести середовище Марії Монтессорі, «дарунки» Фрідріха Фребеля, використання дидактичних сенсорних і пізнавальних ігор, створення сенсорних кімнат, використання бізбордів й інтерактивних дошок.

Кількість, тематичний формат, наповнення та розташування осередків залежить від віку, потреб, уподобань, інтересів і ініціативи дітей, площі групового приміщення, естетичного смаку та загальної культури педагогів.

Отже, створюючи умови для формування сенсорного досвіду, вирішується найважливіше завдання своєчасного та повноцінного розвитку дитини. Організація сенсорного виховання буде результативною лише за умови систематичності, послідовності та чіткості.

Для забезпечення успішної роботи з сенсорного виховання в закладі дошкільної освіти та емоційного комфорту дітям пропонуємо такі рекомендації для педагогів щодо формування сенсорно-пізнавальної компетентності дітей:

– збагачувати повсякденне життя дитини в ЗДО на ситуації вибору, прийняття рішень, визначення та досягнення мети, успіху, самооцінювання, розв'язання проблемних завдань, які створюються в різних видах діяльності та забезпечують розвиток її індивідуальності;

– навчити дітей послідовності обстеження найрізноманітніших предметів, стимулюючи пізнавальну діяльність дітей, підтримуючи інтерес до виконання активних дій відповідно до їх життєвого ритму, фізичних і психічних можливостей;

– постійно поповнювати розвивальне середовище групової кімнати дидактичним матеріалом, спрямованим на збагачення діяльності дітей вікової групи, особистісний розвиток кожного вихованця;

– ретельно добирати дидактичний матеріал для ігор і дитячого експериментування, дотримуючись доступності та зацікавленості;

– давати дітям можливість спілкуватися з дорослими як рівний із рівним, обстоюючи свою думку, не обмежувати творчість дітей;

– співпрацювати з музичним керівником, керівником гуртка образотворчої діяльності;

– діяти в певній послідовності, в основі якої чітко виражена систематичність, творчість, перспективність.

Таким чином, формування сенсорно-пізнавальної компетентності дошкільників у сучасному закладі дошкільної освіти вимагає складної роботи педагогів у кожній віковій групі, в основі якої – забезпечення особистісно орієнтованої взаємодії дитини та педагога, в процесі якої відбувається засвоєння соціокультурного досвіду. Чим різноманітнішим, варіативнішим, доступнішим для ознайомлення та використання є оточуюче дитину розвивальне середовище, тим вона зростає вправнішою, кмітливішою, швидше оволодіває правилами доцільної та безпечної поведінки, стає життєво компетентною, оптимістично налаштованою.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція / наук. кер. Т.О. Піроженко; авт. кол.: Байєр О.М., Безсонова О.К., Брежнева О.Г., Гавриш Н.В. та ін. Київ: МОН України, 2021. 37 с.

2. Безсонова О. Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі. *Дошкільне виховання*. 2021. №7. С. 3-5.

3. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. Проекту О.В. Огнев'юк; наук. ред. Г.В. Беленька; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 440 с.

4. Крутій К. Освітній простір ЗДО: монографія: у 2 ч. Київ: Освіта, 2009. Ч. 1. 302 с.

5. Освітні технології. Навч.-метод. посібник / За заг. ред. О.М. Пехоти. Київ: А.С.К., 2002. 256 с.

6. Резніченко І. Створення розвивального простору в групових приміщеннях ЗДО. *Практика управління дошкільним закладом*. 2011. № 1. С. 7-9.

7. Савінова Н. Методика Монтесорі, або Про складні речі – просто. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2023. № 2. С. 37-41.

8. Тарасенко Г. Щоб серце відгукнулось на красу (середовищний підхід до організації освітнього простору). *Дошкільне виховання*. 2015. № 6. С. 10-13.

УДК 37.091.313.373.3.015.31(045)

*Лариса Кравченко
(Умань)*

ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розкрито роль проектної діяльності як одного із способів розвитку пізнавальної активності молодших школярів. На основі практичного досвіду з учнями 3 класу створено продукт проектної діяльності – сценарій «Десять цікавих фактів про місто Умань».

Ключові слова: проектна діяльність, пізнавальна активність, знання, дослідження, відкриття.

Стимулювання пізнавальної активності школяра, яка забезпечує його інтелектуальний розвиток, є однією з актуальних проблем сучасної початкової школи.

Для вирішення цієї проблеми і стає в нагоді проектна діяльність під керівництвом учителя, яка дає можливість учню розкрити нові для себе знання і факти, здійснити певні відкриття.

Оволодіння новими знаннями відбувається в умовах активної розумової діяльності. Так, лише під час роботи з джерелами інформації, учень виконує операції аналізу, конкретизації, порівняння, систематизації, узагальнення [6, с. 38].

Ігрова діяльність є однією з пріоритетних у молодшому шкільному віці. Використання її розвивального потенціалу в проектній діяльності створює атмосферу активності, творчого пошуку, емоційності, невимушеності [6, с. 39].

Для молодшого школяра робота над проектом, наповнена різними видами діяльності, має особливе значення, оскільки кожен із них активізує учнів, формує в них самостійність, розкриває природні здібності, збагачує життєвим досвідом, підвищує інтерес до пізнання.

Таким чином, проектна діяльність, як форма навчально-пізнавальної активності учнів, володіє значним розвивальним потенціалом. У школярів розвиваються пізнавальні здібності, критичне мислення, навички роботи в колективі, навички спілкування в соціумі, уміння враховувати потреби оточуючих, уміння приймати оцінку інших, активність і самостійність.

Навчання, що підкріплюється пізнавальними інтересами, стає активним і дієвим. В учнів активізуються розумові процеси, з'являється інтерес до пошуку та дослідження.

Організуючи таку діяльність, учитель знайомить учнів з її особливостями, вчить свідомо будувати власну діяльність.

Отже, в основі проектної діяльності – взаємодія суб'єктів, яка виявляється у спільній праці, пізнанні, спілкуванні. Учень є активним учасником проектної діяльності – він визначає мету, відкриває нові знання, вибирає шляхи розв'язання проблеми, експериментує, несе відповідальність за свою роботу. Учитель – партнер учня у цій діяльності, він допомагає учневі визначити мету, розкриває потенціал можливих форм роботи, рекомендує джерела збору інформації, сприяє прогнозуванню результатів, допомагає оцінити роботу, створює умови для активності учня. Такий підхід дозволяє уникнути педагогічного тиску на дитину, так званих дій «зверху», встановлює та підтримує взаємні зв'язки суб'єктів у спільній діяльності, результатом якої є вияви учнем активності, формування суспільно значущих потреб і зростання мотивації [6, с.36].

Прикладом партнерства вчителя і учнів 3 класу став проект «Десять цікавих фактів про місто Умань».

Десять цікавих фактів про місто Умань

Епіграф: В Україні є не так багато міст, навколо яких перепліталось б стільки загальновідомих подій і літопис яких був би нерозривно пов'язаний з такою кількістю історичних діячів різних епох. (Із книги «Міста та села Уманщини»)

Учень 1: Є на карті місто невеличке

В серці України, не глибинне,

Йому назву дала Ума – річка,

Воно вічно юне й старовинне.

Учень 2: Точний час заснування міста Умань невідомий, проте є гіпотеза, що датувати цю подію можна XI-им століттям. Офіційна назва «Умань» вперше згадується в судовому документі 1616-го року.

Походження назви міста суперечливе. За однією з гіпотез – походить від річки Ума (Уманка). Інша версія – від слова Куманія (Гуманія), потім Гумань, Умань. То була давня країна кочівників (куманів – половців).

Учень 3: Відоме наше місто славнозвісним дендропарком «Софіївка» – пам'ятником палкого кохання графа Станіслава Потоцького до дружини-гречанки Софії.

Що не зробить закоханий чоловік заради коханої жінки? Він присвячує їй, єдиній і неповторній, не лише вірші та серенади, а й демонструє найромантичніший дар любові –

казкової краси парк. У ньому граф Потоцький, трепетно ставлячись до молодої дружини, поєднує і частинку батьківщини Софії – Еллади, і Єлисейські поля, і чудові рослини, і скульптури – все, що розвіяло б тугу коханої за батьківщиною.

Софія була в невимовному захопленні.

Учень 4: Планування парку здійснив ад'ютант Потоцького, військовий інженер Людвиг Метцель. Шість років, починаючи з 1796 року, кріпосні селяни копали ставки, проклали русло підземної річки, споруджували водоспади і фонтани, проклали алеї.

Сценка

Софія: Феліксе, втомили мене вже ці бенкети, музика, челядь, гості! Я вже хочу спокою!

Фелікс: Чого, моя люба, ти бажаєш?

Софія: Вези мене, куди хочеш: у ліс, в дикий степ – аби тиша і свіже повітря! Голова нестерпно болить!

Фелікс: Ти ж нещодавно бажала музики, веселошів, численних гостей!

Софія: Так, Але все це набридло! Хочу спокою!

Фелікс: Я знаю, що змінить твій настрій. Прогулянка на природі. (Фелікс і Софія прогулюються)

Фелікс: Як хороше тут, моя кохана! Яке солодке повітря, ласкаве сонце!

Софія: Так, любий мій! Це місце схоже на чудовий парк, Як у Версалі під Парижем. Що то за парк!

Фелікс: Чудова ідея! Над цим варто подумати.

(Софія виходить, заходить Метцель)

Фелікс: Доручаю вам велику справу, капітане. Я хочу, щоб на цьому місці виріс грандіозний парк, щоб своєю красою зачарував графиню.

Метцель: Ідея вашої світлості мені до вподоби. Ми створимо тут райський куточок, насадимо різноманітних екзотичних дерев і квітів, викопаємо ставки.

Фелікс: Чудова ідея! Тож беріться за справу! І негайно!

Учень 5: Закоханий в грекиню граф

Подарував своїй коханій

Під Уманню чудовий парк:

В античному стилі – надзвичайний.

Дарунок той, гадаю я,

Був не лише його Софії.

Напевне, граф в моїх краях

Хороший слід зоставить мріяв.

І от на Уманській землі

Йому судилось слід лишити:

Цей графів парк ще сотні літ

Красою буде полонити.

Учень 6: Люблю мою Умань, древню і славу,

У православ'я наверхнену здавна,

Повну людей у хасидські свята,

Мій Вавілон, рідний і своєнравний.

Учень 7: З представниками єврейського народу пов'язане в Умані теж пам'ятне місце: могила рабина Нахмана – святого брацлавських хасидів – однієї з течій іудаїзму. Щосені на могилу раббе приїздять тисячі хасидів з понад 25 країн світу.

Цадик Нахман із Брацлава – правнук засновника хасидизму цадика Бешта, один із найвпливовіших духовних лідерів брацлавських хасидів – останні роки життя працював в Умані, де і помер у 1811 році. Поховали його за заповітом на старовинному єврейському цвинтарі.

Єврейський танець

Учень 8: Готель «Брістоль» (в даний час швейна фабрика) розташований у центральній частині міста на колишній Миколаївській вулиці. Побудований у 1901 році у традиціях неокласицизму. Архітектор на даний момент невідомий. З 1919 року у приміщенні, на той

момент вже недіючого готелю, розпочала свою роботу майстерня з 50 робітниць, які займались пошиттям мішків для потреб Червоної армії.

З 1920 року в приміщенні колишнього «Брістолю» розміщувалась караульна рота Уманського повітвійськкому. У 1922-1925 рр. в будинку знаходився штаб 2-го кавалерійського корпусу, очолюваний Г. І. Котовським. З 1927 по 1930 р. тут функціонував державний банк уманської округи.

У 1940-х роках до дворового фасаду з південного заходу було зроблено прибудову фабричного корпусу. У 1960-х роках до головного фасаду з півдня зроблено прибудову адміністративного корпусу фабрики.

Учень 9: Єдиний в Умані католицький храм (картинна галерея) почав розбудовуватись ще 1780 року на території старого польського кладовища. Тоді було закладено лише кам'яний фундамент, після чого будівництво надовго завмерло, ймовірно, через брак коштів. Воно було відновлене лише на початку 1820 року, а через шість років доведено до кінця.

15 липня 1826 року відбувся урочистий акт посвячення на вшанування пам'яті Успіння Пресвятої Богородиці.

У приміщенні сучасного Центру здоров'я розташовувались кімнати для проживання ксьондзів.

Учень 10: Уманська картинна галерея має в своїй колекції полотно одного з провідних італійських художників 19 століття Джузеппе Беццолі. Це картина «Ісус Христос і самарянка».

Історія дослідження картини досить незвичайна. Полотно було подароване музею жителем Умані (ім'я якого невідоме) ще в період його створення 1917-1918 років. В роки Великої Вітчизняної війни, коли окупанти вивозили з Умані цінності мистецтва, картина залишилась в музеї тільки тому, що була в рулоні, і на неї не звернули уваги.

Учень 11: На полотні художник створив біблійний сюжет, історію зустрічі Ісуса Христа і самарянки. Ісус, стомившись з дороги, сів біля колодязя, до якого підійшла жінка із Самарії набрати води. Між ними відбулась розмова, в ході якої жінка зрозуміла, що перед нею пророк.

Тоді вона пішла в місто і розповіла людям про Ісуса. І багато самарян повірили в Христа по словах жінки.

Учень 12: Осередками українсько-польської культурної взаємодії на Правобережній Україні були василіанські монастирі.

Точна дата появи підземної павутини досі невідома, як і те, хто і навіщо їх створив. Деякі джерела приписують їх появу кріпакам Станіслава Потоцького, які нібито ховали в підземеллі його скарби. Інша версія розповідає про катакомби як своєрідні підземні ходи, за якими доставляли провіант і воду в козацьку фортецю. А в 1768 році цими же ходами в місто проникли гайдамаки, які влаштували криваву розправу, вирізавши і втопивши в колодязях польських шляхтичів, євреїв-орендарів і греко-католицьких священників.

Центром підземелля вважається колишній уніатський Василіанський монастир, який був побудований у 1764-1784 роках.

Учень 13: Коріння наших пращурів

Дають добрі сходи,
Піднімають з забуття
Старовинні готи.
Доля їх страждальна,
Нескорена духом,
Хоча ними володіли
Татари та турки.

Учень 14: Військовий собор (до недавня кінотеатр ім. І. Д. Черняховського).

Історія будівлі бере початок у 30-х роках ХІХст., коли графом Потоцьким було зведено великий одноповерховий цегляний будинок, призначений для концертної зали. У 1832 році, після польського повстання, будинок був конфіскований і переданий у відання військово-інженерному відомству. Після того будинок неодноразово зазнавав змін в архітектурі і

призначенні. Так, 1866 року концертну залу було перебудовано на військовий манеж для виїжджування коней 12-го гусарського Охтирського полку, що квартирував тоді в Умані. Під час російсько-турецької війни 1877-1878 рр., манеж було тимчасово використано як приміщення для полонених турків. По війні манеж було перетворено частково на цейхгауз, а частково на гауптвахту-карцер 44-го резервного піхотного кадрового батальйону. З 1888 року в будівлі тимчасово розміщувалася церква 73-го піхотного Кримського полку, який було передислоковано в Умань з Північного Кавказу.

Учень 15: Життя гімназистів мінливе,
Вирує у світлій оселі,
Воно тривожне й щасливе
У світ розчиняє всім двері.

Учень 16: Історія коледжу, як навчального закладу, починається з відкриття в місті 11 вересня 1883 року чотирикласної чоловічої прогімназії. Утримувалась вона на кошти: державного бюджету, Уманського міського товариства, спеціальних засобів прогімназії, відсотків з благодійних внесків Уманського міського товариства та приватних осіб. З 1886 року прогімназія отримала статус шестикласної. На 1892 рік тут навчалось 209 учнів. Директором був статський радник В. М. Карсунський, випускник Київського університету, кавалер ордена св. Анни.

Учень 17: 1 липня 1900 року було відкрито Уманську жіночу гімназію. 18 вересня 1901 року Уманська жіноча гімназія була переведена у власний будинок з приміщення, який вона винаймала і знаходилася там до часу відкриття нової будівлі.

Танець гімназистів

Учень 18: Живи і квітни рідне місто –
Трудом людей талановитих рук!
Хай свята будуть, як намисто, –
Яскраво сонячним навкруг!
Лунають молоді і дзвінкі, –
Хай ллються пісні без кінця,
Назавжди добрими починки –
Хай будять душі і серця!

Під час роботи над проектом була проведена пошуково-дослідницька робота. Зібрано багато цікавого та пізнавального матеріалу. Діти поглибили і систематизували знання про історію рідного міста.

На виконання проекту було витрачено чимало ресурсів і часу, однак досвід показує, що це варте затрачених зусиль, адже учні бачать конкретний результат – продукт проектної діяльності, а учитель досягає головної мети – навчає їх працювати самостійно, творчо і в команді.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Давидюк В. М. Історія Умані: міфи і дійсність в документах. Умань: ВПЦ «Візаві», 2019. 316 с.
2. Давидюк В. М. Уманський василіанський монастир: Історія та сучасність. Умань: ВПЦ «Візаві», 2018. 22 с.
3. Коляда О.Ф., Онопрієнко О.В. Проектний день у початковій школі. *Початкова школа*. 2006. №5.
4. Кривошея І. І. Історія та геральдика Умані. 2-ге вид., випр., доп. Умань: РВЦ «Софія» 2012. 26 с.
5. Кривошея І., Фуркало В. Хасиди в Умані. Умань: РВЦ «Софія», 2007.
6. Онопрієнко О. В. Проектна діяльність у початковій школі: Метод. посібник. Київ: ТОВ «СІТІПРІНТ», 2013. 83 с.
7. Савченко О. Я. Розвиток пізнавальної самостійності молодших школярів. Київ: Рад. школа, 1982. 176 с.

Олена Луненко
(Ізмаїл)

СОЦІАЛЬНІ АДАПТИВНІ ЗДІБНОСТІ ДІТЕЙ ЯК ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ВИХОВАНЦІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито сутність понять «соціалізація» та «адаптація», психолого-педагогічні аспекти процесу адаптації дошкільника в соціумі, обґрунтовано основні підходи до процесу соціалізації дитини дошкільного віку у закладах дошкільної освіти. Розглянуто підходи до визначення механізмів сприяння особистісному розвитку дошкільнят у сприятливому соціальному контексті, пов'язаному з активізацією в освітньому процесі дитячого співтовариства.

The article reveals the essence of the concepts "socialization" and "adaptation", psychological and pedagogical aspects of the process of adaptation of a preschooler in society, substantiates the main approaches to the process of socialization of a preschool child in preschool education institutions. Approaches to determining the mechanisms of promoting the personal development of preschoolers in a favorable social context related to activation in the educational process of the children's community are considered.

Виклики, що стоять перед сучасною початковою школою, зумовили розробку Концепції Нової української школи. Документ декларує необхідність збереження цінностей дитинства, гуманізації навчання, особистісного підходу, розвитку здібностей учнів та освітньо-наукового середовища, які разом забезпечують психологічний комфорт і сприяють розвитку дитячої творчості [2, 11]. Особливе значення для налагодження ефективної взаємодії з батьками має період навчання

Соціальні трансформації в українському суспільстві докорінно змінили орієнтири у сфері освіти. Як зазначено в Законі України "Про дошкільну освіту", одним із завдань дошкільної освіти є формування особистості дитини, розвиток її творчих здібностей та набуття соціального досвіду. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні наголошує на тому, що саме дошкільні навчальні заклади відповідають за процес соціального розвитку особистості.

Базовий компонент дошкільної освіти в Україні наголошує на тому, що заклади дошкільної освіти відповідають за процес соціального розвитку особистості та надають комплекс базових знань, уявлень, практичних умінь і навичок, які забезпечують адаптацію дітей до життя, вміння орієнтуватися в ньому та адекватно реагувати на явища, події та людей.

Питання соціальної адаптації привертає увагу багатьох дослідників у різних аспектах. Цими питаннями займалися І. Бех, Н. Голованова, І. Зверева, І. Єрмаков, А. Капська, Л. Коваль, Н. Лавриченко, Г. Лактіонова, Л. Мардахаєва, В. Москаленко, А. Мудрик, Н. Мудрик, В. Москаленко, В. Москаленко та ін. Ничкало, В. Оржеховської, С. Савченко, С. Харченко, С. Хлебик та ін.

Поняття "соціалізація" лише відносно недавно з'явилося в теорії та практиці дошкільної освіти. Науковці (Л. Артемова, А. Богуш, Л. Варяниця, Н. Гавриш, Н. Кирста, Л. Кононко, Т. Кравченко, С. Курінна, В. Кузь, Н. Лисенко, Т. Поніманська, І. Рогальська та ін.). Соціалізація визначається як набуття дітьми дошкільного віку соціального досвіду через діяльність, спрямовану на адаптацію до ситуації та оточення; процес, у ході якого діти засвоюють цінності та норми поведінки, інтегруються в соціальне середовище; активна особистісна діяльність та спілкування. Соціалізація – це процес засвоєння дитиною цінностей і норм поведінки та її інтеграції в соціальне середовище. Основою соціалізації є соціальний досвід дитини, який сприяє її розвитку та самореалізації, дає змогу набутти соціальної компетентності.

Метою цієї статті є з'ясування значення та ролі дошкільних закладів у формуванні первинного соціального досвіду дітей дошкільного віку.

Дошкільний вік – це час, коли у дітей формуються уявлення про навколишній світ, явища суспільного життя та взаємовідносини між людьми. Вступаючи в життя, діти повинні засвоїти багато правил, які склалися в суспільстві.

Процес соціалізації передбачає адаптацію дитини до навколишнього світу, соціального середовища, а також засвоєння і привласнення знань і норм певної групи. Він відбувається у трьох основних сферах: гра, спілкування та усвідомлення.

Соціалізація дітей дошкільного віку означає збагачення їхнього індивідуального досвіду позитивними враженнями від життєдіяльності з іншими людьми, виховання соціальних потреб, формування соціальних навичок, розвиток "почуття іншого", формування готовності та вміння рахуватися з іншими, працювати в колективі, домовлятися, узгоджувати позиції робити, поступатися власними інтересами на користь соціальної групи, користуватися допомогою та підтримкою інших у складних ситуаціях, тобто мати справу з людьми з відкритою душею.

Соціальні навички є загальною характеристикою дітей дошкільного віку. Комунікабельність є похідним від слова "соціальний". Воно стосується інтеграції соціальних потреб дошкільнят (таких як прихильність, підтримка, допомога, захист і схвалення родичів, друзів і авторитетних осіб), навичок (орієнтація, адаптація і позитивний вплив на соціальне середовище), почуттів (таких як довіра, прихильність, вдячність і відповідальність) і якостей (таких як справедливість, чуйність, доброта, соціальні навички і обов'язок). "Соціалізація" в широкому розумінні – це цілісна характеристика, яка відображає відкритість дитини до соціального оточення та зосередженість на гармонійних і конструктивних стосунках з тими, хто її оточує.

Соціалізація дитини, або входження у світ людей, починається з народження. Першим носієм цього процесу є мати. Мати віддає дитині більшу частину її життя, дає перші приклади любові, доброти і турботи, вчить спілкуватися з іншими людьми.

Вихователі здійснюють на дитину насамперед виховний вплив. Вони є посередниками між дитиною і світом. Звичайно, наука життя, яку викладають близькі люди, легше сприймається і запам'ятовується дитиною.

Однією з форм реалізації процесу соціалізації є соціальна адаптація. Це такий тип взаємодії між людиною і соціальним середовищем, при якому відбувається узгодження вимог і очікувань обох сторін.

Термін "адаптація", вперше введений Обертгом, використовувався в медичній і психологічній літературі для опису змін чутливості того чи іншого аналізатора під впливом сенсорного пристосування до подразників. Пізніше цей термін почали використовувати в більш широкому сенсі, як будь-яке пристосування, при якому організм пристосовується до власного існування, оскільки забезпечується баланс між впливом організму на середовище і взаємним впливом середовища на організм (тобто підтримується рівновага у взаємодії між суб'єктом і об'єктом) [5, с. 19]. Сьогодні термін адаптація входить до понятійного апарату багатьох наук, зокрема філософії, психології, біології, соціології, фізіології та медицини, що свідчить про міждисциплінарне вивчення цього феномену, який набуває все більшого значення для всебічного вивчення людини. У психології та педагогіці термін "адаптація" означає сукупність властивостей людини, що характеризують стійкість до умов навколишнього середовища і використовується для опису високого ступеня пристосування до них. Адаптація також розглядається як підготовка індивіда до виконання необхідних біопсихосоціальних функцій і прийняття соціальних ролей у групі, колективі або суспільстві, а також як процес позитивного пристосування до умов, що змінюються.

Залежно від особливостей адаптації індивіда виділяють два її типи:

– Активна – має перевагу позитивного впливу на навколишнє середовище та його опанування.

– Пасивна – віддає перевагу пасивному прийняттю окремих сторін, умов, цілей і вимог, оточення і норм соціальної групи.

Ефективність адаптації залежить від того, наскільки адекватно людина усвідомлює себе і навколишній світ, свій життєвий темперамент, потреби і потенційні можливості, наскільки ефективно вона розвиває відносини стосовно ситуації, наскільки ефективно вона може "змінювати свою активність по відношенню до зовнішнього і внутрішнього світу – Я-концепцію, самооцінку, життєве самовизначення, професійну самоактуалізацію" [3, с. 24], значною мірою залежить від

Адаптація – явище двостороннє. Саме тому об'єктом аналізу адаптації має бути не сама особистість, не її природна, суб'єктивна та соціальна ситуація, а взаємодія між ними. Порушення цієї взаємодії в будь-який бік призводить до дезадаптації. Водночас деякі дослідники (наприклад, Ю. Приходько, В. Медведєва, Г. Дичев) виділяють взаємодіючі сторони як самостійні одиниці аналізу, тобто системи, що охоплюють як структурні, так і функціональні характеристики особистості та середовища. Такі системи ("особистість-особистість", "особистість-соціальна група", "особистість-інститут", "людина-машина", "людина-трудова діяльність") отримали назву адаптацій. При цьому адаптація як одиниця адаптаційного аналізу розуміється як серія незалежних взаємозв'язків, їх автономних підсистем, а не як бінарна взаємодія, як, наприклад, у системі "особистість-середовище". Таким чином, вся адаптивна система залежить від характеристик її окремих компонентів. Протилежне поняття, "дезадаптація", – це порушення індивідуальних взаємовідносин, заснованих на специфічних взаємодіях між людиною і середовищем, конструктивних або деструктивних, які розвиваються протягом існування людини і ускладнюються з віком [4, с. 58].

Адаптація кожної дитини дошкільного віку має суто індивідуальний характер і може визначатися особливостями саморегуляції діяльності та поведінки, адаптивною психоенергетичною інформаційною ситуацією. Саме тому в кожному конкретному випадку важливо визначити основні чинники процесу адаптації чи дезадаптації дитини або іншої соціальної групи (в тому числі дітей з особливими освітніми потребами) та виокремити основні компоненти їхньої адаптації [3].

Багато науковців вважають, що соціальна адаптація зумовлює соціальний контекст розвитку, тобто соціальна адаптація є основою соціального розвитку. З розвитком особистості змінюються потреби, прагнення, цілі та стосунки. Соціальна ситуація немовляти нерозривно пов'язана з матір'ю – людиною, яка ініціює подальше пристосування дитини до навколишнього середовища; Л. Виготський називав це ситуацією "МИ": "Я поїв", "Я пішов гуляти" [2, с. 247]. Йдеться про нерозривну діяльність дитини і дорослого. Під час цієї взаємодії відбувається безпосереднє емоційне спілкування між дитиною і матір'ю, що забезпечує плавний перехід до наступного етапу. Це забезпечує відповідний соціальний розвиток. Таким чином, у ранньому дитинстві соціальна ситуація розвитку подібна до попередньої стадії. Оскільки дитина ще не здатна задовольняти власні життєво важливі потреби, спілкування з дорослими є необхідною умовою для забезпечення життєво важливих потреб дитини. Однак існують і відмінності:

- психічний розвиток є результатом оволодіння дитиною прямоходінням, що дозволяє краще спілкуватися з дорослими та сприймати навколишнє середовище;
- оперативна діяльність поступово замінюється на предметно-орієнтовану;
- починають з'являтися нові види діяльності, такі як гра, малювання, конструювання та моделювання, які сприяють подальшому розвитку особистості.

Криза трирічної дитини – це результат швидкого формування системи власного "Я", центрального новоутворення (Л. Божович), що відбувається наприкінці цього етапу. Ця криза розв'язується переходом дитини до нової соціальної ситуації розвитку.

Так, діти дошкільного віку беруть на себе низку елементарних обов'язків, змінюються їхні стосунки з дорослими. Крім того, в цьому віці вони вже вступають у певні стосунки з однолітками і, як наслідок, інтенсивно розвиваються їхні соціальні почуття (симпатії,

антипатії, уподобання тощо). У спілкуванні з дорослими формуються інтелектуальні та моральні почуття, різноманітно виражається самооцінка, розвиваються нарцисизм і сором. Мотиви стають більш ієрархічними та субординованими. Діяльність дитини вже не є неорганізованою, а ґрунтується на ієрархічній системі мотивів. Як наслідок, інтенсивно розвиваються мотиваційна, когнітивна, емоційно-вольова сфери, а також мова. На основі цих комплексних якостей зростає об'єктивність самооцінки дитини, тобто самооцінки дитиною власної поведінки та вмінь [1, с. 132].

Виходячи з вищезазначеного, робимо висновок, що роль закладів дошкільної освіти є визначальною у формуванні соціального досвіду дітей дошкільного віку як необхідного елементу успішної соціалізації. Ми глибоко переконані, що лише взаємодія двох основних соціальних інститутів – сім'ї та дошкільного закладу – може сприяти ефективній соціалізації дітей дошкільного віку.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: [монографія] / А.М. Богуш, Л.О. Варяниця, Н. В. Гавриш та ін.]; наук. ред. А.М. Богуш; фза заг. ред. Н.В. Гавриш. Луганськ, 2016. 368 с.
2. Захарова Н.М. Адаптація дітей дошкільного віку до сучасного соціального простору : монографія. Донецьк : вид-во «Ноулідж» 2010. 216 с.
3. Кононко О.Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільника : навч.-метод. посіб. до Базової проґр. розв. дитини дошк. віку «Я у Світі». Київ : Світич, 2009. 208 с.
4. Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / О. Л. Кононко, З.П. Плохій, А.М. Гончаренко [та ін.]. Київ : Світич, 2009. 208 с.
5. Поніманська Т.І. Формування соціальної компетентності дитини. *Нова педагогічна думка*. 2008. №2. С. 14-19.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Мірошніченко І.

УДК 373.2.015.31:316.46]:37.022Mr.Leader

Вікторія Полякова
(Київ)

ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В РЕАЛІЗАЦІЇ ТЕХНОЛОГІЇ «MR.LEADER»

Реформування змісту цілей дошкільної освіти України є складовою процесу оновлення світових та європейських освітніх систем. Початок ХХІ ст. став часом освітніх реформ, спрямованих на зміни в системі освіти у відповідності до сучасних та майбутніх потреб суспільства. У Державному стандарті дошкільної освіти України окреслено певні шляхи виховання лідерської позиції у дітей дошкільного віку, тому у закладах дошкільної освіти мають бути наявні соціальні і психолого-педагогічні передумови формування лідерської позиції.

Освітня система Mr. Leader «Освіта та піклування» розроблена під керівництвом В.А. Воронова – перша комплексна система в дошкільній освіті, яка використовує сучасні освітні технології задля формування гармонійної особистості дитини та розвитку її лідерського потенціалу. Це перша комплексна система в дошкільній освіті, яка використовує сучасні освітні технології задля формування гармонійної особистості людини та розвитку її лідерського потенціалу. Система базується на міждисциплінарному підході, який включає практичні рекомендації на кожен день у певній тематиці, зокрема, як корисно провести час, поступово формуючи ті чи інші лідерські якості. Стаття присвячена вивченню сучасних підходів, методів у формуванні лідерських якостей у дітей старшого дошкільного віку під час ігрової діяльності.

Ключові слова: лідер, лідерство, лідерські якості, ігрова діяльність, діти старшого дошкільного віку, сюжетно-рольова гра.

Постановка проблеми. Сьогодні заклад освіти є не лише частиною демократичного суспільства – він має важливе значення для майбутнього.

Головною метою демократичної освіти є виховання сучасного громадянина та його підготовка до життя й діяльності в демократичному суспільстві. Сучасний заклад освіти має надати здобувачам освіти не лише певні знання, вміння і навички, а й виховати соціально-адаптовану та громадсько-активну особистість, яка буде успішною в житті.

Отже, своєчасне формування лідерських якостей дозволить закласти міцний фундамент для розвитку в подальшому рис «лідера-гуманіста», який уособлює і моральні чесноти, і володіє стратегіями ефективного менеджменту, і буде здатний поєднувати в собі різні види лідерства організатор, творець, дипломат, порадник тощо.

Аналіз досліджень. Аналіз досліджень, присвячених дитячому лідерству, показує, що в основу цього явища вчені ставлять найрізноманітніші особистісні характеристики: високий рівень прояву ініціативи і старанності, високий рівень розумового розвитку, організаторська активність в різних сферах групової життєдіяльності, успішність протікання спільної ігрової або конструктивної діяльності, здатність задовольняти комунікативну потребу ровесників, високий рівень розвитку моральних якостей особистості.

Такі відомі дослідники, як С. Бірд, А. Лоутон, Е. Роуз, Р. Стогділл, вказують, що спроби визначення оптимального співвідношення окремих особистісних рис у лідерів дають суперечливі результати. Ці вчені після детального аналізу досліджень у сфері лідерства також наводять свої переліки тих рис особистості лідера, які названі у більшості наукових робіт. Проаналізувавши праці вищезазначених вчених, ми виокремили ті лідерські якості особистості, які вважаємо за необхідне розвивати у дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності. Такими якостями, на нашу думку, є: активність; відповідальність; самостійність; ініціативність; емоційна стійкість.

Формування цілей статті. Головною метою статті є вивчення та розкриття понять лідер, лідерство, лідерські якості, розвиток лідерських якостей у дітей старшого дошкільного віку різними видами пізнавальної діяльності, такими як: ігрова сюжетно-рольові ігри, рухливі, дидактичні, ігри-змагання на прогулянці, трудова, пізнавальна діяльності.

Виклад основного матеріалу. Проблемою формування лідерських якостей у дітей старшого дошкільного віку знайшли висвітлення у наукових дослідженнях таких авторів як О. Брежневої, та О. Залужного. Учені відзначають, що особистість настільки соціально успішна, наскільки вона адаптивна, оскільки за кожною соціальною роллю стоять певні нормативи, а простір соціальних ролей та соціальних відносин – середовище, в якому особистість адаптується. Відповідно до цілей статті проведено термінологічний аналіз поняття «лідер», «лідерство», «лідерські якості».

Лідер – це член групи, за яким група визнає перевагу у статусі й надає право приймати рішення в значущих для неї ситуаціях. Лідерство – соціально-психологічне явище, сильна, активна особистісна позиція дитини у дитячому співтоваристві, що проявляється у здатності ініціювати власні дії та інших, спрямувати вести за собою. Лідерські якості – уміння дитини ефективно взаємодіяти в соціумі під час розв'язання соціально значущих завдань.

Зміст поняття «лідерські якості» учені трактують по-різному. О. Залужний охарактеризував якості дитини-лідера: активність та ініціативність, здатність швидко знаходити вихід зі скрутного становища, впевненість у відстоюванні своєї точки зору і вмінні переконувати інших; рішучість і прагнення досягати поставленої мети; авторитет серед дітей групи, бажання бути в центрі уваги; відповідальність; уміння керувати групою, розподіляти завдання, доручення між дітьми; психологічна готовність роботи в команді; адекватність в оцінці досягнутих результатів. О. Брежневою вважає, що лідерські якості необхідні будь-якій сучасній людині. Це продиктоване самим життям, потребами соціуму. Успішність людини певним чином залежить від того, наскільки активну життєву позицію

вона займає, наскільки готова до ключових ролей, чи є вона дійсно лідером свого життя й у суспільно-корисній діяльності.

О. Сущенко вважає, що не можуть усі люди стати яскравими лідерами, оскільки мають різну, так би мовити, вагу таких задатків. Але з іншого боку, мудра природа гармонійно поєднує й урівноважує «баланс» різних задатків, для того, щоб кожна дитина змогла повною мірою розвинути власні здібності у різновидах колективної діяльності й отримати досвід лідерства як відповідальності, взаємодопомоги, толерантності, взаємоповаги, готовності взяти на себе складну частину спільної роботи тощо.

Отже, ураховуючи вищезазначене, зазначимо, що надзвичайно важливим для розвитку лідерських якостей дитини є створення ситуацій, в яких дитина зможе перейняти лідерську поведінку та створення умов, які забезпечуватимуть прояв дитячої активності.

Діти старшого дошкільного віку сприймають правила гри як закон. Виконання дітьми правил формує волю, розвиває самовладання, витримку, вміння контролювати свої вчинки, свою поведінку. Також правила допомагають зберегти в колективі дисципліну. Різного виду ігри допомагають дошкільнятам відобразити досвід, накопичений протягом життя. Діти розширюють і закріплюють своє уявлення про деякі події, цікавих випадків. За допомогою ігор у дітей розширюється коло уявлень, розвиваються такі якості як кмітливість, спостережливість, формуються вміння робити аналіз, порівнювати, узагальнювати побачене. Внаслідок чого дитина вчиться робити висновки того, що спостерігав в навколишньому світі. Коли дитина виконує різні ролі, зображує різні дії – це говорить про те, що він практично застосовує свої знання. Під час ігор з'являються передумови не тільки для розвитку лідерських якостей, а й для розвитку мови, фізичних і моральних якостей, математичного розвитку.

Цікавий сюжет в ігровій діяльності викликає у дітей шостого року життя позитивні емоції і спонукає їх до активного використання тих чи інших умінь і навичок, які необхідні для прояву лідерських якостей і фізичних здібностей. Для того, щоб гра ставала ще цікавіше величезне значення приділяється шляху, який веде до досягнення мети в грі, складність перешкод, які потрібно долати для отримання результату і задоволення грою. Також колективні ігри у вигляді змагання можуть вплинути на активні дії дошкільнят, у дітей може виникнути бажання проявити рішучість, наполегливість для досягнення мети. Але важливо враховувати, що сильне бажання дітей (команди) перемогти може посварити дітей. В ігровій діяльності дітей об'єктивно поєднуються два важливі чинники: з одного боку, введення дітей в практичну діяльність, де вони розвиваються фізично, намагаються самостійно прийняти рішення; з іншого боку – дошкільнята отримують моральне і естетичне задоволення від гри, розширюють знання про навколишньому середовищі. У підсумку це призводить до розвитку особистості в цілому.

Отже, для формування соціально компетентної поведінки майбутнього лідера важливим є розвиток таких здібностей дитини: розуміння емоційного стану інших з виразу обличчя; розуміння бажань і потреб іншої людини, прийняття її позиції; розуміння причини зміни чужого настрою залежно від ситуації. Всі ці компетентності здійснюються через гру з однолітками. Тому, вихователь має частіше звертатися до дітей із проханням допомоги в тій чи іншій справі, підкреслюючи важливість взаємодопомоги, добровільність її надання та цінність отриманої допомоги. Якщо частіше маленький лідер стикатиметься із ввічливим проханням до нього про виконання нескладних вправ щодо піклування про однолітків чи вихователя, то більше у нього буде можливостей проявити свої здібності й отримати схвальну оцінку його дій. Таким чином, буде зміцнюватися самооцінка і формуватися відчуття, що в житті немає проблем, є лише виклики, долати які не так важко, як цікаво.

Саме тому, у освітній програмі «Mr. Leader «Освіта та піклування» запропоновано нам завдання освітньої діяльності інваріантної частини для дітей старшого дошкільного віку. Всі ці завдання орієнтовані на виконання їх педагогом та іншими дорослими, які здійснюють піклування про дитину.

Ознайомившись із аспектами проблеми, ми прийшли до висновку, що тільки об'єднавши зусилля всіх учасників освітньої системи можливо створити оптимальні умови для цілісного становлення всебічного розвитку особистості дошкільника, що сприятиме в майбутньому успішній адаптації та буде основою для безперервної освіти впродовж життя.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Воронов В.А., Ковальчук К.В., Піканова Н.В., Рейпольська О.Д., Сисоєва С.О., Станкевич К.Ю. Програма освіти дітей раннього та дошкільного віку «Освіта і піклування / Education & Care» / Київ: ФОП В.Б. Ференець, 2021. 130 с.
2. Гавриш Н. та ін. Соціалізація дітей старшого дошкільного віку в ДНЗ: Монографія / за заг. ред. О. Рейпольської. Кропивницький: І мекс- ЛТД, 2018. 280 с.
3. Мельник А.А. Дошкільна освіта в контексті ідей Нової української школи: зб. наук. праць. Хмельницький, 2020. 496 с.
4. Сіренко А. Є. Формування у старших дошкільників впевненості в собі у груповій діяльності: дис. ... кан. п. наук: 13.00.08. Київ, 2016. 293 с.
5. Формування лідерського потенціалу у дітей. URL: http://knowledge.org.ua/0203_web_Garmash_2

УДК 373.3.017:502]-047.22:373.2/.3.091.2.014.3(045)

*Катерина Рабинюк
(Умань)*

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

У статті піднімається питання екологічного виховання молодших школярів, обґрунтовано необхідність формування екологічної культури в умовах Нової української школи.

Ключові слова: *екологічна компетентність, молодші школярі, Нова українська школа.*

Проблемі екологічної освіти в усьому світі сьогодні приділяється величезна увага. Можна сказати, що наш час – це період екологічного всеобучу, коли основи екологічних знань викладають усім, починаючи з дитячого віку – в школах та університетах, на різних семінарах і курсах, по телебаченню та в соціальних мережах – та закінчуючи підвищенням рівня екологічної освіти керівників усіх рангів у всіх країнах, на всіх континентах. У розвинених країнах розроблені та вдосконалюються різні програми й концепції розвитку екологічної освіти, програми підготовки спеціалістів-екологів сучасного рівня. За кілька останніх років видано багато посібників і підручників, науково-популярної й публіцистичної літератури, знято фільми й розроблено рекомендації еколога-освітнього змісту. В більшості країн світу екологія стала обов'язковою дисципліною в усіх школах і вищих закладах освіти, в багатьох вищих, навчальних закладах створено кафедри або факультети екологічного профілю, проведено сотні екологічних національних і міжнародних семінарів, конференцій. Велику просвітницьку роботу з питань екології провадять у всьому світі організації «зелених», товариства з охорони природи.

Екологічна ситуація в Україні після повномасштабного вторгнення росії жахлива. Війна негативно впливає на навколишнє середовище. Обстріли лісів, наземних і морських екосистем, промислових об'єктів, транспортної інфраструктури та будинків, руйнування систем водопостачання, каналізації та поводження з відходами провокують широкомасштабну та серйозну шкоду з довгостроковими наслідками довкілля та для здоров'я людей.

Світова екологічна спільнота переймається подіями в Україні, адже питання екології та зміни клімату – це не проблема однієї країни. Тож про війну та її наслідків для екології неодноразово писали світові ЗМІ. Формування екологічної компетентності громадян України є одним з найголовніших пріоритетів розвитку освіти, що проголошено деклараціями ООН і врегульовано різними законодавчими документами нашої держави.

Процес формування екологічної компетентності учня шляхом засвоєння системи інтегрованих знань про природу, способів навчально-пізнавальної діяльності, розвитку ціннісних орієнтацій у різних сферах життєдіяльності та природоохоронної практики враховано в Державному стандарті початкової освіти (2018р.), який ґрунтується на засадах компетентнісного та особистісно-орієнтованих підходах до навчання, враховує вікові особливості психофізіологічного розвитку дитини, орієнтується на здобуття учнями початкових класів екологічної компетентності, де зазначено про екологічну компетентність як ключову. Людина, яка компетентна у сфері екології та здорового життя, здатна чітко усвідомлювати власну відповідальність за стан навколишнього середовища. Вона може розрізнити основні екологічні проблеми та діяти задля їх вирішення, дотримуватися здорового способу життя, вирішувати нагальні життєві проблеми, раціонально використовувати природні ресурси. Все це дозволяє виробити особливу систему цінностей, орієнтовану на збереження природи та здоров'я людини. Ця проблема особливо актуальна, адже поряд із глобалізацією людської цивілізації постає проблема забезпеченості їх продуктами харчування, якісною водою; всебічно обговорюються та розробляється стратегія боротьби людства із загальним потеплінням клімату, пошуку та застосування альтернативних джерел енергії; запроваджуються заходи у боротьбі із поширенням інфекційних захворювань. Саме такі передумови вимагають від кожної людини новітнього розуміння екологічного розвитку людства в гармонії з природою – важливим пріоритетом розвитку сучасного суспільства, що відіграє надзвичайно важливу роль у еволюції цивілізації і природи, відповідальності щодо неї. Тому формування екологічної грамотності кожної людини, і всього суспільства в цілому, є таким же важливим завданням школи, як і формування цінностей. Екологічна компетентність визначний складник світогляду учнів початкових класів, тому має формуватися в процесі екологічної грамотності.

Відповідно до Концепції екологічної освіти України формування екологічної культури особистості включає:

- виховання розуміння сучасних екологічних проблем держави і світу, усвідомлення їх важливості, актуальності і універсальності;
- відродження кращих традицій українського народу у взаємовідносинах з довкіллям, виховання любові до рідної землі;
- формування розуміння необхідності узгодження стратегії природи і стратегії людини на основі ідеї універсальності природних зв'язків, подолання споживацького ставлення до природи;
- розвиток особистої відповідальності за стан довкілля, вміння прогнозувати особисту діяльність і діяльність інших людей та колективів;
- розвиток умінь приймати відповідальні рішення щодо проблем навколишнього середовища, оволодіння нормами екологічно грамотної поведінки, виховання глибокої поваги до власного здоров'я та вироблення навичок його збереження.

Провідна і найважливіша роль у вихованні екологічної культури учнівської молоді належить школі. Так, у початкових класах забезпечуються елементарні знання про природу та взаємозв'язки у ній, взаємодію і взаємовплив людини і природи, розвиток ціннісного ставлення до природи як джерела задоволення естетичних, пізнавальних та інших потреб особистості, формування елементів здорового способу життя та навичок екологічно поведінки.

Початкова школа – початкова ланка формування екологічної культури, екологічного мислення, засвоєння екологічних знань.

Дитина приходиться до 1 класу. У неї ще не сформовані стійкі погляди, переконання, інтереси. Тому завдання вчителя – сформулювати мислення та екологічну культуру кожного учня, навчити молоде покоління жити за законами природи, домогтися, щоб почуття особистої відповідальності за все живе на Землі, турбота про збереження природи стали рисами характеру кожної людини.

Навчання екології має бути активним, цікавим, раціональним, максимально наближеним до життя.

Екологічна культура молодшого школяра охоплює:

- знання про взаємозв'язки в природі та усвідомлення людини як її частини;
- розуміння необхідності берегти навколишнє середовище;
- уміння і навички позитивно впливати на природу;
- розуміння естетичної цінності природи;
- негативне ставлення до дітей, що завдають шкоди природному середовищу.

Працюючи з учнями початкових класів, я намагаюсь вирішувати проблему дбайливого, господарського ставлення до природи та охорони навколишнього середовища. Адже, від успішного здійснення екологічного виховання, формування нового екологічного мислення залежить наше майбутнє, майбутнє наших дітей та, зрештою, майбутнє нашої держави.

Екологічна освіта – це лише надбані людиною екологічні знання. Набагато важливішим є екологічне виховання, яке передбачає засвоєння людиною особливої екологічної моралі, етики взаємин природи і людини. При цьому екологічна мораль і екологічна етика за своєю суттю є глибоко гуманістичними. Це «...найдійовіші фактори, що контролюють екологічну благополучність» [2, с. 6-7].

Своїм основним завданням, як вчителя, вважаю виховання екологічно грамотної людини, особистості, яка знає цінність життя і своє місце у світі живої природи, громадянина України, який зуміє прийняти єдино правильне рішення в складній екологічній ситуації. В роботі використовую принцип природовідповідності: від знань до діяльності, від діяльності до виховання. Переконана, що знання, отримані на уроці, повинні бути реалізовані в практичній діяльності.

Екологічне виховання у нашій школі набуло системності і стало невід'ємною частиною освітнього процесу. Це проведення природоохоронних заходів, участь в екологічних акціях, проектах. Найважливіше ж завдання, яке стоїть перед учителями – формувати екологічну свідомість школярів, через дітей нести просвітницьку роботу до батьків.

З юних років важливо закріпити у свідомості кожної дитини, що людина – частина природи, тому від стану природи залежить життя людства. Екологічне виховання слід починати не в космічних масштабах, а прямо тут: біля свого будинку, на своїй вулиці, у дворі своєї школи. Тільки усвідомлюючи особисті можливості, навчаючись вирішувати найближчі екологічні проблеми, людина зуміє замислитись над майбутнім країни. Щоб у дитини виникла потреба захищати і зберігати довкілля, треба навчити її любити світ природи.

Велику спадщину щодо виховання молодших школярів через світ природи залишив нам видатний педагог В.О. Сухомлинський. Він надавав особливого значення впливу природи на формування, становлення та розвиток особистості дитини молодшого шкільного віку. «Людина була і завжди залишиться сином природи, і те, що ріднить її з природою, повинно використовуватися для її залучення до багатств духовної культури, – казав Сухомлинський. – Світ, що оточує дитину, це, насамперед, світ природи з безмежним багатством явищ та невичерпною красою. Я бачу виховний сенс у тому, щоб дитина бачила, розуміла, відчувала, переживала, осягала велику таємницю життя в природі...» [7, с. 12]. В.О.Сухомлинський писав: «Якщо добрі почуття не виховані у дитинстві, їх ніколи не виховаєш... У дитинстві людина повинна пройти емоційну школу – школу виховання добрих почуттів» [3, с. 35].

На мою думку екологічна освіта та виховання мають бути безперервними і тривати в дошкільний, шкільний та позашкільний періоди. У початковій школі вони здійснюються, як відомо на між предметній основі [4, с. 4].

У своїй роботі «Серце віддаю дітям» Василь Олександрович дає вчителям таку пораду: «Ідіть у поле, у парк, пийте з джерела думки, і ця жива вода зробить ваших вихованців мудрими дослідниками, допитливими людьми і поетами». Він зазначає, що «вивести дітей на галявину, побувати з ними в лісі, в парку – справа значно складніша, ніж провести уроки» [7, с. 13]. Видатний педагог наголошував на тому, що серед природи дитині треба дати можливість послухати, подивитися, відчувати» [7, с. 27]. Ставлення дітей до об'єктів природи він тісно пов'язував з тим, що природа – це наш рідний край, земля, яка нас зростила і годує, земля – перетворена нашою працею.

В.О. Сухомлинський неодноразово відзначав, що сама природа не виховує, а виховує тільки активна дія в ній. «Мене вражало, – каже Сухомлинський – що захоплення дітей красою перепліталось байдужістю до долі прекрасного. Милування красою – це лише перший паросток доброго почуття, яке треба розвивати, перетворювати в активне прагнення до діяльності». Сухомлинський пропонує для реального втілення цього положення в дію створити живий куточок, де всі діти будуть брати участь у догляді за тваринами, організувати «пташині» і «звірячі» лікарні, висаджувати дерева.

В педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського можна виділити основні напрямки реалізації екологічного виховання:

1) це отримання позитивних почуттів від навколишнього світу, які в подальшому матимуть велике значення для духовного становлення дитини;

2) це виховання учнів, які б бачили і усвідомлювали свою єдність з природою, переживали і турбувались про збереження і примноження навколишнього середовища, бережно ставилися до всього живого. Якщо дотримуватися основних порад видатного педагога, то діти будуть розуміти природу, як у ній пов'язане одне з одним та головне – чому ми є лише невеликою частинкою «великого механізму».

У цілому В.О. Сухомлинський обґрунтовував роль природи у формуванні екологічної культури молодших школярів за такими напрямками:

1. активна діяльність учнів у пізнанні природи: «Світ природи стає невичерпним джерелом знань завдяки тому, що знання надходять у дитячу душу складним шляхом: через руки, через працю, через взаємовідносини з іншими людьми, через почуття і переживання, які забарвлюють діяльність» [7, с. 537-538];

2. спілкування з природою активно сприяє розвитку розумових здібностей, допитливості, працелюбності: «... ми намагаємося якнайбільше ввести дітей у світ праці серед природи, саме там, де і в явищах природи, і в людській праці безліч проблем, питань, таємниць» [7, с. 538];

3. використання активних методів навчання учнів: «... так зване проблемне викладання і вивчення матеріалу починається в активній взаємодії з природою. Якщо я хочу, щоб мислення дітей було особливим, інтенсивним, щоб у них виникло багато запитань (а чим відкривається незрозумілого під час осягнення зрозумілого, тим допитливішою стає людина), ми ідемо з дітьми в сад, на ділянку, у теплицю і засукуємо рукава» [7, с. 539].

У своїй педагогічній діяльності В.О. Сухомлинський використовував «уроки мислення» серед природи, які умовно можна поділити на два види:

– логічного типу, що спрямовані на формування системи наукових знань про закономірності розвитку природи і розвиток пізнавальних здібностей дітей («Живе і неживе», «Неживе пов'язане з живим» «Все в природі змінюється», «Сонце – джерело життя»);

– художнього типу, що сприяли розвитку естетичних відчуттів, емоційної пам'яті, образного мовлення, бережливого ставлення до природи («Перший зимовий ранок», «Світ квітів серед зими», «Сонце після літнього дощу», «Веселка над річкою», «Дванадцять відтінків вбрання осіннього лісу – як їх назвати»).

Спілкування з природою повинно проходити у різних формах: через працю, спостереження, творчість, науковий пошук, милування. Першочерговим у екологічному вихованні є створення умов, за яких дитина могла б «торкнутися» природи не тільки рукою,

а й розумом, серцем і душею. «Маленька людина, в якій відкрилися очі на світ, бачить корінь, стебло, листя і міркує про те, як взаємопов'язані ці частини рослини як єдиного цілого» [1, с. 7-8].

Використання завдань з екологічною спрямованістю активізує роботу як учителя, так і учнів, сприяє формуванню активної життєвої позиції, що виявляється у вчинках [6, с. 111].

Розвиток і формування екологічних понять учнів початкової школи на сьогодні є важливим і необхідним компонентом екологічного виховання школярів. В умовах розбудови шкільної освіти ця проблема потребує удосконалення і якісного методичного забезпечення. Формування екологічних понять є важливою умовою розуміння учнями існуючих зв'язків у природі, а також є основою для розвитку екологічної культури та свідомого ставлення до природи, раціонального використання природних ресурсів, збереження біосфери і цивілізації. Крім того, необхідною умовою формування екологічної культури є використання активних методів навчання, проведення системи тематичних екскурсій та організація дослідницької діяльності молодших школярів.

**СЦЕНАРІЙ інсценізованого свята-проекту
«Флора і фауна рідного краю»**

Ведуча

Є на карті місто невеличке
В серці України, не глибинне,
Йому назву дала Ума – річка,
Воно вічно юне й старовинне.

Ведучий.

Доброго ранку, мрійні діброви,
Доброго ранку, щедрі поля!
Чисті джерела та синьоброві, –
Все, що нам душу розвеселя.

Ведуча.

Все відбивається в краплі росини,
Все, що навколо квітне, співа,
Все, що ти бачиш і чуєш, дитино, –
Наше життя, наша радість жива.

Ведучий.

Рідна природо!
Нам дорога ти, –
Спів соловейка, шум у гаю.
Вічно любити, оберігати
Красу-багатство, землю свою!

Ведуча.

Були у матері-Природи дві донечки,
Такої вроди,
Хто їх побачить хоч на мить,
Не міг забути і розлюбить.
Танцюючи, виходять Флора і Фауна.

Фауна.

Голубооку звали Флора,
У неї очі, наче зорі,
Завжди замріяна, тендітна,
Ласкава, ніжна та привітна.

Флора.

А Фауна – швидка, як вітер,
Могла за птахами летіти,
І за оленями стрибати,

Та з білочками пустувати.

Ведучий.

Обидві світ живий любили

І так його благодворили.

Тож вирішила мудра мати

В придане їм дарунки дати.

Фауна:

Мрійливій Флорі – світ рослинний,

Флора:

А жвавій Фауні – тваринний.

Фауна

У дружбі ми живемо.

Одна без другої не можемо

В природі ми єдині

Із древності й донині.

Заходять Питайлик і Цікавинка.

Флора і Фауна (разом) А ви хто?

Цікавинка. Я Цікавинка, а це мій друг Питайлик. Ми друзі природи.

Питайлик. Отже, будьмо знайомі.

Цікавинка. Дуже раді з вами познайомитися..

Питайлик. Хочеться більше дізнатися про природу рідного краю.

Цікавинка. Ви допоможете нам?

Флора і Фауна (разом) Так.

Ведуча. Ну що ж, настав час відправлятись у чарівний ліс.

Звучить аудіозапис пташиного співу.

Цікавинка. От ми й опинилися у лісі.

Флора. А хто там поспішає нам назустріч?

Фауна. Це мої друзі. Ви їх впізнали?

До залу входять Білка та їжак

Білка. Добрий день.

Їжак. Ласкаво просимо до нашої домівки. До речі, ви нас упізнали?

Білка. Пропоную вам загадку.

Червонясту шубку маю,

Спритно по гілках стрибаю.

Хоч малесенька на зріст,

Та пухнастий маю хвіст,

Як намисто – оченята.

Хто я? Спробуй відгадати.

Учні відповідають: «Білка»

Їжак. Сплю, мені узимку сниться,

Що достигли вже суніці,

Дикі яблучка, сливки,

І чорниці, і грибки.

Влігся зручно на бочок

В ліжку з листя...

Учні закінчують: «їжачок».

Білка. Правильно, друзі. Ми – білка та їжак, лісові мешканці наших лісів та парків.

Їжак. У нас всі тварини та рослини живуть у злагоді.

Фауна. Борсуки, бурундуки, білки, лисиці, зайці і інші красиві тварини наших лісів – це моє багатство і моя краса.

Звучить стук дятла.

Питайлик Хто то стука – тук та тук?

Дятел

Я Дятел, лісу добрий друг
Ловлю я для обіду
Вусача і короїда.

Щодня невтомно я працюю
Про дерева добре дбаю.

Питайлик. Який ти молодець!!

Заходить шишкар.

Шишкар

У Софіївці живу
І пісні співаю
Шишки дуже я люблю
З них зернятка маю.
В лісі я ще санітар
А зовуся я шишкар.

Фауна

Птахи наші друзі, діти.
Знаю я і знаєш ти:
Птахів треба берегти.

Цікавинка. А от я люблю приходити у ліс, тому що в ньому багато квітів.

Чи немає у вашому господарстві якої-небудь чарівної галявинки?

Флора. Звичайно, є. І там на нас чекає цікава зустріч.

Звучить лагідна музика. До залу вбігає гурт квітів (калина, ромашка, конвалія, шишчина, м'ята, мак) і, виконує танець.

Флора. Вітаємо усіх на моїй галявині. Це мої друзі і помічники.

Цікавинка. Яка краса! Скільки квітів. Не дивно, що люди захоплюються лісом.

Флора. Не лише за красу та смачні дари люблять ліс. Він ще і лікар. А я, Флора, вирощую чудодійні ліки. Навіть сучасна медицина не здатна перевершити. А лікую я травами. У давнину люди вважали рослини своїми родичами, родоначальниками та покровителями роду. У слов'ян священними були дуб, береза, липа, верба. Знахарі травознавці використовували понад 250 лікарських рослин.

Калина. В Україні мене вважали символом дівочості. Навесні мій кущ квітне білим цвітом, а восени вкривається червоними як корали, ягідками. Хто я?

Учні відповідають: «Калина».

Ромашка

Я – квітка гарненька,
На сонечко схожа,
Пелюсточки білі,
Серединка жовтенька.
Моїм відваром слід полоскати запалене горло.
А ще він добре знімає запалення шкіри. Хто я?

Учні відповідають: «Ромашка»

Конвалія

Із зеленої сорочки,
Що зіткнув весною май,
Білі дивляться дзвіночки,
Як зовуть мене, вгадай?
Я дуже запашна травнева квітка. Я корисна при захворюванні серця. Хто я?

Учні відповідають: «Конвалія»

Шипшина. А мене називають дикою трояндою. Мій кущ у травні розквітає рожевими запашними квіточками, які згодом перетворюються на тверді червоні ягідки багаті на вітамін С.

Учні відповідають: «Шипшина»

М'ята. А я – травичка, що має приємний, ніжний запах. Мене називають «холодком».
Хто я?

Учні відповідають: «М'ята».

Мак

Знайди часок, поїдь у поле,
Де мак зацвів, червоний мак.
Поглянь, як радісно довкола,
Цвіте червоно, гарно як!
Широко використовуюсь у медицині.

Учні відповідають: «Мак».

Флора.

Кожного дня і кожну хвилинку
оберігаймо всяку звіринку.
Тільки добра їм треба бажати
І намагатись не ображати.

Фауна

Вміймо природу любити,
Кожній стеблинці радіти,
В парку, у лісі, над яром.
Цвіту не вирвім задаром,
Гілки не втнім для забави,
Оберігаймо ж усюди
Шлях і стежину у гаю –
Все це окрасою буде
Нашого рідного краю.

Виконується пісня

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Життя як цінність у культурно-виховній інтерпретації В.О. Сухомлинського. *Рідна школа*. 2007. № 1. С. 7–8.
2. Василенко Г. Екологічна освіта та виховання. *Початкова школа*. 2007. №6. С. 6-7.
3. Городецька А. «Знай, люби, бережи». *Початкова школа*. 2006. №7. С.35.
4. Дробноход М. Філософія екологічної освіти. *Освіта*. 1996. 29 травня. С.4.
5. Деркач О. Неси добро у світ природи. *Початкова школа*. 2000. №6. С.23-25.
6. Ляхов П.Р. Я пізнаю світ. Київ, 2002. 120 с.
7. Сухомлинский В.А. Трилогія, издание второе («Сердце отдаю детям», «Рождение гражданина», «Письма к сыну»). Київ: Рад. школа, 1987. С.12-234, 235-477, 479-536.

УДК 37.013.46(072)

*Ганна Цуркан
(Ізмаїл)*

НАСТУПНІСТЬ ЯК ПРОВІДНИЙ ЧИННИК УСПІШНОСТІ НАВЧАЛЬНО-МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто наукові засади наступності у навчально-мовленнєвій підготовці дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Визначено деякі фактори успішного впровадження загально-дидактичного принципу наступності в процесі розвитку мовлення здобувачів дошкільної та початкової освіти.

Ключові слова: наступність, мовна освіта, мовленнєва компетенція, освітнє середовище, навчально-мовленнєва діяльність.

The article examines the scientific principles of continuity in the educational and speech preparation of children of preschool and primary school age. Some factors of the successful implementation of the general didactic principle of continuity in the process of speech development of students of preschool and primary education have been identified.

Key words: *continuity, language education, speaking competence, educational environment, educational and speaking activity.*

Проблема дотримання наступності в структурі та змісті дошкільної та початкової ланок освіти завжди хвилювала науковців і педагогів-практиків. Численні дослідження сучасної психолого-педагогічної науки доводять її актуальність (Л.І. Божович, О.В. Запорожець, Л.А. Венгер, Н.О. Менчинська, Т.І. Поніманська, О.Я. Савченко, Л.П. Федоренко та ін.), визначають першорядні методологічні засади наступності між цими освітніми рівнями.

Питанням наступності дошкільної і початкової освіти в аспекті розвитку зв'язного мовлення здобувачів освіти присвячено низку наукових праць методистів (Л. Артемова, А. Богуш, М. Вашуленко, Н. Гавриш, Л. Калмикова, К. Крутій, Н. Луцан, Л. Порядченко, Т. Степанова, О. Трифонова та ін.).

Загальновідомо, що прихід шестирічної дитини до школи стає важливим періодом її життя, бо розпочинається новий етап у її становленні як мовної особистості, як школяра. Тому актуальними питаннями сьогодення виступають організаційно-методичні фактори успішного переходу дітей передшкільного віку до навчальної діяльності. У зв'язку з цим вирішення на державному рівні наступності між закладами дошкільної та початкової освіти, створення оптимальних умов для формування мовної, мовленнєвої та комунікативної компетенцій убачається пріоритетним напрямком освітньої діяльності.

Більшість вітчизняних учених основним компонентом наступності вважають взаємозв'язок у змісті освіти (Н.В. Нижегородцева, В.Д. Шадриков), у наукових працях панує думка про те, що наступність слід реалізувати через організаційні форми, методи і прийоми мовної підготовки, створення сприятливого освітнього середовища задля формування мовленнєвої компетенції здобувачів освіти на вищезазначених рівнях.

Згідно з твердженням О.Я. Савченко, процес переходу до Нової структури та змісту початкової ланки доводить роль наступності в освіті, адже провідна умова неперервності – організаційний, психолого-педагогічний і лінгвометодичний зв'язок у навчально-мовленнєвій діяльності обох ланок, обов'язкова передшкільна підготовка п'ятирічок; наявність адаптаційної програми переходу з однієї ланки освіти в наступну.

Реалізація принципу наступності в роботі ЗДО і ЗЗСО полягає в тому, щоб розвинути в передшкільному віці готовність до нової ролі – ролі здобувача початкової освіти. Успішність здійснення загальнодидактичного принципу наступності між дошкільною та початковою ланками освіти потребує врахування наступних факторів:

1. Стан здоров'я і психофізичний розвиток майбутніх першокласників.
2. Рівень розвитку їх пізнавальної активності й самостійності.
3. Розумовий розвиток, творчі здібності та моральні переконання дітей.
4. Мовленнєвий розвиток і сформованість комунікативних умінь.

Підготовка дитини шестирічного віку до шкільного навчання є важливим етапом у її житті й особистісному становленні. Її зв'язок із зміною соціального середовища, виду провідної діяльності, з новими проблемами та можливостями важко переоцінити. На думку канд. психол. наук О. Кочерги, вступ до школи і для самої дитини і для її батьків пов'язаний як з тривогами, так із надіями. Важливо, щоб вступ до школи, адаптація до нової форми провідної діяльності поєднувалися з почуттям радості, натхнення, віри в себе. Тому всім учасникам освітнього процесу належить створити для дошкільника сприятливе освітнє середовище, дбати про самоцінність дошкільля.

Роль рухової активності й емоційно-вольової сфери дитини передшкільного віку є важливим чинником успішності в навчально-мовленнєвій діяльності, дієвим інструментом соціалізації дитини в оточуючому суспільстві. Вчитель початкових класів має відразу створити для шестирічок комфортне освітнє середовище, засноване на педагогіці

партнерства, взаємоповазі й довірі. Таким чином, усебічний розвиток учнівської особистості впродовж 1-4 класів згідно з її віковими та індивідуальними особливостями психофізіології, становлення морально-етичних цінностей, формування ключових і предметних компетентностей потребує належної теоретично-методичної майстерності педагога.

Вихователі ЗДО повинні добре підготувати здобувачів дошкільної освіти до засвоєння програми 1-го класу, набуття предметних компетенцій (обчислювальних, читацьких і графічних), засвоєння початкових знань про мову й мовлення, їх комунікативні функції.

Початковий курс рідної мови розпочинається усним періодом навчання грамоти, впродовж якого першокласники формують навички точно відповідати на запитання вчителя, самостійно будувати питання за прочитаним, свідомо сприймати повідомлення однокласників, редагувати власне й чуже мовлення.

Комунікативну готовність ми розглядаємо як комплексне застосування дитиною мовних і немовних засобів (міміка, жести, рухи) з метою комунікації; вміння адекватно і доречно практично користуватися мовою в конкретних навчальних і соціально-побутових ситуаціях; уміння самостійно орієнтуватись у ситуації спілкування, ініціативність спілкування; вміння приймати, вирішувати самостійно мовленнєве завдання.

Саме тому сучасна початкова ланка має два цикли:

- 1) I цикл – 1-2-й класи – адаптаційно-ігровий (організація освітнього процесу із переважанням ігрових методів);
- 2) II цикл – 3-4-й класи – основний (організація освітнього процесу на інтегровано-предметній основі).

Адаптаційно-ігровий період передбачає пристосування здобувачем освіти до умов здійснення освітнього процесу, налагодження стосунків між його учасниками та засвоєння власних прав і обов'язків, але з урахуванням того, що провідною діяльністю в цей період все ще залишається ігрова [2, с. 21].

Зауважимо, що термін «мовленнєва підготовка» має подвійне значення:

- 1) розвиток усного мовлення, навичок використання різних мовних одиниць з метою спілкування;
- 2) спеціальна мовна (мовленнєва) підготовка – пропедевтичне вивчення елементів мови, початкове засвоєння елементарних знань з фонетики, графіки, граматики задля мовної, мовленнєвої і комунікативної компетенції здобувачів освіти.

Мовленнєві навички першокласників є складовими ключових компетенцій. «Вільне володіння державною мовою передбачає вміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях» [3, с. 1-2].

Порівняння комунікативних якостей мовлення в передшкільному віці та в першому класі закладу загальної середньої освіти потребує побудови програми з мовної підготовки на принципах наступності і перспективності мовленнєвого розвитку дітей, «... комплексного застосування всіх мовленнєвих завдань» [1, с. 649]. Отже, мовленнєва готовність дітей до шкільного навчання включає декілька факторів, серед яких вагоме місце посідає сформованість навичок усного мовлення, вмінь точно й доречно використовувати різноманітні мовно-виражальні засоби в повсякденній мовленнєвій діяльності.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А.М., Гавриш Н.В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах. Підручник. Київ, 2011. 704 с.
2. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Київ : Міністерство освіти і науки України, 2016. 40 с.
3. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 1-4 клас. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Savchenko.pdf>

ПРАКТИЧНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ТА МОЖЛИВОСТІ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

У статті розглядаються практичні методи навчання та можливості їх використання на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Приділено увагу питанням активізації навчання учнів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» та висвітлюються найактуальніші проблеми сучасної педагогічної науки і практики.

Ключові слова: урок, інтегрований курс, практичні методи навчання, педагогіка.

The article discusses practical teaching methods and the possibilities of their use on the lessons of the integrated course “IDW”. The author pays attention to the issues of activating pupils' learning on the lessons of the integrated course “IDW” and highlights the most pressing problems of modern pedagogical science and practice.

Keywords: lesson, integrated course, practical teaching methods, pedagogy.

Питання активізації навчання учнів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» («ЯДС») є одними з найактуальніших проблем сучасної педагогічної науки і практики. Як зазначає О. Байдюк, «Головна мета активізації – формування активності учнів, підвищення якості навчального процесу» [1]. У педагогічній практиці використовуються різні способи активізації пізнавальної діяльності, основними з яких є різноманітність форм, методів, засобів навчання.

Активними методами навчання слід називати ті, що максимально підвищують рівень пізнавальної активності школярів, спонукають до старанного навчання. У педагогічній практиці та в методичній літературі традиційно прийнято розподіляти методи навчання за джерелом знань, які також можна використовувати на уроках інтегрованого курсу «ЯДС»:

- словесні (оповідання, лекція, бесіда, читання);
- наочні (демонстрація природних, екранних та інших наочних посібників, дослідів);
- практичні (лабораторні та практичні роботи) [5, с. 12].

Актуальними для курсу «ЯДС» є такі методи:

1. Дискусійний – з питань, які потребують осмислення, щоб учні могли вільно висловлювати свою думку, уважно слухати думки доповідачів.

2. Самостійна робота з учнями. Для кращого виявлення логічної структури нового матеріалу дається завдання самостійно скласти план розповіді.

3. Самостійна робота з дидактичними матеріалами.

Самостійну роботу організують так: перед класом ставиться конкретне навчальне завдання, яке має відповідати таким вимогам:

- текст повинен сприйматися візуально;
- на написання тексту завдання потрібно витратити якомога менше часу.

Для цього найкраще підходять зошити на друкованій основі та збірки завдань для учнів. Тестові завдання ефективні, хоча мають і свої недоліки. Іноді учні намагаються просто вгадати відповідь.

4. Проблемний підхід у навчанні. В основі цього методу лежить створення проблемної ситуації на уроці. Проблемний підхід включає логічні операції, необхідні для вибору відповідного рішення.

5. Наочні методи.

6. Частково-пошуковий лабораторний метод. Учні розв'язують проблемне питання та набувають частину нових знань шляхом самостійного виконання й обговорення учнівського експерименту. Також використовуються методи усного викладу – розповідь та лекція. Активізацію пізнавальної діяльності можна також проводити на позакласних заходах.

7. Дидактична гра як спосіб навчання. Дидактична гра має значення для уточнення і систематизації знань дітей, розвитку основних компонентів навчальної діяльності – вміння діяти відповідно до правил, підпорядковувати свої дії діям інших учасників гри тощо. Чим молодший учень початкової школи, тим більше місця на уроках має займати гра, особливо у першому та другому класах. Під час гри діти отримують можливість висловити неправильне судження і не отримати негативної оцінки, не боятися зробити щось не так, як завжди. Гра також є засобом психологічної реабілітації. Багато учнів молодшого віку болісно реагують на кожне зауваження вчителя та дуже переживають. У грі відсутність знань чи їх неточність розчиняються в сюжеті, стають уявними. Тому дитина не побоюється сказати щось не так (адже це каже її герой).

Дидактична гра на уроках інтегрованого курсу «ЯДС» виконує кілька функцій:

- навчальну, виховну;
- орієнтаційну (вчить орієнтуватися в конкретній ситуації, застосовувати знання на вирішення нестандартного навчального завдання);
- мотиваційно-спонукальну (мотивує та стимулює пізнавальну діяльність учнів, сприяє розвитку пізнавального інтересу) [6].

При відборі гри необхідно звернути увагу до наявності і чіткості її структурних компонентів: дидактичну мету (завдання), ігрове правило, ігрову дію.

Дидактична мета – це та вимога, засвоєння якої вчитель хоче перевірити.

Наприклад, гра «Що змінилося?» при вивченні теми «Пори року»: перевірити вміння помічати зміни, що відбуваються, виявляти спостережливість, вміння орієнтуватися в просторі. Гра «Хто це? При вивченні теми «Тварини» розвивати вміння дітей складати характеристику тварини, виділяти особливості її зовнішнього вигляду та характеру. Гра «Назви предмет та його властивість» до теми «Властивості предметів». У мішечку складені предмети з різними властивостями (скляний, дерев'яний, круглий, шорсткий, оксамитовий та ін.). Учень, що грає, бере в руку предмет і, не виймаючи з мішечка, визначає його властивість. Гра «Добре чи погано?»: розділившись на дві команди, діти дають відповіді на запитання: «Добре чи погано нарвати великий букет конвалії, ромашок?».

Добре:

- квіти красиві, можна подарувати будь-кому;
- гарно пахнуть;
- коли вдома стоять квіти, стає затишно.

Погано:

- швидко зав'януть, і їх викинуть;
- якщо рватимеш великі букети, завдаси шкоди природі;
- вони швидко зникнуть;
- ліс стане негарним, порожнім.

Щоб гра розвивалася цікаво, вчитель має заздалегідь сам намітити можливі варіанти розвитку сюжетної лінії: кого зустрине герой, про що йтиметься розмова, що може статися тощо. Тоді гра не зайде у глухий кут, тому що вчитель вчасно запропонує цікаве продовження сюжету.

Найбільший інтерес у дітей викликають:

1. Гра-вправа. Її використовуємо при закріпленні матеріалу, перевірці знань учнів, у позакласній роботі. Приклад: «П'ятий зайвий».

2. Гра-пошук. Для таких ігор не потрібно спеціального обладнання, вони займають мало часу, але дають хороші результати.

3. Гра-змагання. Ці ігри можна проводити як на уроці, так і в позакласній роботі. Сюди можна зарахувати конкурси, вікторини.

4. Сюжетно-рольові ігри. Їхня особливість у тому, що учні виконують ролі, а самі ігри наповнені глибоким та цікавим змістом, відповідним певним завданням, поставленим учителем.

5. Пізнавальна гра-подорож. У грі можуть повідомлятися і нові для учнів відомості та перевірятися вже існуючі знання. Зазвичай проводиться після вивчення теми виявлення рівня знань учнів [7, с. 52].

Застосовуючи гру як форму навчання, вчителю важливо бути впевненим у доцільності використання.

Людина не може існувати у світі і не пізнавати його. Враховуючи психологічні особливості молодшого школяра, процес пізнання має викликати стійкий емоційний інтерес дитини на надбання знань. Для цього вчителі використовують цілий спектр методичних прийомів:

- наочність;
- художнє слово;
- технічні засоби;
- гру [3, с. 5].

Інтерес до навколишнього світу є одним із видів суспільного інтересу, він проявляється в бажанні пізнавати різні сторони навколишнього світу, використовувати різні способи, щоб дізнаватися нове, оцінювати отримані відомості, висловлювати своє ставлення до об'єкта, що вивчається, в різній діяльності: у висловлюваннях, малюнках та ін. Активність молодшого школяра під час уроку безпосередньо є його пізнавальним інтересом, тому розвиток цієї якості особистості учня позитивно впливає на пізнавальну активність.

Основний текст, з яким працюють діти, знаходиться в підручнику. Водночас учитель може використовувати уривки з художньої літератури про природу, рідну країну, а також науково-пізнавальні книги, насамперед словники, енциклопедії, довідники. Робота з додатковою літературою розв'язує такі завдання:

- а) поглиблює інтерес молодших школярів до навколишнього світу;
- б) уточнює їх уявлення про явища природи та соціального світу;
- в) вчить самостійно працювати з пізнавальною книгою;
- г) вчить працювати з довідковою літературою [1].

За допомогою інформаційних технологій ми можемо вирушити хоч на край світу, і учні перетворюються на допитливих шукачів знань. Робота з комп'ютером викликає у дітей підвищений інтерес та посилює мотивацію навчання. Використання комп'ютерних технологій створює можливості доступу до сучасної, свіжої інформації, здійснення діалогу з джерелом знань, до нової форми оцінки знань.

Отже, усі запропоновані методи здатні допомогти привернути увагу та викликати інтерес учня на уроці «ЯДС», здійснювати управління пізнавальною діяльністю, підвищують якість знань, просувають дитину в розвитку, допомагають долати труднощі, вносять радість у життя дитини, що дуже важливо в початковій школі, оскільки важливо зберегти бажання, з яким діти йдуть до школи упродовж усіх років навчання.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Байдюк О. Розвиток пізнавальної активності молодших школярів як один із аспектів реалізації компетентісно орієнтованого підходу на уроках ЯДС. URL: <https://vseosvita.ua/library>
2. Беспалько В. Нові методи та засоби навчання. Львів : АРКО, 2014. 361 с.
3. Заслонкіна Л. С. Мотивація пізнавальної діяльності на уроках ЯДС. *Початкова школа*. № 17. 2013. С. 5-9.
4. Євєнко Л. Розвиток пізнавальної активності на уроках НУШ. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-133289.html>
5. Ляментовська І. Дидактичні основи методів навчання. Тернопіль : «Богдан», 2014. 431 с.
6. Медвідь Г. Активізація пізнавальної діяльності учнів на уроках ЯДС. URL: <https://naurok.com.ua/metodichna-23.html>
7. Тригуба Н. Активізація пізнавальної діяльності молодших школярів під час уроків курсу ЯДС. *Молодий вчений*. 2017. № 19. С. 52-55.

СТРАТЕГІЯ НАСТАВНИЦЬКОЇ РОБОТИ ІЗ ВИКЛАДАЧАМИ-ПОЧАТКІВЦЯМИ

Наставництво як форма підготовки здобувачів освіти та викладачів-початківців. Пріоритетний напрямок освітньої галузі для стимулювання до професійного розвитку

Ключові слова: ментор, фасилітатор, лідер, консультант, тьютор, тренер.

Mentoring as a form of training for education seekers and novice teachers. The priority direction of the educational sector to stimulate professional development.

Key words: mentor, facilitator, leader, adviser, tutor, coach.

Реформування освіти в Україні та аналіз закордонного досвіду вимагають вирішення питання щодо впровадження нових форм і методів роботи з викладачами.

Загально відомо, що рівень підготовки здобувачів освіти будь-якого рівня і напрямку залежить від професійного рівня команди викладачів. Тому підвищення професійного рівня викладача-початківця, удосконалення здобутих та набуття нових компетентностей є пріоритетним напрямком освітньої галузі для стимулювання до професійного розвитку.

Значна увага у підготовці початківців приділяється наставництву – процесу, коли наставник, як досвідченіша особа, допомагає підопічному, як менш досвідченому працівнику, набутти необхідну професійну компетентність, а також вводить його у сферу соціально-психологічних стосунків конкретного колективу.

Ключовими моментами у стосунках наставника з початківцем має бути побудова довірливих взаємин, які сприятимуть самоаналізу, відповідальності за процес навчання, опануванню новими практичними навичками, набуттю досвіду та здобуттю нового рівня професійної компетентності. Також, крім безпосередньої роботи наставника із викладачем-початківцем необхідна ефективна психолого-педагогічна та методична підтримка з боку професійної спільноти, адміністрації закладу освіти, методичної служби. Наставницька робота має здійснюватися систематично в межах робочого часу наставника та початківця [1, с. 349].

Отже, наставництво можна розглядати як форму співпраці досвідченого педагога і викладача-початківця, спрямовану на оптимізацію процесу соціалізації початківця у професійному середовищі, його професійної адаптації і становлення, а також на взаємний професійний розвиток на засадах партнерства. Окрім надання практичної методичної підтримки, завдання наставника – допомогти викладачу-початківцю пристосуватися до реальних умов праці, сформувати стійку професійну мотивацію і позитивне ставлення до своєї професії, відчувати психологічний комфорт в нових умовах середовища навчального закладу, встановити доброзичливі взаємини із суб'єктами навчально-виховного процесу, сформувати власний педагогічний стиль.

Визначають наступні основні ролі наставника: ментор, фасилітатор, лідер, консультант, тьютор та тренер [4, с. 14-16].

Менторство не можна в повній мірі віднести до офіційної форми наставницької роботи. Початківець сам визначає, до кого звернутися за допомогою з метою досягнення індивідуального зростання, тому важливі особисті стосунки між початківцем та професіоналом. Завдання ментора – допомагати тоді, коли початківець потребує методичної допомоги. Ментор самостійно встановлює інтенсивність та напрямок навчання, об'єм методичної допомоги. І хоча ці два терміни часто вживаються як синоніми, є доволі суттєва відмінність між наставниками та менторами. Перший призначається, щоб допомогти досягнути цілі групи, колективу, установи, закладу, компанії. Другого можна вибрати, щоб досягнути індивідуального зростання.

В контексті педагогічних посад ментор, як термін, почали використовувати в значенні синоніма до слів «учитель», «порадник», «наставник», «консультант». Людина, що має інтерес в розвитку знань, умінь, навичок та міжособистісних стосунків [2, с. 1-2].

Фасилітатор проводить зустрічі з метою встановлення діалогу, спільного прийняття рішень, планування або вирішення завдань. Наставник, який виконує роль фасилітатора, визначає правила проведення дискусії і слідкує за тим, щоб дискусія не виходила за рамки визначеної теми або процесу. Зазвичай фасилітатор не обов'язково володіє глибокими знаннями з теми, що обговорюється, скоріше надає уніфіковану допомогу з вирішення тих чи інших питань.

Наступна форма або роль наставника – лідер. Задача лідера – розширення кругозору педагога-початківця, набуття і використання ним нових компетенцій. Лідер може виступати в якості експерта, колеги, товариша і використовувати різні способи надання інформації: лекція, спільне навчання, робота в групах тощо. Ефективні лідери чітко знають, яких результатів вони хочуть досягнути і оцінюють ефективність проведеної роботи.

Консультант або едвайзер може володіти специфічною інформацією з певного питання чи бути експертом у сфері змісту чи освітнього процесу. Як фахівець, консультант передає свої знання іншій особі. Як експерт у сфері змісту, консультант заохочує інших застосовувати певні методи, впроваджувати певні програми чи освоювати певні навчальні матеріали. Як експерт у сфері освітнього процесу, консультант надає методичні рекомендації. Щоб бути ефективним консультантом, необхідно завоювати довіру педагога і пам'ятати про спільно визначені цілі і очікування.

Тьюторство – це певною мірою рівень університетського наставництва. Тьюторинг – це метод індивідуальної роботи з початківцем, що базується на взаєминах «майстер-учень», та завдяки інтегрованому підходу до розвитку людини має на меті повну реалізацію її потенціалу. Під тьюторським супроводом розуміється метод, який забезпечує створення умов для прийняття оптимальних рішень в різних ситуаціях освітнього вибору. Тьютор – це особа, що проводить індивідуальну або групову роботу із підопічними, мотивує їх на набуття знань, умінь і навичок, організовує умови для реалізації індивідуального потенціалу викладача-початківця завдяки інтегрованому підходу до розвитку людини. Першорядні завдання тьютора – це усвідомити, як допомогти, зрозуміти, чи правильно особа розвивається, де відстає, допомоги початківцю зорієнтуватися в предметі, темі тощо. Він більше практик, ніж теоретик, який володіє певними методиками, технологіями. Тьютор має навчити особу вчитися, визначити його траєкторію розвитку для застосування у практичній реалізації професії. Навчання відбувається на основі реального педагогічного досвіду. Перевагою для тьюторських технологій є використання дистанційного навчання (враховуючи реалії часу). Вважається, що тьюторинг це найбільш ефективна та результативна форма супроводу молодих педагогів.

Тренувати – означає готувати педагога до досягнення його цілей і одночасно допомагати йому у розвитку власних навичок планування, рефлексії, рішення завдань і прийняття рішень. Тренер займає терплячу позицію і застосовує такі технології, як відкриті запитання, парафраз, з'ясування чи зондування. Умілий тренер акцентує увагу на процесі мислення, сприйняття і прийняття рішення, для того, щоб виробити у педагога самостійний підхід до навчання.

Вибір ролі, яку буде виконувати наставник, залежить від поставлених цілей або від фази наставницької роботи.

Вибір наставника (окрім ментора) є прерогативою адміністрації закладу і він має відповідати певним критеріям [3, с. 2-3].

По-перше – це досвідченість. Досвід загалом забезпечується стажем роботи в певній галузі і передбачає знання специфіки виробничої діяльності закладу, тобто спеціальності, обізнаність із різними методами навчання при передачі знань, умінь і навичок, готовність до сприйняття новітніх технологій, нових методів роботи та інформації. знання методики викладання дисциплін;

Далі корпоративність – наставник у своїй роботі повинен керуватися стратегічними пріоритетами організації.

Наступна риса – здатність навчати, тобто уміння структурувати власний досвід роботи, послідовно і доступно викладати інформацію і, звичайно, володіти необхідними організаторськими та педагогічними здібностями, уміти мотивувати інших. Також наставник має володіти основними навичками спілкування, які є запорукою ефективної взаємодії між ним і початківцем.

Необхідною умовою при виборі наставника необхідно враховувати наявність особистісних якостей, таких як дисциплінованість, відповідальність, комунікабельність. Наставник має бути зацікавлений в досягненнях свого підопічного, несучи особисту відповідальність за вирішення проблем, що виникають під час навчання.

Також для наставника є обов'язковими якості лідера: він має бути авторитетним, достатньо впливовим, уміти будувати довірливі відносини як з керівництвом закладу, так і між педагогами і підопічними, тобто мати певну сукупність умінь і здібностей для взаємодії з групою людей, які здатні забезпечити успішне виконання завдань і функцій.

Алгоритм передачі досвіду наставника можна представити наступним чином:

- крок перший – наставник розповідає, початківець слухає;
- крок другий – наставник демонструє, початківець дивиться;
- крок третій – наставник і початківець роблять разом;
- крок четвертий – початківець демонструє, наставник підказує, коментує;
- крок п'ятий – початківець самостійно виконує роботу із поясненнями та коментарями.

Обов'язки наставника [3, с. 3-4]. Під час запровадження наставницької роботи необхідно визначитися з обов'язками та правами наставника. При роботі із викладачем-початківцем наставник повинен:

- ознайомити викладача-початківця з його функціональними обов'язками, цілями та завданнями діяльності закладу освіти, правилами внутрішнього трудового розпорядку та охорони праці, положеннями колективного договору, принципами корпоративної культури;
- сприяти адаптації викладача-початківця до умов роботи організації та колективу;
- розробити разом з викладачем-початківцем індивідуальний план роботи з урахуванням рівня професійної підготовки викладача;
- надавати допомогу в досконалому оволодінні професійними вміннями, навичками, навчити найбільш раціональним прийомам і передовим методам роботи;
- приймати активну участь в обговоренні питань, пов'язаних із роботою викладача-початківця;
- контролювати виконання індивідуального плану наставництва та дотримання передбачених термінів;
- сприяти раціональній організації роботи викладача-початківця, ефективному використанню робочого часу, ресурсів;
- звітувати про проведену роботу.

Що стосується прав особи, яка виконує наставницьку роботу, то вони передбачають [3, с. 6-7]:

- вибір методів роботи з викладачем-початківцем для ефективного оволодіння останнім професійними знаннями, вміннями та навичками та надання йому можливості творчої самореалізації, професійного розвитку;
- контроль відповідального ставлення початківця до формату наставництва та виконання їм усіх поставлених завдань;
- участь в обговоренні питань, пов'язаних з наставництвом, з адміністрацією;
- внесення вмотивованих пропозицій представнику адміністрації за необхідності дострокового завершення періоду наставництва або продовження його терміну;
- регулярне отримання від викладача-початківця звіту про виконання індивідуального плану наставництва;

- участь у підбитті підсумків проходження наставництва;
- внесення пропозицій до адміністрації про заохочення викладача-початківця або накладення на нього дисциплінарного стягнення.

Вимоги до початківця [4, с. 8].

- Прагнення до здобуття знань щодо методик викладання дисциплін.
- Бажання психологічно адаптуватися до колективу, роботи, прагнення володіти новинками в галузі педагогіки.
- Комунікабельність.
- Прагнення то творчого, креативного вирішення різних завдань.
- Прагнення до самовдосконалення.

Висновки.

1. Наставник призначається адміністрацією з урахуванням критеріїв вибору: досвідченість, вміння навчати, комунікабельність, дисциплінованість, відповідальність тощо.

2. Наставництво передбачає:

- гнучкість в організації наставницького процесу – робота має здійснюватися у найрізноманітніший спосіб і в будь-якій ситуації;
- індивідуальний характер з урахуванням особистісних характеристик викладача-початківця;
- ефективну адаптацію до професії на будь-якому етапі професійної кар'єри;
- спрямованість на підвищення професіоналізму;
- надання підтримки в процесі здобуття педагогічного досвіду;
- є формою професійного навчання, що передбачає зворотний зв'язок, як метод підвищення якості викладання;
- покращення взаємовідносин в колективі.

Викладений у статті матеріал використовується в роботі Школи викладача-початківця та організації руху наставництва у КОМУНАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ «ДНІПРОВСЬКИЙ БАЗОВИЙ ФАХОВИЙ МЕДИЧНИЙ КОЛЕДЖ» ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ».

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бойченко Т. Валеологія – мистецтво бути здоровим. Здоров'я та фізична культура. *Актуальні проблеми безпеки життєдіяльності: наукове електронне видання*. 2005. Вип 2. 519 с.
2. Коноваленко Ю. Тьютори, едвайсери, коучі, фасилітатори, ментори наставники – хто є хто?. URL: <http://hardkonovalenko.blogspot.com/2017/03/blog-post.html> 29.10.2018, 2 с.
3. Методичні рекомендації щодо запровадження наставництва, Наказ Міністерства соціальної політики України від 11.10.2017 № 1611, Київ, 14 с.
4. Мілейко О.О. Наставництво як стратегія покращення якості викладання в умовах нової Української школи. Методичні рекомендації Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. Миколаїв, 2019. 32 с.

РОЛЬ ОМО ВИКЛАДАЧІВ МЕДИЧНИХ КОЛЕДЖІВ У СТВОРЕННІ ПРОФЕСІЙНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

У статті представлені елементи діяльності ОМО викладачів медичних коледжів та його роль у створенні професійно-освітнього середовища. Показано значення професійно-освітнього середовища, як стимулюючого елемента професійного зростання педагога.

Ключові слова: елементи діяльності, підвищення кваліфікації, професійно освітнє середовище, педагогічна творчість, професійний розвиток.

The elements activity of Regional Methodical Union of medical college teachers and its role in a professional and educational environment creating are given in the article. The importance of the professional and educational environment as a stimulating element of the teacher's professional growth is demonstrated.

Key words: elements of activity, professional training, professional educational environment, pedagogical creativity, professional development.

Професійно-освітнє середовище-це середовище, що орієнтоване на створення умов для формування професійної спрямованості, тобто сукупності професійно значущих якостей, а отже має професійно-освітні функції [1, с. 62].

Організація та роль педагога, як особистості може бути реалізована в педагогічній практиці лише на науково обґрунтованих засадах педагогічної діяльності закладів фахової передвищої освіти, оскільки саме вони спроможні створити освітнє середовище, здатне забезпечити сталий, збалансований, професійний розвиток особистості педагога.

Професійний розвиток педагога є прагненням особистості до усвідомлення й удосконалення своїх особистісних якостей з метою активного, якісного перетворення внутрішнього світу та саморозвитку в умовах освітнього середовища. Саме це є рушійною силою професійного розвитку впродовж всього життя. Досвід роботи над собою є передумовою професійного самовиховання, функціонування, що передбачає свідому роботу з саморозвитку особистості як професіонала [2, с. 151].

Якість професійного розвитку безпосередньо залежить від створення освітнього середовища, яке допоможе розвивати педагога як самостійної особистості, конкурентоспроможної, успішної та затребуваної на ринку праці, здатної до самовдосконалення в професійній діяльності й безперервного саморозвитку впродовж всього життя. Розвиток професійної особистості та функціонування освітнього середовища є взаємозумовленими процесами. Тому не випадково значної уваги заслуговує зацікавленість педагогів питаннями створення освітнього середовища всередині навчального закладу та використання його можливостей для всебічного розвитку особистості. Таким середовищем, безпосередньо, являється ОМО викладачів фахових медичних коледжів Дніпропетровської області. Члени ОМО спілкуються між собою, обмінюються думками, створюють нові проекти, діляться досвідом проведення занять на офлайн та онлайн платформах, співпрацюють з лікарями закладів охорони здоров'я та з професорсько-викладацьким складом профільних кафедр державного медичного університету. Крім того, на засіданнях ОМО були продемонстровані відкриті уроки, доповіді-презентації викладачів, обговорювались та затверджувались навчально-методичні матеріали. Всі ці матеріали підвищують професійно-освітні здібності наших колег та формують професійно-освітнє середовище, в якому роль ОМО викладачів важлива складова безперервної освіти педагогічних працівників та системи підвищення їх професійної кваліфікації.

Обласне методичне об'єднання викладачів педіатрії, акушерства та гінекології фахових медичних коледжів Дніпропетровської області працює більше 10 років. До складу входять близько 40 викладачів. Було проведено більше 22 засідань. Більша частина з них проводилась на базі Дніпровського базового медичного коледжу; 3 засідання були проведені на базі інших медичних коледжів області. Частота проведення засідань – 1 раз у семестр.

Досвід роботи обласного методичного об'єднання викладачів педіатрії, акушерства та гінекології фахових медичних коледжів Дніпропетровської області щодо створення професійно-освітнього середовища підтверджує наявність потужного потенціалу колективної роботи ОМО, яке може позитивно вплинути на сучасні процеси у фаховій передвищій освіті. Діяльність обласного методичного об'єднання можна розглянути за такими елементами: (Рис. 1)

Рис. 1. Структурні елементи діяльності обласного методичного об'єднання

Обласне методичне об'єднання, як *організаційна ланка педагогічного суспільства* проводить планування роботи ОМО, своєчасне інформування методичного кабінету коледжу про проведення обласних заходів, звіти про результати роботи ОМО наприкінці року та інші дії.

Велику роль у організації роботи ОМО грає адміністрація коледжу, це в першу чергу директор КЗ «ДНІПРОВСЬКОГО БАЗОВОГО ФАХОВОГО МЕДИЧНОГО КОЛЕДЖУ» ДНІПРОПЕТРОВСЬКО ІОБЛАСНОЇ РАДИ» к.м.н. Шарун І. Е., який, бере активну участь у засіданнях, ділиться власним педагогічним досвідом, надає сучасну наукову інформацію з педіатрії, виступає зі словами привітання та напутньою порадою до учасників засідання.

ОМО викладачів педіатрії, акушерства і гінекології є *дійсно майданчиком для вироблення і відпрацювання ефективних педагогічних і професійних технологій*. Викладачі ОМО віднаходять нові підходи до методичної роботи, які поєднують просвітницьку діяльність та нові методичні прийоми і форми подання інформації з дисциплін для здобувачів освіти, чим підвищують свій компетентістний рівень. Прикладом такої форми роботи може бути обговорення представлених фрагментів бінарних практичних занять на засіданнях ОМО, зокрема викладачів Кирилової І.Є. та Мартинової С.Г. з теми: «Перебіг та ведення 3-го періоду пологів» з дисциплін «Акушерство» та «Загальний догляд за хворими» викладачами Дніпровського базового медичного коледжу.

Заняття проводилось офлайн зі застосуванням відеозйомки, була представлена хмарна технологія google class, продемонстровані симуляційні технології відпрацювання практичних навичок, міждисциплінарна інтеграція реалізована через розв'язання професійних ситуацій шляхом «ділової гри». Бінарний урок можна розглядати, як майстер клас. На засіданні ОМО технологія проведення практичного заняття та методичні матеріали його забезпечення були рекомендовані для використання в освітньому процесі для відпрацювання практичних навичок в симуляційних кабінетах медичних коледжів області.

Викладачі П'ятілетова О.В. та Кіденко О.В. на практичному занятті з дисциплін «Педіатрія» та «Сімейна медицина» з теми: «Гострі розлади травлення у дітей. Хронічні розлади травлення» показали симуляційний метод навчання шляхом використання рольових ігор організаційно-діяльницького та клінічного типу. На засіданні ОМО була рекомендована методика проведення використання рольових ігор організаційно-діяльницького та клінічного типу на практичному занятті, як приклад для підвищення кваліфікації молодих викладачів.

Такий досвід роботи зацікавлює та залучає в коло клінічних дисциплін і здобувачів освіти і педагогів до пошуку нових творчих шляхів самореалізації, що безперечно є елементом підвищення фахової та професійної компетентності педагога.

Підтвердження, що обласні методичні об'єднання *виступають стимулюючим фактором професійного зростання педагога*, є той факт, що з трьох викладачів ОМО, які проходять атестацію у 2017-2022 роках, два викладача з різних коледжів області рекомендовані ОМО на підвищення кваліфікаційного рівня достроково. Причому, ці педагогічні працівники є молодими викладачами, членами ОМО педіатрії, акушерства і гінекології, які запалились бажанням професійно зростати та навчатися.

Особливої уваги потребує *внутрішня форма інформального підвищення кваліфікації* на базі ОМО. Усім відомі недоліки, пов'язані з підвищенням кваліфікації з відривом від практичної діяльності: часткова втрата годин, не якісна результативність та інше [5, с. 76]. Підвищення кваліфікації на базі ОМО у формі лекцій-презентацій, круглих столів, семінарів, практичних тренінгів, тощо із провідними фахівцями закладів охорони здоров'я дають змогу якісно підвищити кваліфікацію серед своїх колег. Це і є створення професійно-освітнього середовища. Наприклад: методичне об'єднання співпрацює з лікарями із закладів охорони здоров'я. На засіданнях виступили: Ткачук О.Г. лікар онколог мамолог Дніпровського мамологічного центру обласного онкодиспансера з доповіддю: «Дисгормональні захворювання молочних залоз в практиці лікаря гінеколога. Сучасні підходи до лікування», де були відображені сучасні підходи до діагностики та лікування раку молочної залози, дані рекомендації викладачам акушерства та гінекології куди направляти жінок для консультації та лікування. Ця інформація була обговорена на засіданні ОМО та розповсюджена серед викладачів області у вигляді лекції- презентації.

Заступник медичного директора КП «Регіонального медичного центру родинного здоров'я» ДОР» к.м.н., лікар вищої категорії Мальцева О.І. у своїх лекціях -презентаціях з тем «Молочна залоза : дівчинка, дівчина, жінка», «Роль Дніпровського обласного центру планування сім'ї у збереженні репродуктивної функції молоді Дніпропетровщини» надала інформацію про сучасні захворювання молочних залоз у жінок різних вікових категорій та практичні поради про симптоматику, діагностику та профілактику цих хвороб, а також про роботу Дніпропетровського центру планування сім'ї та збереження репродуктивної функції молоді. Це необхідна інформація при вивченні дисциплін акушерсько-гінекологічного профілю, репродуктивного здоров'я та планування сім'ї, яка теж обговорювалась на засіданні ОМО та рекомендована для застосування в освітньому процесі, матеріали лекцій передані коледжам області для розповсюдження серед колег та здобувачів освіти.

У 2022 році прослухана лекція-презентація в онлайн форматі, к.м.н., лікаря вищої категорії Мальцевої О.І. «Предгравідарна підготовка, як запорука народження здорової дитини» надала дуже корисні поради викладачам акушерства і репродуктивного здоров'я по комплексному обстеженню та своєчасній, якісній предгравідарній підготовці вагітних жінок до пологів, яка дає можливість народження здорового малюка. Отримана інформація

рекомендована викладачам області для розповсюдження серед молодих викладачів та здобувачів освіти.

Сумісна робота з науковцями є особливим елементом роботи ОМО, де з'єднується наука та практика, де наочно відбувається спадкоємність знань. Сумісні проекти роблять необхідністю зростання професійної компетентності викладача передвищої освіти і являються поштовхом до педагогічної самоосвіти [5, с. 77]. Прикладами такого роду співпраці можуть стати проведені на засіданні ОМО зустрічі з науковими діячами кафедр Дніпровського Державного медичного університету. Викладачі педіатрії співпрацюють з кафедрою педіатрії №3 і неонатології, завідувач кафедри професор д.м.н. Маврополо Т.К. На засіданні ОМО були прослухані доповіді-презентації доцента цієї кафедри к.м.н. Плеханової Т.М. з тем: «Особливості виходжування і надання медичної допомоги недоношеним дітям. Догляд у цілях розвитку»,

«Новітні технології надання медичної допомоги здоровим та хворим новонародженим дітям». Де вона розповіла про принципи перинатальної допомоги, які базуються на концепції ВООЗ щодо ефективної допомоги при народженні недоношених дітей т. я. вони при народженні мають ризик порушення адаптації та розвитку патологічних станів, що зумовлює надання сучасних, ефективних механізмів ведення новонароджених з малою масою тіла. Ознайомила з нетрадиційним методом догляду за недоношеною дитиною «Мати-кенгуру». А також асистента к.м.н. Казицької Н.М., яка неодноразово виступала на засіданнях ОМО у нашому коледжі з доповідями-презентаціями: «Загрозливі стани у немовлят до 2 х місяців», «Сучасна концепція харчування дітей раннього віку», «Інтегроване ведення хвороб дитячого віку», «Лактозна недостатність у дітей». Заслухані лекції містять нові концепції: ведення недоношених дітей, особливості харчування дітей раннього віку, сучасну діагностику та лікування лактозної недостатності згідно нових наукових підходів та сучасних поглядів на лікування. Ця інформація дуже важлива, необхідна для викладачів, так як містить відомості потрібні для проведення занять згідно з новими тенденціями у медицині та науці. Отримана інформація обговорювалась, дискутувалась на засіданнях ОМО та була передана коледжам області у вигляді презентацій для більш детального вивчення у своїх колективах.

Створення умов педагогічної творчої активності викладача є тим варіантом організації професійної діяльності викладача, який на реально доступному рівні забезпечує безперервне зростання загальної і професійної культури педагога, його активної пошукової діяльності по підвищенню ефективності освітнього процесу [5, с. 76]. Результатом створення таких умов є активна участь викладачів ОМО у щорічних педагогічних засіданнях з доповідями-презентаціями, які були рекомендовані викладачам для подальшого вивчення та розповсюдження у своїх колективах, застосуванні в освітньому процесі.

Саме участь у роботі ОМО формує якісне ставлення викладача до соціальних потреб сучасної освіти. У колективних роботах зі здобувачами освіти, у підготовці здобувачів освіти до занять загального характеру, у вивченні самостійної позааудиторної роботи тощо, постає потреба у підвищенні особистісних професійних компетенцій педагога [5, с. 77].

ОМО викладачів педіатрії, акушерства і гінекології Дніпропетровської області мають потужний потенціал для створення та оновлення навчально-методичної бази. Вони були задіяні для створення ліцензійних тестів для Центру тестування зі спеціальності 223 «Медсестринство (лікувальна, акушерська, сестринська справа), контрольних завдань для оцінювання рівня знань здобувачів освіти, друкованих та електронних навчальних посібників, навчально-методичних, та інших розробок для здобувачів освіти усіх медичних коледжів області. На засіданні ОМО проводилось широке обговорення, рецензування та затвердження навчальних посібників, методичних розробок, відкритих обласних уроків викладачів області.

Таким чином внесок викладачів ОМО у створенні професійно-освітнього середовища коледжів області має потужний потенціал через створення мотиваційних умов до зростання педагогічної майстерності.

Обласне методичне об'єднання викладачів педіатрії, акушерства і гінекології фахових коледжів Дніпропетровської області, перш за все, необхідно розглядати як важливу складову безперервної освіти педагогічних працівників, як систему підвищення їх професійної кваліфікації. Робота ОМО у сучасних умовах – умовах фахової передвищої освіти – ще більше актуалізується: вона повинна сприяти та створювати систему взаємопов'язаних дій та заходів, націлених на створення професійно-освітнього середовища.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Білоус О., Самойленко П. Освітньо-професійне середовище педагогічної практики як умова набуття професіоналізму майбутніми вчителями природничих дисциплін. *Український педагогічний журнал*. 2021. №2. С.61-71.

2. Братко М. Структура освітнього середовища вищого навчального закладу. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2015. Вип. 135. С. 67–72.

3. Гордійчук Г. Використання освітнього інформаційного середовища навчального закладу як засобу підвищення якості професійної підготовки. *Педагогіка і психологія професійної освіти: науково-методичний журнал*. 2008. № 4. С. 149–155.

4. Інформаційно-освітнє середовище професійно-технічних навчальних закладів: посібник / Карташова Л. А., Юрженко В. В., Гуралюк А. Г., Липська Л. В., Гуменна Л. С., Зуєва А. Б., Шупік І. М., Ростока М. Л., Шевченко В. Л.; за наук. ред. Лузана П. Г. Київ: ІІТО НАПН, 2017. 124 с.

5. Коробкіна О.В., Чеботар Н.Є. Роль обласних методичних комісій, як професійних співтовариств, у підвищенні професійної компетентності викладача. *Роль закладів фахової передвищої та професійної освіти в системі безперервної освіти* : зб. тез та доповідей VII наук.-метод. конф. [Одеса, 25 бер. 2020 р.]. Одеса. : Одеський технічний коледж ОНАХТ, 2020. С. 71-80.

УДК 37:001.895+004.5/.9(045)

*Валентина Широкун
(Умань)*

STEM-ОСВІТА – ГОЛОВНИЙ ТРЕНД ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ

На даний час STEM-освіта є одним з головних трендів інноваційної освіти. В початкових класах застосування STEM відіграє важливу роль для формування творчого інженерного мислення на уроках предметів природничо-математичного циклу.

У статті описані основні ідеї та принципи STEM-освіти, розглянуто її переваги. Адресовано вчителям початкової освіти та тим, хто прагне урізноманітнити підходи до вивчення будь-яких дисциплін, спираючись на потенційні можливості STEM-освіти.

Ключові слова: *STEM-освіта, НУШ, інновація, інтеграція, технологія, проект.*

Currently, STEM education is one of the main trends in innovative education. In primary school, the use of STEM plays an important role in the formation of creative engineering thinking in the lessons of subjects of the natural and mathematical cycle. The article describes the main ideas and principles of STEM education, considers its advantages. It is addressed to primary education teachers and those who seek to diversify approaches to the study of any discipline, based on the potential of STEM education.

Keywords: *STEM-education, New Ukrainian School, innovation, integration, technology, project.*

Процеси глобалізації та стрімкого розвитку інформаційно-комп'ютерних технологій ставлять перед сучасною освітою необхідність продукування таких наукових ідей та шляхів

їх втілення в навчально-виховний процес, які б були конкурентоспроможними у світлі новітніх європейських систем освіти.

Основними ключовими компетентностями концепції «Нової української школи» є: спілкування державною та іноземними мовами, математична грамотність, компетентності в природничих науках і технологіях, інформаційно-цифрова грамотність, уміння навчатися впродовж життя, соціальні й громадянські компетентності, підприємливість, загальнокультурна, екологічна грамотність і здорове життя.

Яка технологія могла б максимально забезпечити розвиток та реалізацію цих компетентностей? Основою для їх успішного засвоєння є STEM-освіта, сутність якої виявляється у поєднанні міждисциплінарних практик, орієнтованих підходів до вивчення природничо-математичних дисциплін + дослідницько-проектна діяльність + інноваційні технології + мистецькі дисципліни + леґо-конструювання + співпраця + самореалізація..

Для учнів початкових класів впровадження елементів STEM-навчання передбачає формування позитивного ставлення до наукової творчості, навичок дослідницької діяльності, розвиток креативності мислення, творчих здібностей та, насамперед, здібностей до винахідництва, ознайомлення зі STEM-галузями і професіями; стимулювання інтересу учнів до подальшого опанування курсів, пов'язаних зі STEM.

Навчання за принципами STEM-освіти передбачає проходження учнями таких етапів: постановка проблеми, обговорення поставлених завдань, дизайн, структура, тестування та удосконалення. Ці етапи є основою систематичного проектного підходу [1, с. 50].

Сьогодні об'єктивно вимагає переведення освітнього процесу на технологічний рівень, активізації пошуку перспективних інноваційних педагогічних технологій, спрямованих на розвиток і саморозвиток особистості.

Серед проблемних методів навчання особливе місце займають методи проектно-орієнтованого навчання, які залучають учнів до процесу набуття знань, умінь і навичок за допомогою дослідницької діяльності. Дослідницька діяльність базується на комплексних, реальних технічних проблемах і ретельно опрацьованих завданнях. Це дозволить учням оволодіти знаннями та сформувати навички у практичній діяльності, пройти технологічний алгоритм від зародження інноваційної ідеї до створення комерційного продукту, а також навчитися презентувати його потенційним інвесторам.

Тож нині потрібно працювати над розвитком продуктивного та критичного мислення у дітей, формувати в них цілісну картину світу, вміння досліджувати, моделювати, творити. І найголовніше – спрямувати діяльність на благо людей і природи [2, с. 46].

Дослідницька діяльність молодших школярів – це творча діяльність, яка спрямована на розуміння навколишнього світу, відкриття дітьми нових для них знань і способів діяльності. Вона забезпечує умови для розвитку їх ціннісного, інтелектуального і творчого потенціалу, є засобом їх активізації, формування інтересу до матеріалу, що досліджується, дозволяє формувати предметні і загальні уміння, навички.

Проектування – це особливий тип інтелектуальної діяльності, характерною особливістю якої є перспективна орієнтація, практично спрямоване дослідження.

Особливості втілення проектної технології у початкових класах варто поділити на три етапи:

- пошуковий: спостереження, систематизація отриманої інформації;
- діяльнісний: застосування результатів пошуку у процесі навчання;
- результативний: захист продукту діяльності.

Робота над проектом у початкових класах дає можливість отримати певний продукт, який можна використати у реальному житті, що є запорукою соціалізації.

З великим задоволенням мої учні 3 класу виконали проект «Яра пшениця»

Мета проекту:

- поглибити знання учнів про рослини як живі організми;
- з'ясувати що потрібно рослинам для їх росту та цвітіння;
- розвивати пізнавальний інтерес учнів до розвитку і росту рослин;

- привчати турбуватись та доглядати за рослинами;
- спонукати до дослідницької та пошукової діяльності;
- виховувати дбайливе ставлення до рослин.

Задачі проекту:

- формувати позитивне ставлення до праці;
- здійснити пошук інформації, яка допоможе в реалізації проекту;
- формувати вміння домовлятися про розподіл роботи;
- провести спостереження за ростом та розвитком рослин.

Очікувані результати:

- виготовлення теплиць для вирощування рослин з вторинних матеріалів;
- звіт «Як ми вирощували пшеницю»;
- отримання позитивних емоцій від результатів проекту.

Тип проекту: дослідницько-інформаційний, творчий, довготривалий.

Навчальні предмети:

- природознавство та інформатика – пошук інформації із різних джерел;
- українська мова – комунікативні здібності та мовленнєве спілкування;
- математика – вміння зробити розрахунок для правильного посіву насіння;
- трудове навчання – виготовлення теплиць для вирощування рослин з вторинних матеріалів.

Кінцевий продукт: звіт «Як ми вирощували пшеницю».

З метою реалізації завдань, поставлених для дослідницько-експериментальної роботи за темою «Яра пшениця», були охоплені всі учні 3 класу і розподілені на 3 груп, кожна з яких виконувала свої завдання. Об'єктом дослідження були рослини, вирощені учнями з насіння. Предметом дослідження став процес їх розвитку, спостереження за рослинами в природі, використання довідкової літератури. Саме дослідження здійснювалось у вигляді проекту.

На організаційному етапі було повідомлено учням тему, форму проекту, завдання та план роботи. Під час підготовчого етапу відбувався збір необхідних матеріалів, здійснювалося моделювання різних варіантів висівання насіння, а також прогнозування результатів дослідження.

Найдовшим етапом дослідження стала сама проектна робота, що тривала місяць. Вона складалася з двох частин.

Під час першої частини учні висіяли зібране насіння, розповіли про правила догляду за ним та методи спостереження, якими вони будуть користуватися. Після цього кожна група виконувала свої завдання: збирала інформацію, коригувала її, звертаючись до довідників, словників, вчителя, спостерігала за змінами, що відбувалися: проростанням насіння, розвитком та будовою.

Презентація проекту відбулась на уроках ЯДС «Як виростити нову рослину з насіння пшениці», «Будова рослини пшениці», «Рослини пшениці – живі організми» у вигляді демонстрації та обговорення зібраних матеріалів, інтерактивної гри «Учень у ролі вчителя». Кожен учень розповідав про свою частину дослідження, відповідав на запитання.

Підведення підсумків відбулося після презентацій: було проаналізовано виконану роботу, також визначено плани на майбутнє: поділитися досвідом вирощування рослин з членами своїх сімей.

З метою впровадження в освітнє середовище учнів початкових класів проектних технологій і методик ігрового та діяльнісного екологічного навчання за ініціативи творчої групи вчителів початкових класів міста Умані стартував еко-челендж творчих проектів «Новорічна іграшка»

Я запропонувала дітям прийняти участь у проекті, познайомила учнів з етапами проекту

Організаційно-підготовчий етап розпочався виконанням підготовчих дій до творчої роботи та пошуком інформації:

Діти в групах :

- з'ясували для чого виконується проект;

- висунули вимоги до виробу;
- погодили вигляд майбутнього виробу (банк ідей);
- проаналізували моделі-аналогів.

Дослідили:

- як змінювалися ялинкові прикраси;
- особливості прикрашання ялинки 2023р;
- форма іграшок;
- матеріал для виготовлення ялинкових прикрас.

Запрацювала майстерня для виготовлення ялинкових прикрас. Конструкторський етап розпочався тим, що діти:

- уточнили форму конструкцію виробу;
- виконали ескіз малюнок виробу і кресленики;
- добрали матеріали і інструменти виконали економічні розрахунки;
- визначили час виготовлення виробу.

Технічний етап ми провели на інтегрованому уроці мистецтва і ЯДС

На цьому етапі діти виготовили виріб з дотриманням правил безпечної праці

Тема: Новорічна іграшка

Мета уроку:

– знанневий компонент: ознайомити учнів з історією виникнення ялинкових прикрас, дослідити форму іграшок, матеріал з якого виготовляли прикраси; навчити виготовляти оригінальні ялинкові прикраси, удосконалювати прийоми роботи з ручними інструментами; закріпити навички правильної й безпечної роботи;

– діяльнісний компонент: розвивати здібності, просторову уяву, точність у роботі, дрібну моторику пальців рук, пізнавальний інтерес до створення іграшки;

– ціннісний компонент: виховувати художній та естетичний смак, творче ставлення до праці, охайність у роботі, поважати народні різдвяні традиції, формувати позитивну мотивацію до навчання.

Тип уроку: урок формування знань, умінь та навичок.

Обладнання уроку: мультимедійна презентація, ноутбук, зразки новорічних іграшок, роздатковий матеріал, біла тканина, ножиці, нитки, голка.

Хід уроку

I. Організаційний момент

Перевірка наявності обладнання.

II. Актуалізація опорних знань та життєвого досвіду учнів

Бесіда.

- Коли святкують Новий рік?
- Яка головна прикраса цього свята?
- Чим можна прикрасити ялинку?
- В нас теж є лісова красуня. А чому ялиночка без прикрас?
- Це тому що ми ще не встигли їх виготовити.

III. Повідомлення теми і мети уроку.

Учитель. Як ви вже, любі діти, здогадались, сьогодні на уроці ми будемо виготовляти ялинкові прикраси.

IV. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Учитель. Діти, для того, щоб зробити оселю гарною перед новорічними святами, зовсім не обов'язково витрачати багато грошей на придбання новорічних прикрас. Чимало іграшок можна виготовити і власноруч. Такі прикраси несуть заряд позитиву, радість, тепло і святковий настрій.

V. Вивчення нового матеріалу.

До нашого уроку учні класу створили довідникове бюро і зараз ви дізнаєтесь про святкування Нового року в минулому.

Повідомлення учнів.

Традиція наряджати ялинку на Різдво з'явилася приблизно в сімнадцятому столітті в Європі. Спочатку в якості прикрас використовувалися яблука, фрукти, солодощі, свічки. Поступово істивні прикраси були замінені на вироби з фольги, паперу, вати.

Колись, дуже давно, Новий рік починали святкувати восени з вишнею.

Бесіда

– Діти, а чи не жаль зрубувати в лісі таку красуню? (Звичайно жаль)

І це заборонено робити. Існують спеціальні розсадники, де вирощують ялинки для новорічних свят.

У лісах відводять спеціальні території для вирубування ялинок. А незаконне знищення дерев карається штрафом.

Ось уже і учні нашої школи проводять новорічні ранки біля штучної ялинки, яка виготовляється з пластмаси. Таким чином, ми беремо участь в акції “Збережемо ялинку”

VI. Формування практичних умінь та навичок.

Учитель. Нині особливо популярні авторські іграшки, зроблені власноруч. І ми на уроці також зробимо свої авторські іграшки на ялинку. Сьогодні ви працівники фабрики ялинкових прикрас, працюєте в цеху з виготовлення новорічних іграшок.

Виготовленими іграшками ви будете прикрашати нашу ялинку.

Практична робота.

Виготовлення новорічної іграшки.

Завдання для учнів:

дібрати матеріали, інструменти та виготовити новорічну іграшку із тканини.

а) Гра «Дешифратор».

б) Вступний інструктаж.

Повторення правил безпечної роботи з ножицями та голкою, та санітарно-гігієнічні вимоги під час роботи.

в) Самостійна робота учнів (Поточний інструктаж).

Практична робота виконується за інструкційною карткою.

г) Фізкультхвилинка.

д) Продовження самостійної роботи учнів.

е) Заключний інструктаж.

ж) Аналіз виконання учнями самостійної роботи.

з) Демонстрація найкращих робіт.

VII. Підведення підсумків уроку.

Рефлексія.

Учитель.

Сьогодні у нас відбулося справжнє свято новорічної іграшки, і створили ми його власноруч. Кожен із вас сьогодні створив свою неповторну авторську новорічну іграшку, яка обов'язково подарує гарний настрій вам і вашим близьким. Перед вами – ялинка, ми її прикрасимо вашими враженнями від уроку – кульками різного кольору

Заключна промова учителя.

Сподіваюся, що ми започаткуємо нову традицію : створення в родинному колі новорічних ялинкових прикрас власноруч. Нехай вони стануть родинними оберегами і передаватимуться від покоління до покоління, бо за кожною такою іграшкою стоятиме сімейна історія.

Заключний етап передбачає:

– остаточний контроль виробу (чи отримав виріб, який запланував);

– аналіз проектної діяльності (підрахувати кількість і вартість використаного матеріалу);

– створення реклами власного виробу (у вигляді еко-челенджу);

– презентуй виріб (склади вірш).

Робота учениці 3 класу Уманської гімназії № 8 Манзюк Олександри посіла II місце в міському конкурсі еко-челенджів «Новорічна іграшка»

Креативність і творчість дуже важливі для розвитку сучасної дитини. Талант, технології, толерантність – це є ключ до XXI століття. Необхідно впроваджувати ідеї STEM–освіти для

ефективного формування раннього професійного самовизначення і усвідомленого професійного вибору, популяризації інженерних професій, підтримки обдарованих учнів, поширення інноваційного педагогічного досвіду та освітніх технологій, широкої пропаганди результатів дитячої науково-технічної творчості.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Кириленко С., Кіян О. Поліфункціональний урок у системі STEM-освіти: теоретико-методологічні та методичні сегменти. *Рідна школа*. 2016. №4. С. 50.
2. Коваленко О., Сапрунова О. STEM-освіта: досвід упровадження в країнах ЄС та США. *Рідна школа*. 2016. №4. С. 46.

ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.955:355.01

Артем Чернов, Олександра Малородна
(Полтава)

СПЕЦИФІКА МІЖСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПСИХОЛОГА З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ ЗВІЛЬНЕНИМИ В ЗАПАС

Повномасштабна війна між Україною та росією що триває уже понад рік, стала ваговим фактором погіршення психологічного здоров'я населення. Запит на відновлення та підтримання ментального здоров'я від суспільства набув в наш час особливо важливого значення. Масово з'являються категорії громадян об'єднанні певної специфікою (ВПО, військовослужбовці, цивільні особи що перебували у полоні) які пережили сильне психологічне потрясіння, та потребують особливо психологічного супроводу. В даному нарисі ми розглянемо категорію військовослужбовців звільнених в запас як осіб, що потребують особливо підходу під час консультування та є найбільш динамічно зростаючою групою.

***Ключові слова:** бар'єри у спілкуванні, реактивні психологічні стани, психологічний альянс, угода між консультантом та клієнтом, дезадаптивні зміни в психіці.*

The full-scale war between Ukraine and Russia, which has been going on for over a year, has become a significant factor in the deterioration of the psychological health of the population. The demand for restoration and maintenance of mental health from society has acquired a particularly important significance in our time. There are mass categories of citizens of the association with a certain specificity (IDPs, military personnel, civilians who were in captivity) who have experienced a strong psychological shock and need special psychological support. In this essay, we will consider the category of servicemen released to the reserve as persons who require a special approach during counseling and are the most dynamically growing group.

***Key words:** communication barriers, reactive psychological states, psychological alliance, agreement between the consultant and the client, maladaptive changes in the psyche.*

Постановка проблеми. Служба у Збройних Силах України під час широкомасштабної війни пов'язана з постійним ризиком для життя. Впливом фактора бойового стресу на психіку військовослужбовця та тривалими і інтенсивними ментальними навантаженнями, що і зумовлює специфіку надання психологічних послуг військовослужбовцю.

Огляд останніх публікацій з обраної тематики. Методичні аспекти соціально-психологічної роботи з військовослужбовцями, що звільняються з лав збройних сил, та членами їх сімей (Оксана Ляска, Павло Федірко, Олександр Березкін) [13] в статті запропонована систематична робота з військовослужбовцями, що звільняються зі Збройних Сил України, реінтеграція їх у цивільне життя. Кондрюкова В.В., Слюсар І.М. в навчальному посібнику Соціально-психологічна адаптація військовослужбовців силових структур, звільнених в запас [11] розглядають проблеми адаптації військовослужбовців до цивільного життя. В методичному посібнику за авторством Кокун О.М., Агаєв Н.А., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Остапчук В.В. Психологічна робота з військовослужбовцями - учасниками АТО на етапі відновлення [10] розглянуто проблеми методико-психологічної реабілітації учасника бойових дій. Блінов О.А. розглянув досвід психологічної реабілітації учасників АТО та членів їх сімей в умовах санаторію [1] де описав методи психологічної реабілітації військовослужбовців в умовах санаторію. А. Неурова, А. Романишин розглянули психологію індивідуальної роботи з військовослужбовцями де описали різні категорії військовослужбовців та специфіку взаємодії з ними [14]. Вище зазначених працях майже не концентрують свою увагу на проблематиці та специфіці роботи практичного психолога під час консультування військовослужбовця, що і зумовило вибір тематики нарису.

Метою статті є короткий опис специфіки цієї категорії осіб та основних проблем з якими стикається практичний психолог під час консультування військовослужбовців.

Методи що були використані під час роботи над нарисом: метод теоретичного аналізу наукової літератури, метод психологічного консультування військовослужбовців звільнених в запас. Загальнонаукові методи виділення спільного та відмінного (порівняльний аналіз), узагальнення практичного досвіду, співставлення результатів нашої роботи з даними, що були опубліковані в науковій літературі.

Виклад основного матеріалу. Взаємодія психолога з військовослужбовцями що були звільнені в запас включає в себе надання всього спектру психологічних послуг (психологічне консультування, психологічна просвіта, психологічна корекція, психологічна профілактика), що і звичайного клієнту, але з урахуванням специфіки цієї категорії осіб та комунікативних бар'єрів у спілкуванні. Особливість категорії військовослужбовців полягає в тому, що військова служба пов'язана з тривалими психологічними навантаженнями, що часто призводить до виснаження нервової системи, серед цієї категорії осіб часто зустрічаються особи, що мали досвід участі в бойових діях і їх психічний апарат зазнав внаслідок цього змін що можуть носити як продуктивний характер, здатність швидко приймати рішення, опора на себе, ініціативність та відповідальність так і деструктивні зміни ПТСР, депресії, психопатологічні комплекси як то провини вцілілого, не адекватний гнів до осіб що не мали відношення до військової служби під час широкомасштабного вторгнення. Під час планування роботи з військовими потрібно встановити цільну співпрацю з установами що надають послуги з психіатричної допомоги, адже серед цієї категорії осіб не рідко зустрічаються розлади психофізіологічного характеру як розлад сну, нав'язливі думки та спогади, можуть бути прояви суїцидальних думок та залежної поведінки. Робота з військовослужбовцями ґрунтується на комплексному підході це і співпраця з профільними установами і робота з родиною військовослужбовця, адже родина військового є важливим ресурсом, що сприяє його інтеграції до цивільного суспільства і значно знижує прояви не продуктивних психологічних станів. Підтримка з боку родини може служити відправною точкою роботи з військовим, оскільки людина зі зниженою критикою до своїх думок та станів як правило не вмотивована працювати з психологом та потребує стимуляції зовні. Часто військового до психолога направляє мати або дружина, така ситуація склалася внаслідок того, о наша армія є зрізом нашого суспільства тобто уявлення про психологічну практику та про способи психологічної допомоги військовий клієнт може і не мати. Широкомасштабна війна внесла свої корективи в комплектування підрозділів вони укомплектовані людьми різного віку, різною освітою та загалом різних поглядів на саму психологію та її місце в системі охорони здоров'я. Перебуваючи на військовій службі, особа може жодного разу не зустрітися з психологом вони працюють в відділі МПЗ та в ГКБС (група контролю бойового стресу) тому серед військовослужбовців часто залишається уявлення, що психолог це лікар який виписує ліки та до нього ходять зовсім не нормальні люди. Звичайно на даний момент завдяки інформаційним кампаніям, більш-менш налагодженій психологічній службі в самих ЗСУ ситуація трохи покращується. Описані вище моменти викладені для ілюстрації того яким є важливий підготовчий етап становлення взаємодії з військовослужбовцем. Отже у клієнта є свої упередження міфи, що можуть вплинути на роботу в цілому, клієнт може мати психіатричні відхилення симптоми як то розлад сну так і вже складені симптомо-комплекси як то депресію внаслідок ментального виснаження, клієнт часто не мотивований до змін, бо його знання про психологічну практику та способи психологічної допомоги залишають бажати кращого, типовою є ситуацію коли до психолога звертається дружина або мати, а сам клієнт переносить психічне відхилення не звертаючись до професійної допомоги. З чого ж починається робота з даною категорією клієнтів з психологічної просвіти та вивчення його упереджень при необхідності усунення них шляхом вище згаданою психологічної просвіти. Наступним етапом є формування психологічного альянсу.

Поняття психологічний альянс існує з часів психоаналізу під ним розуміють встановлення в загальному та дуже прощеним вигляді згоду якої досягають клієнт та

психолог на початку роботи, що враховує результат якого вони спільними зусиллями можуть досягти. Але ми би хотіли наголосити свою увагу на тому, що на початкових етапах звернення за допомогою важливим аспектом є мотивація клієнта військового та його очікування від роботи, що бажано дізнатися психологу на початку встановлення взаємодії шляхом прямого запитання. Завищені або занижені очікування, сподівання що все минеться за дві три зустрічі з психологом, відсутність мотивації або віра в «чарівні сили» психолога руйнує та спотворює роботу взагалі. Ще одним важливим моментом є розподіл обов'язків між психологом та клієнтом, свою користь на практики довели домашні завдання. Якими ми даємо клієнту в проміжки часу між зустрічами Детальніше ми дослідили тему в попередній публікації [12].

Одним з найбільш поширеним запитом до практичного психолога зі сторони клієнта військовослужбовця є запит на проведення психологічного консультування, загальні алгоритми та специфіку психологічного консультування ми описали в нарисі що вийшов раніше. Тут ми лише доповнимо його тим, що військові мають свій сленг (беха, 4.5.0., весло) в якому необхідно хоч трохи орієнтуватися, з ними не ефективні техніки о потребують тривалого напруження, перед застосування техніки варто трохи познайомити військового з тим як вона працює. Не виконання вище описаних умов стають бар'єрами в наданні консультативної допомоги. Наприклад техніки тілесно орієнтованої терапії, о довели свою ефективність у знятті панічних атак, більшість військових погоджуються застосовувати після короткої розмови про зв'язок між емоціями та фізіологічними процесами в тілі. В даному випадку пояснюється зв'язок між відчуттям страху та диханням людини. Клієнт військовий має бажання орієнтуватися в процесі консультування тому на цьому етапі надання допомоги ми поглиблюємо його знання з основ психологічної самопомоги та психології загалом. Загалом більшість клієнтів військовослужбовців не мають досвіду звернення до практичних психологів тому ми і формуємо взаємодії з ними починаючи з чистого аркушу, досвід роботи психолога в армії з цією особою можна не враховувати здебільшого це були тести в крайніх випадках клієнт може мати досвід першої психологічної допомоги. Перейдемо до розгляду психологічної корекції як специфічного виду взаємодії між психологом та військовим клієнтом. Психологічне консультування ми більш детально розглянули в попередній публікації [15].

Психологічна корекція тут буде розглядатися в синонімічній зв'язці з поняттями психологічний супровід та психотерапія, рекреація та відновлення частини одного процесу свої пропозиції ми виклали в роботі [9, 8, 5, 4]. Як ми зазначали вище, що внаслідок дії на психіку бойового стресу психіка зазнає адаптаційних та дезадаптаційних змін. При наданні допомоги ми відштовхуємося від того що психіка військовослужбовця приймав він участь у бойових діях або не приймав під час служби зазнає змін. Тому звільнившись з лав ЗСУ особа часто відчуває розгубленість невпевненість у своїх силах, що часто супроводжується або нападами гніву або проявами апатії. Під час воєнної служби особа часто жила своїми мріями та очікуваннями, що руйнуються під час потрапляння в цивільне суспільство. Наступає певна не нормативна криза [7, 6], специфіку накладає військовий стану, до того додаються проблеми зі здоров'ям, нервові виснаження, необхідність нагально вирішити проблеми з роботою, та велику кількість побутових проблем. Навіть якщо військовослужбовець і не потрапляє під вплив бойового стресу при звільненні в більшості випадках він отримує стрес у зв'язку з необхідністю повної перебудови свого життя. Багато клієнтів військових намагаються вирішити все і одразу, як правило не виходить настає фрустрація наслідком якої стають часті напади гніву стосовно оточуючих. Як така державна програма реінтеграції військовослужбовців відсутня, тому надання спеціалізованої допомоги покладено на ветеранські організації, громадські організації та окремих професіоналів, що прагнуть працювати з вище зазначеною категорією населення. Щодо технік та самої процедури психологічної корекції то вона як і звичайна психокорекція ґрунтується на побудові робочих довірливих взаємозв'язків між клієнтом та психологом. Свою ефективність довели методи гуманістичної психології коли ми слідуємо за бажаннями та планами клієнта допомагаючи

йому відновити або зберегти вже наявні соціальні зв'язки, знайти себе в цивільному суспільстві роботу, нове коло спілкування, відштовхуючись на вже наявні риси особистості [3, 2]. Щодо учасників бойових дій то тут ситуація складніша оскільки участь у бойових діях може викликати весь спектр психіатричних розладів, кардинально змінювати життя клієнта (контузія, втрата кінцівки, органічні ураження мозку) допомогу такому клієнту бажано організовувати у співпраці з іншими спеціалістами тобто об'єднуватися в мультидисциплінарні команди наприклад психолог-реабілітолог, психолог-психіатр-невролог. В цьому випадку гостро постає проблема диференційної діагностики розділення всіх запитів клієнтів принаймні на дві великі групи соматичного характеру та ментального при ідеальній ситуації є враховуємо і соціальні (потреба в роботі, потреба в організації дозвілля).

Психологічна профілактика при ідеальному варіанті побудови психологічної роботи з військовослужбовцями цей метод роботи повинен застосовуватися на етапі декомпресії військовослужбовців до звільнення в запас. Але в реальності більшість клієнтів до нас вже звернулася з розгорнутою картиною психопатології, одним із моментів з психологічної профілактики, який нам вдалося досягти є момент профілактики алкогольної залежності серед військовослужбовців звільнених запас, алкогольна залежність наприклад на фоні гострого стресового розладу погіршує симптоматику і до суто психологічних проблем клієнта додає ще і соціальні проблеми (погіршення зв'язків у родині, провокує девіантну поведінку). Відмова від зловживання приходить з розумінням відповідальності за власні дії і за власне життя, важливим аспектом є той що участь у бойових діях не дає індульгенцію на вживання алкогольних та наркотичних речовин і кожен сам несе відповідальність за свої дії. Перед вживання у військовослужбовця складається відчуття, що суспільство йому трохи завинило тому він має право на відпочинок. Тут соціально психологічне є пов'язаним з індивідуально психологічним. В психіатричній літературі можна зустріти опис того як соціальні процеси впливають на зміст нав'язливих ідей та бреду пацієнта, Так у 50-х роках була популярна ідея викрадення прибульцями або урядових змов о переслідують пацієнта з параносєю у випадках збереженої критики або відносної норми такі ідеї називаються атитюдями або соціально установкою та впливають на захисні механізми виправдання поведінки та вторинну вигоду від захворювання. У випадку з військовими клієнтами медіа створило образ незламних чоловіків та жінок героїв, що незважаючи на всі перешкоди долають і здобувають перемогу. В плані індивідуального психічного здоров'я герої насправді жертвують усім заради перемоги і в цивільному житті їм дуже важко знову перейти на позицію звичних цивільних.

Висновки. Встановлення взаємодії з військовослужбовцями клієнтами це систематична та довготривала праця. Більшість клієнтів є не вмотивованими до роботи, деяких з них мають розгорнуту картину психіатричного захворювання. До роботи з військовослужбовцями як клієнтами потрібно бути готовим, етап підготовки включає не тільки вивчення специфіки цієї категорії клієнтів а і вміння психолога працювати у мультидисциплінарних командах. Вміти мотивувати людину до роботи, підмічаючи його особистісні риси. Прагнення та надії.

Перспективи подальших досліджень. Перспективу подальшої роботи ми вбачає в побудові емпіричного дослідження серед військовослужбовців як клієнтів з метою виявлення достовірних емпірично доведених рис особистості що є у цієї категорії клієнтів та що і становить специфіку цієї групи.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Блінов О.А. Досвід психологічної реабілітації учасників АТО та членів їх сімей в умовах санаторію. *Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. Наукове видання. Київ: КНУ ім. Тараса Шевченка, 2016.
2. Заїка В.М. Гендерний аспект соціально-психологічної адаптації учасників антитерористичної операції до умов мирного життя. *Психологічні виміри культури*,

економіки, управління : Науковий журнал / [відп. ред. О.М.Лозинський]. Україна, Львів. Вип. XII, 2018. С. 6–16.

3. Заїка В.М. Гендерний аспект соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій до умов мирного життя. *Сучасні стратегії гендерної освіти в умовах євроінтеграції* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 10–11 вересня 2020 р. / Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка ; за заг. ред. В. П. Кравця, О. М. Кікінежді. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. С. 143–144.

4. Заїка В.М. До проблеми вивчення особливостей прояву посттравматичного стресового розладу учасників АТО в їх соціально-психологічній адаптації до умов мирного життя. *Соціальна робота в сучасному суспільстві: тенденції, виклики, перспективи*: матеріали III Всеукраїнської наук.-практ. конф., м. Полтава, 28 лютого 2019 р. Київ: Університет «Україна», 2019. С. 118–121.

5. Заїка В.М. Особливості прояву посттравматичного стресового розладу учасників ООС. *Інклюзивне освітнє середовище: проблеми, перспективи та кращі практики*: тези доповідей XIX Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 20–21 листопада 2019 р.). У 3-х ч. Ч. 1. Київ: Університет «Україна», 2019. С. 49–52.

6. Заїка В.М., Перетяцько Л.Г. Особливості трансформації особистості при подоланні кризових ситуацій у житті людини. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*: Зб. Статей / АПН України, Ін-т соціальної та політичної психології; Редкол.: С.Д. Максименко, М.М. Слюсаревський та ін. Київ: Міленіум, 2007. Вип. 16 (19). С. 191–199.

7. Заїка В.М. Подолання кризових станів в умовах ініціювання особистісних трансформацій. *Соціальна психологія*. 2009. № 3. С. 101–110.

8. Заїка В.М. Посттравматичний стресовий розлад учасників АТО: проблеми комунікації та адаптації. *Актуальні проблеми сучасного дискурсу в теоретичній та прикладній лінгвістиці*: Матеріали IV Регіон. наук.-практ. конф., м. Полтава, 5 грудня 2019 р. Полтава : Полтавський інститут економіки і права Університету «Україна», 2019. С. 295–298.

9. Заїка В.М., Страшко Є.Ю., Лебедев В.А., Чернов А.А. Пілотний проект програми роботи оздоровчого табору (природо терапевтичної групи) із використанням методу «природотерапії» та «рекреації». Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Медична реабілітація в Україні: сучасний стан та напрями розвитку, проблеми та перспективи», 8 вересня 2023 року. / [ред.кол.: В.М. Ждан, В.П. Лисак, І.А. Голованова та ін.]. Полтава, 2023. С. 90–93.

10. Коқун О.М., Агаєв Н.А., Пішко І.О., Лозинська Н.С., Остапчук В.В. Психологічна робота з військовослужбовцями - учасниками АТО на етапі відновлення: Метод. посібник. Київ: НДЦ ГП ЗСУ, 2017. 282 с.

11. Кондрюкова В. В., Слюсар І. М. Соціально-психологічна адаптація військовослужбовців силових структур, звільнених у запас : навч.-метод. посібник. Київ : Гнозис, 2013. 116 с.

12. Лебедев В.А., Чернов А.А. Терапевтичний альянс з пацієнтом військовим для надання психологічної допомоги. досвід центру реабілітаційної медицини. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Екстрена та невідкладна допомога в Україні: організаційні, правові, клінічні аспекти»*, 24 лютого 2023 року. / ПДМУ; [ред.кол.: В. М. Ждан, В. П., Лисак, І. А., Голованова та ін.]. Полтава, 2023. 168 с.

13. Ляска О., Федірко П., Березкін О. Методичні аспекти соціально-психологічної роботи з військовослужбовцями, що звільняються з лав збройних сил. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 5 (109). С. 415.

14. Неурова А., Романишин А. Психологія індивідуальної роботи з військовослужбовцями: навч.-метод. посібник. Київ, 2023. 335 с.

15. Чернов А.А., Заїка В.М., Лебедев В.А. Особливості психологічного консультування військовослужбовців, які були звільнені в запас або у відставку за станом здоров'я, під час дії воєнного стану. *Психолого-педагогічні координати розвитку особистості*: зб. наук. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф., 1-2 червня 2023 р. Полтава : Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2023. С. 246–255.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

УДК 621.39

*Анатолій Романюк, Ігор Заневич
(Львів)*

ОПЕРАТИВНЕ ВІДНОВЛЕННЯ ОПТИЧНИХ МЕРЕЖ З ПЕРЕДАЧЕЮ ІНФОРМАЦІЇ У ЦЕНТРИ УПРАВЛІННЯ

Інформаційно-монтажні системи для оперативного відновлення обладнання та оптичних мереж електронних комунікацій. Новизною запропонованого підходу є можливість швидкої передачі даних з ділянок проведення вимірювань при аварійно-відновлювальних роботах на мережі до структурного підрозділу ПАТ "УКРТЕЛЕКОМ" за допомогою монтажно-ї системи та комп'ютера IVS, підключеного до мережі 4G.

Ключові слова: електронні комунікаційні технології LoRa, Ethernet, SDH. Цифрові системи електронних комунікацій, інформаційні ресурси Інтернету. Мережа передачі даних загального користування.

Information and measurement systems for operational monitoring of telecommunication network equipment. The novelty of the proposed approach is the ability to quickly transfer data from the areas at emergency recovery works to the structural division of JSC "UKRTELEKOM" using an IVS computer connected to the 4G Internet network.

Key words: telecommunication technologies LoRa, Ethernet, SDH. Digital communication systems, information resources of the Internet. Public data transmission network.

Використання і вдосконалення передових технологій відновлення та моніторингу оптичних мереж дозволить вирішити проблему надійності, якості передачі інформації в сфері електронних комунікацій з урахуванням тенденції розвитку електронних комунікацій як єдиного комплексу, що поєднує в собі мережу, обладнання, технології управління та економічну ефективність.

Якщо магістральна оптична мережа зв'язку пошкоджена, згідно з нормативними документами необхідно в найкоротші терміни відновити роботу лінійного тракту. З'єднання ОВ виконують зварюванням та механічним з'єднанням. Вимоги до з'єднань ОВ та їхні характеристики передбачено в рекомендації ІТУ-Т L.12. Алгоритм та послідовність монтажу ОВ при аварійно-відновлюваних роботах показаний на рис.1 і рис.2 відповідно.

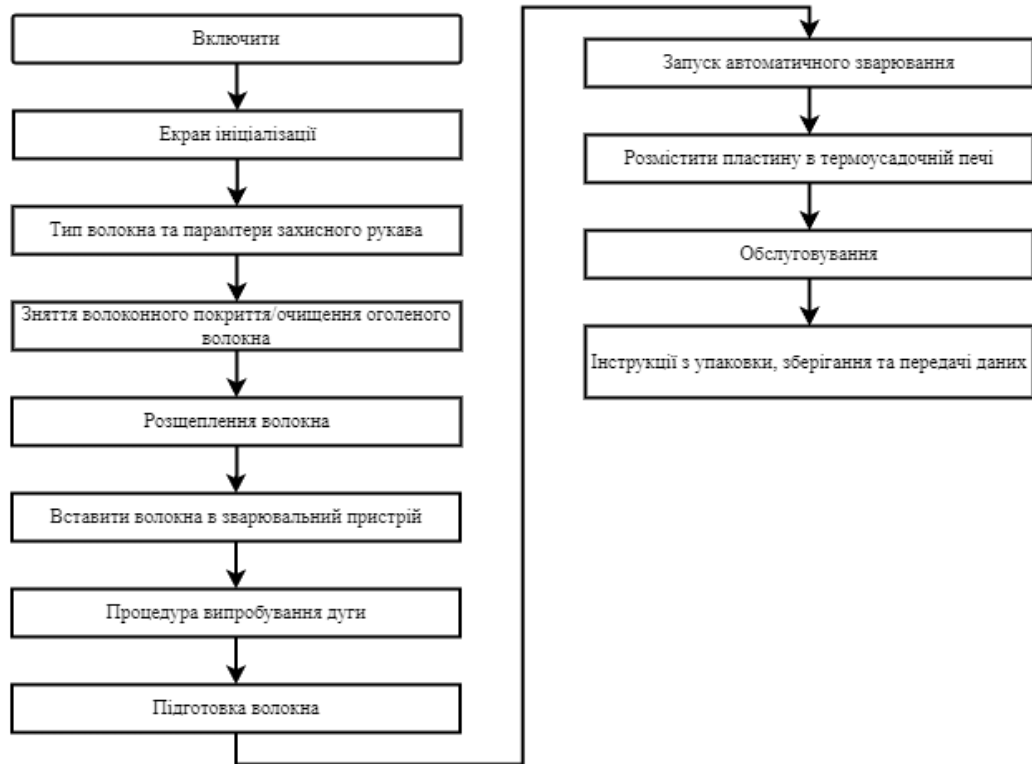

Рис. 1. Алгоритм послідовності зварювання оптичного волокна

У зварювальному апараті програма передачі даних (Splice Data Transfer Program) дозволяє скопіювати журнал зварювань на ПК.

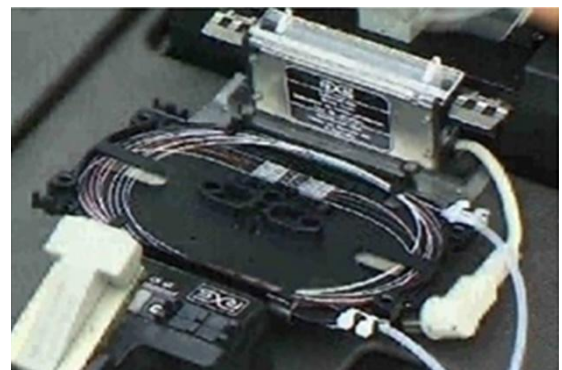
а) звільнення ОВ від захисних покриттів

б) підготовка торців оптичних волокон

в) зварювання ОВ

г) укладання волокон

Рис. 2. Технологія зварювання оптичного волокна

Програмне забезпечення сумісне з Windows10. Установка проходить в 3 етапи. Спочатку збережемо дані зварювання в пам'яті зварювального апарату, після чого через порт USB підключимо зварювальний апарат до комп'ютера і дозволимо майстру установки нового обладнання виявити його та встановити драйвер. Відразу після цього відбудеться передача журналу зварювань на комп'ютер. Дані, приклад яких зображено на рис. 3, зберігаються у вигляді файлу CSV, тобто у вигляді таблиці. Стежити за процесом зварювання, вимірювання, аналізувати отримані результати і відправляти їх в центр управління оператора мереж електронних комунікацій стає можливим завдяки впровадженню конвергенції програмних продуктів і телекомунікаційних технологій. Обробка інформації в такій системі відбувається за заданим алгоритмом.

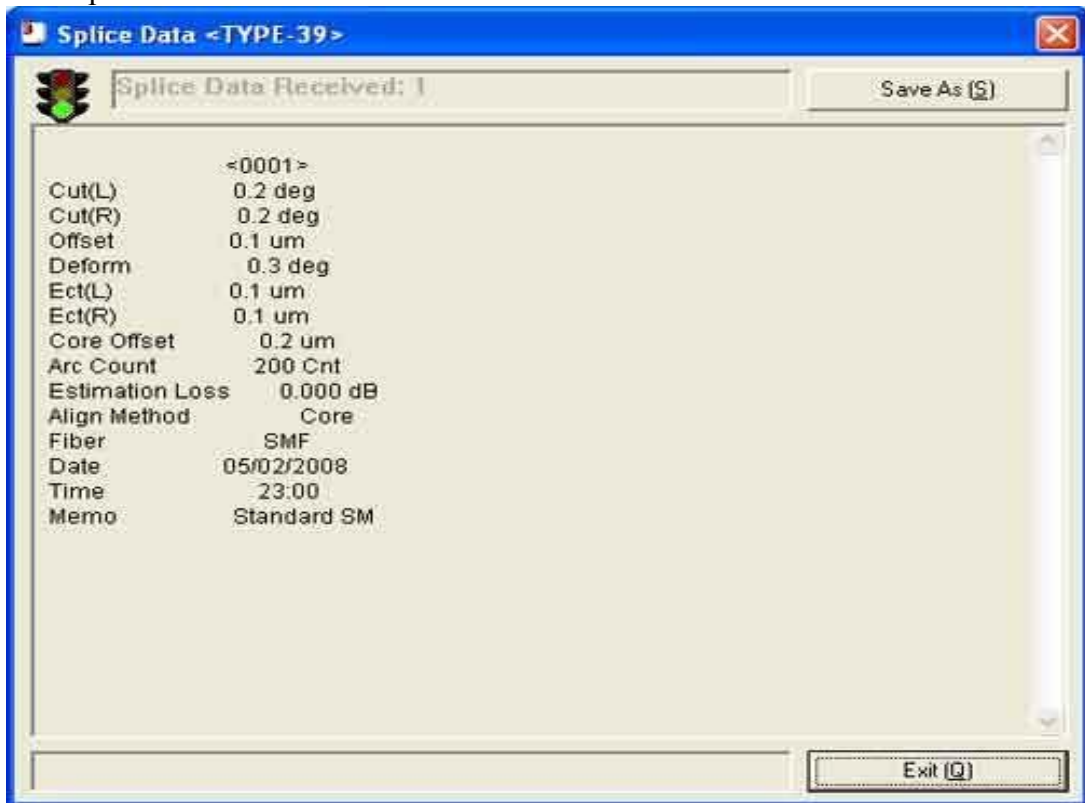

Рис. 3. Візуалізація параметрів відновленого волокна у файлі CSV

Беручи до уваги призначення та форму подання вхідної інформації, проміжної та вихідної інформації, побудована інформаційна модель системи, структурна схема якої показана на рис.3.

Результати моніторингу оптичного волокна після аварійного відновлення формуються у файли. В операційній системі Windows створюється файловий веб-сервер за допомогою програми Http File Server. Програма дозволяє відправляти файли оператора моніторингу в мережу Інтернет за заданою адресою, також Http File Server дає можливість доступу посадовим особам до файлів даних з Інтернету після введення пароля.

Головна особливість системи полягає в тому, що вона може працювати в режимі On-Line. Тобто відновлення ОВ, виміри параметрів, опрацювання результатів вимірів та передавання даних за заданою адресою відбуваються в режимі реального часу завдяки конвергенції комп'ютерних програмних продуктів та технологій телекомунікаційних мереж.

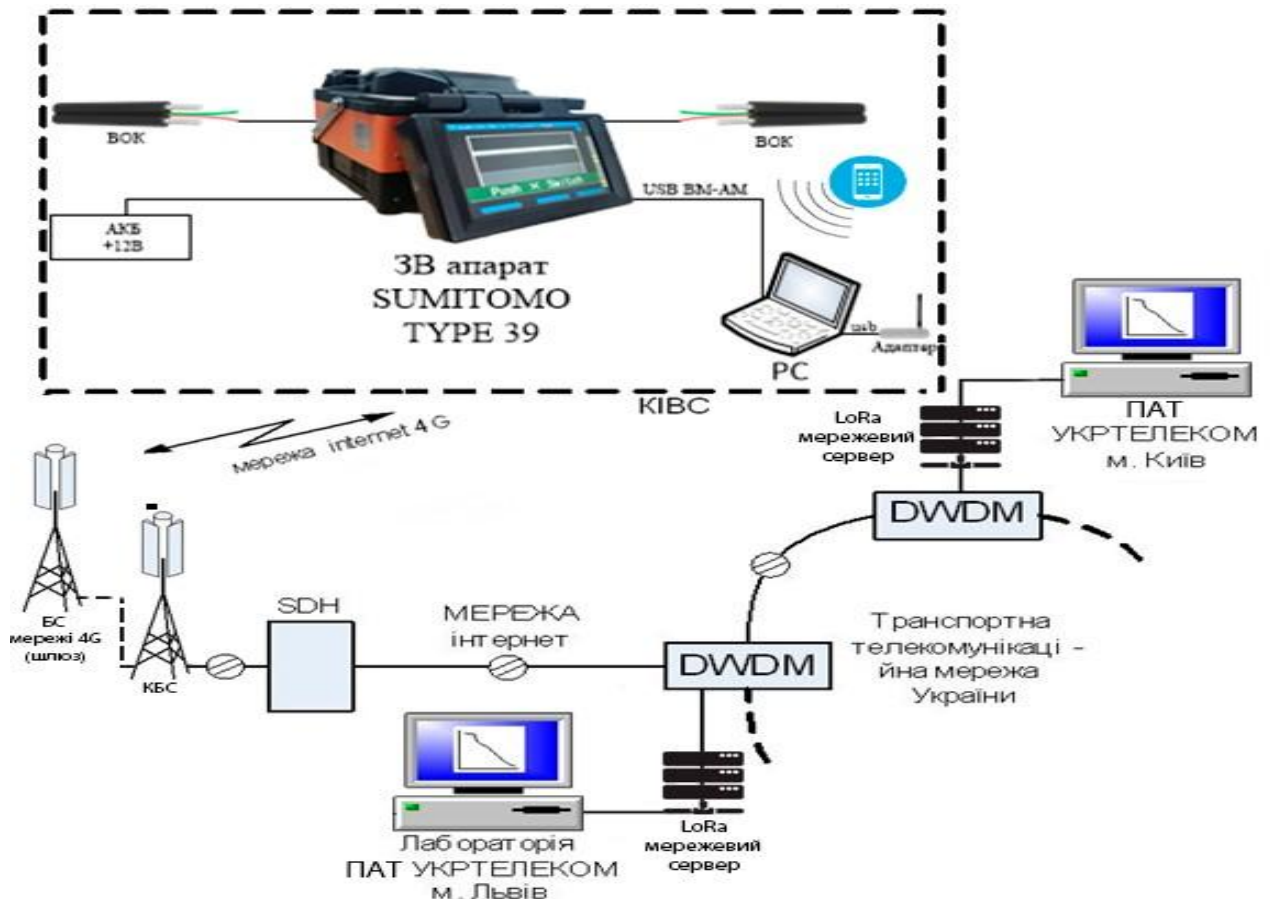

Рис. 4. Структурна схема передачі даних оперативного моніторингу

В польових умовах важлива тривалість передачі пакетів даних з приладу та її надійність, а не сама швидкість, тому варіантом підключення даної системи є мережа LoRa з корпоративними серверами (рис.4). Дана технологія в налаштуваннях не така складна, як загальнодоступна мережа. Таким чином, моніторинг і налагодження прості. Крім того, у загальнодоступній мережі є набагато більше компонентів, взаємодій та співпраці. Це може знизити надійність та швидкість встановлення з'єднання. Нероздільний аспект робить корпоративний LoRaWAN більш безпечним, ніж мережі загального користування. LoRaWAN корпоративної мережі управляються виключно в закритих каналах. Така мережа розрахована на низьке енергоспоживання. Мережа LoRaWAN складається з шлюзів LoRaWAN та підключених пристроїв, вбудованого ПЗ, мережеслужб і додатків для зручного управління. Функція LoRaWAN шлюза полягає у пошуку в спектрі сигналів даних і захоплення їх для подальшої передачі на сервери даних. Пристрої підключаються до шлюзу за допомогою обладнання з низьким споживанням енергії, шлюзи спілкуються з мережеслужбовим сервером за допомогою протоколів зв'язку з більшою пропускну здатністю стільникового зв'язку 4G. Вибір мережеслужбового сервера дуже важливий, оскільки не всі сервери можуть інтерпретувати сигнали даних LoRa. Бажано створити корпоративні сервери або скористатися послугами постачальників, які надають послуги зі створення серверів. Після усіх апаратних підключень потрібно підключити програмне забезпечення та налаштувати його.

Головною особливістю комп'ютеризованої відновлювальної системи та оперативного моніторингу волоконно-оптичних ліній зв'язку є те, що завдяки об'єднанню технологій зварювання, вимірювання параметрів ОВ, обробка результатів вимірювань і передача даних у центри управління мережами електронних комунікацій здійснюються в режимі реального часу.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Правила технічної експлуатації первинної мережі ЄНСЗ України, КНД 45-162-2000, ч.2. Київ, 2002. 108 с.
2. Погребенник В.Д. Комп'ютерні вимірювально-інформаційні системи для оперативного екологічного моніторингу водного середовища: монографія. Львів: Львівська політехніка, 2013. С.160.
3. URL: <https://ukrtelecom.ua/>
4. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Категорія:Рекомендації_ITU-T
5. URL: <https://dusuniot.com/uk/blog/>
6. URL: <https://www.mokosmart.com/uk/lora-technology/>

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ

УДК 613.86 057.875

*Наталія Єременко, Наталія Ковальова,
Олексій Садовський
(Київ)*

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО СПОРТУ І СФЕРИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ПІД ЧАС БОЙОВИХ ДІЙ В УКРАЇНІ

Повномасштабне вторгнення РФ призвело до того, що величезна кількість людей пережила травматичні події, які впливатимуть на психіку молоді роками.

Попередні дослідження і гіркий досвід інших країн, що постраждали від збройних конфліктів показує: щонайменше кожна 5 людина буде мати негативні наслідки для психічного здоров'я, а кожна десята відчує ці наслідки на рівні середньої тяжкості або важкої хвороби

Ключові слова: війна, молодь, рекреація, психічне здоров'я, рухова активність, здоров'я.

The full-scale invasion of the Russian Federation led to the fact that a huge number of people experienced traumatic events that will affect the psyche of young people for years.

Previous studies and the bitter experience of other countries affected by armed conflicts show that at least one in five people will have negative mental health consequences, and one in ten will experience these consequences at the level of moderate or severe illness.

Key words: war, youth, recreation, mental health, motor activity, health.

Актуальність. Також з початком військової агресії з боку російської федерації за участю республіки Білорусь, сфера фізичної культури і спорту зазнала втрат, які обмежили можливості громадянам України займатися обраними видами рухової активності та спортом, спричинили порушення навчально-тренувального процесу з підготовки спортсменів до найважливіших стартів [1, с. 250; 3, с. 113; 10, с. 57-63].

Внаслідок широкомасштабної збройної агресії Росії проти України призупинено проведення уроків фізичної культури, занять з фізичного виховання, активних перерв, фізкультурно-оздоровчих заходів, роботи гуртків та секцій у закладах освіти. Унеможливлено проведення фізкультурно-оздоровчих заходів в місцях масового відпочинку, проживання та роботи, реалізації ініціативи Президента соціального проекту «Активні парки – локації здорової України».

Гострою проблематикою, яка постає перед сферою національно-патріотичного виховання є недостатньо сформована українська національна та громадянська ідентичність, оборонна свідомість та інтеграція населення з тимчасово окупованих територій у післявоєнний час [2, с. 20; 4, с. 123; 7, с. 34-36].

Мета роботи: проаналізувати проблеми сучасного спорту і сфери фізичної культури під час бойових дій в Україні.

Результати дослідження: внаслідок військової агресії постраждали 40% молоді в Україні: понад два мільйони молодих людей стали внутрішньо переміщеними особами та ще близько 2 мільйонів молодих людей виїхали за кордон. До початку війни в Україні функціонувало понад 300 молодіжних центрів та просторів.

Станом на червень 2022 року працюють 121 молодіжних центри, які переформатували свою роботу та активно надають допомогу цивільному населенню, працюють як гуманітарні хаби, шелтери для ВПО, волонтерські центри, центри надання допомоги тим, хто її потребує [5, с. 56-58; 6, с. 113; 8, с. 57-63].

Станом на червень 2022 року 23 об'єкти молодіжної інфраструктури з числа молодіжних центрів та молодіжних просторів пошкоджено чи повністю зруйновано, 59 – окуповано. 68% молодіжних працівників та працівниць вимушені були виїхати зі своїх регіонів.

Велика кількість представників інститутів громадянського суспільства, молодіжних рад, молодіжних центрів, молодіжних працівників, інших стейкхолдерів молодіжної політики, втратили можливість стало та злагоджено працювати, у багатьох випадках вони змінили своє місце проживання і відповідно припинили діяльність або ж переформатували свою роботу [9, с. 34; 12, с. 13].

Існує багато викликів серед молоді, починаючи з високого рівня тривожності та психологічно нестабільного стану молоді, як тих, хто перебуває в Україні так і тих, хто виїхав за кордон, низького рівня самостійності та життєстійкості, спроможності справлятися з тими умовами, в які вони потрапили. Крім того негативний вплив на молодь має нестабільна економічна ситуація в країні, високий рівень безробіття та міграції (внутрішньої та зовнішньої), зруйнована молодіжна інфраструктура та відтік кадрів, які працюють з молоддю, в різних областях України [11, с. 24].

Водночас, зосереджено увагу на одній комплексній проблемі: відсутність безпечного та сприятливого середовища для життя, роботи та реалізації власного потенціалу молодих людей в Україні. Вона полягає у неспроможності молодих людей справитися з викликами, які постають перед ними внаслідок війни росії проти України, наявності низького рівня базових потреб для життя, високого рівня тривожності серед молоді та низького рівня самостійності, життєстійкості. Як наслідок, молоді люди не мають можливості та бажання спрямовувати свій час для розвитку своєї територіальної громади, села або міста, країни загалом.

У 2021 році були реалізовані 26 всеукраїнських заходів національно-патріотичного виховання з охопленням понад 300 000 осіб. Надано фінансову підтримку інститутам громадянського суспільства на реалізацію 34 проектів національно-патріотичного виховання із загальним охопленням понад 360 000 осіб. З початком військових дій фактично припинено реалізацію проектів національно-патріотичного виховання, активісти сфери стали брати активну участь у волонтерській діяльності.

Пошкоджено та зруйновано частину локацій для занять фізичною культурою і спортом у місцях проведення бойових дій. Крім цього, у сфері фізичної культури і спорту серйозною проблемою є залежність фізкультурно-оздоровчої діяльності, розвитку резервного спорту та спорту вищих досягнень від спроможності бюджетів органів місцевого самоврядування, ставлення до сфери фізичної культури і спорту з боку місцевих керівників і депутатів.

Також поза увагою залишаються питання встановлення пріоритетності олімпійського та параолімпійського спорту у визначенні обсягів матеріально-технічного забезпечення, розмірів заробітної плати та винагород від досягнутих результатів, що вимірюються кількісними та якісними показниками. Вирішення зазначених проблем потребує першочерговості при відновленні сфери. З початку року фізкультурно-спортивними товариствами проведено лише 427 заходів із 1076 запланованих, до яких залучено близько 19 тисяч працівників різних видів виробничої діяльності; центрами фізичного здоров'я населення проведено 936 заходів із 3924 запланованих, до яких було залучено 45105 осіб.

З 24 лютого 2022 року понад 2400 спортсменів з олімпійських та неолімпійських видів спорту та видів спорту осіб з інвалідністю знаходилися у майже 40 країнах світу, де частково надавалась можливість тренуватися та брати участь у міжнародних змаганнях; майже 3000 спортсменів призупинили навчально-тренувальний процес. Спортсмени (особливо резерв) та тренери, які виїхали за кордон, отримали якісні умови для тренувань та роботи. Є випадки, коли іноземні клуби і команди пропонують спортсменам та тренерам довгострокові контракти, молодь, яка закінчує навчання у закладах загальної середньої освіти отримує можливість навчатися далі.

Така ситуація може вплинути на зменшення складу національних збірних команд перспективною та талановитою молоддю. Багато спортсменів і тренерів призовного віку вступили до лав Збройних Сил України, Національної гвардії та територіальної оборони і сьогодні знаходяться поза навчально-тренувальним процесом. 61 спортсмен та тренер загинули або вбиті під час бойових дій на території України, 7 осіб знаходяться у полоні (дані орієнтовні).

Одним з важливих питань розвитку спорту вищих досягнень є наявність та постійний розвиток сучасних закладів фізичної культури та спорту зі статусом бази олімпійської, паралімпійської та дефлімпійської підготовки. На початок збройної агресії російської федерації, в Україні подібних закладів з відповідним статусом нараховувалось більше 70 (з урахуванням таких баз на окупованих територіях). В умовах воєнного стану, у зв'язку зі спрямуванням коштів на потреби держави, існує проблема збереження, поступового відновлення та розвитку баз олімпійської, паралімпійської та дефлімпійської підготовки, як базису для розвитку спорту вищих досягнень.

Висновки.

Після війни в Україні збільшиться кількість людей, які матимуть інвалідність, у тому числі дітей, у зв'язку з цим необхідно створити всі умови для їх скорішого відновлення та адаптації до повноцінного життя у суспільстві. Щодо стану реалізації програмних документів: фактично зупинено реалізацію ключових програмних документів – Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року, Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2024 року, виконання завдань Плану заходів на 2021-2022 роки щодо реалізації першого етапу Стратегії розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року, частково призупинена реалізація завдань, визначених Положенням про соціальний проект «Активні парки - локації здорової України». Державна цільова соціальна програма "Молодь України" на 2021-2025 роки працює на 10%.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева О. В. Фізична рекреація різних груп населення: монографія. Київ: ТОВ «НВП Поліграфсервіс», 2014. 280 с.
2. Андреева О. Вплив занять фізкультурно-оздоровчої спрямованості на базі навчально-оздоровчих комплексів на показники фізичного стану студентів. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2017. № 2. С. 43-48.
3. Атаманчук Н.М. Психологічні прояви тривожності у студентів під час військової агресії. *Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи*: зб. матеріалів 35 Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 31 травня 2022 р. Переяслав, 2022. Вип. 35. С.113-117.
4. Дутчак М.В. та ін. Громадське здоров'я: дискусійні питання, шляхи їх практичного вирішення. *Спортивна медицина і фізична реабілітація*. 2020. №1. С. 3-9.
5. Дутчак М. В. Сучасні методологічні та організаційні засади залучення населення до оздоровчо-рекреаційної рухової активності. *Науковий часопис Національного пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова: зб. наук. пр.* : в вип. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. Вип. 4(29)13. С.343-348. URL: <http://reposit.uni-sport.edu.ua/handle/787878787/478>
6. Єременко Н.П., Ковальова Н.В., Ужвенко В.А. Психічне здоров'я студентської молоді України під час війни : *матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»*: зб. наук. пр. Переяслав, 2023. Вип. 92. С. 90-93.
7. Єременко Н. П., Ковальова Н. В. Профілактика стресу як складова здорового способу життя. *Традиції та новації у підготовці фахівців з фізичної культури та фізичної реабілітації* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Київ : Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, 2020. С. 29-33.
8. Єременко Н. П. Пандемія і рухова активність, її роль у профілактиці захворюваності. *Перспективи, проблеми та наявні здобутки розвитку фізичної культури і спорту в Україні* : IV Всеукраїнська інтернет-конференція "COLOR OF SCIENCE"(29 січня 2021 р.). Вінниця, 2021. С. 51-55.
9. Єременко Н. П. Ставлення до здоров'я – як один з вагомих факторів здорового способу життя. *Актуальні проблеми фізичного виховання, реабілітації, спорту і туризму* : збірник тез доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції. Запоріжжя, 2011. С. 196-197.

10. Єременко Н., Ковальова Н., Бобренко С. Сучасні підходи до формування культури здоров'я студентів в процесі фізичного виховання. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації: зб. наук. праць*. Вінниця: ТОВ «Планер», 2019. Вип. 7(26). С. 57-63.

11. Паламарчук О. М. Психосоціальна підтримка студентської молоді в умовах воєнного часу. *Наукові проекти соціально-гуманітарного факультету ЗУНУ*. 2022. С. 167-169.

12. Andrieieva O., Kashuba V., Carp I., Blystiv T., Palchuk M., Kovalova N., Khrypko I. Assessment of emotional state and mental activity of 15-16 year-old boys and girls who had a low level of physical activity. *Journal of Physical Education and Sport*. 2019. Vol. 19. Art 147. PP. 1022-1029.

УДК 355.233.2:796

*Дмитро Романченко, Ігор Костюшко, Роман Підлетейчук
(Одеса)*

ВПЛИВ ФІЗИЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН ТА ПІДРОЗДІЛІВ ССО НА ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ЗА ПРИЗНАЧЕННЯМ

Аналіз досвіду набутого ССО з початком повномасштабного вторгнення російської федерації, досвід ведення бойових дій Збройними Силами України, свідчать що сучасні вимоги до ведення бойових дій передбачають значне фізичне та психологічне виснаження військовослужбовців. Фізична підготовленість військовослужбовців може впливати на ефективність виконання бойових завдань за призначенням. Вимоги до фізичних спроможностей військових відрізняються в залежності від характеру бойової діяльності.

Мета: визначити сучасні вимоги до рівня фізичної підготовленості військовослужбовців в умовах бойових дій.

Матеріал і методи: теоретичний аналіз і узагальнення сучасних науково-методичних джерел та бойового досвіду.

Результати: розкриті пріоритетні шляхи покращення рівня фізичної готовності військовослужбовців.

***Ключові слова:** фізична підготовленість, ведення бойових дій, Збройні Сили України.*

Analysis of the experience gained by the SSO with the beginning of the full-scale invasion of the Russian Federation, the experience of conducting combat operations by the Armed Forces of Ukraine, show that modern requirements for conducting combat operations involve significant physical and psychological exhaustion of military personnel. The physical fitness of servicemen can affect the effectiveness of their assigned combat tasks. Requirements for the physical capabilities of the military differ depending on the nature of the combat activity.

Purpose: to determine modern requirements for the level of physical fitness of servicemen in combat conditions.

Material & Methods: theoretical analysis and generalization of modern scientific and methodological sources and combat experience.

Results: the priority ways of improving the level of physical readiness of military personnel have been revealed.

***Keywords:** physical fitness, conduct of hostilities, Armed Forces of Ukraine.*

Специфіка сучасних військових операцій та бойової діяльності окреслена маневреністю, напруженістю, динамічністю, відзначається швидкою та непередбаченою зміною обстановки із застосуванням різноманітних сил та засобів ведення збройної боротьби, не одноманітністю проходження бойових дій по фронту та вглибину, коли військовослужбовці повинні бути готовим діяти за будь-яких умов клімат-географічного характеру, витримуючи значні фізичні та психічні навантаження. Незважаючи на те, що сучасна бойова техніка має вирішальне

значення у бойовій діяльності військовослужбовців різних видів та родів військ, кінцевий результат у ході ведення бойових дій вирішує саме військовослужбовець, високий рівень індивідуальної підготовки кожного воїна збільшує бойовий потенціал збройних сил [1, с. 34-35].

Основними способами бойових дій є проведення штурмових і оборонних операцій, маневри. Це способи ведення бойових дій, що являють узгоджені та взаємопов'язані за метою, завданнями, місцем, часом дії з'єднань, частин (підрозділів). Зміст дій передбачає нанесення ударів угрупованням військ, у взаємодії з іншими військовими частинами (підрозділами), що входять до складу загонів (груп) [2, с. 50].

Основними завданнями ведення бойових дій є: порушення управління військами, роботи по тилу противника, унеможливлення планомірного використання резервів противником; боротьба з угрупованнями противника, що прориваються; заняття і утримання важливих об'єктів і рубежів з метою забезпечення безперешкодного і своєчасного оперативного розгортання власних військ та сил у визначених операційних зонах, районах. Крім основних завдань військовослужбовці можуть брати участь і інших заходах щодо здійснення захисту життя і здоров'я громадян та об'єктів державної власності за межами України та виконувати інші завдання, визначені законами України.

Ведення активних бойових дій вимагає концентрації зусиль, активності, рішучості, психологічної стійкості, захоплення і утримання ініціативи, сміливості, зухвалістю, наполегливістю і завзятістю, швидкістю відновлення боєздатності військ, умілим переходом від одного виду бою до іншого.

Раптовість дій і застосування маневрів (введення противника в оману) дозволяють захопити противника зненацька, викликати паніку та паралізувати його наступальний порив і волю до опору, дезорганізувати управління військами та створити сприятливі умови для перемоги навіть над противником, який переважає за силою. Для досягнення раптовості дій необхідно: випереджати противника в діях; стрімко і швидко виконувати поставлені завдання; застосовувати невідомі противнику засоби і способи ведення бою; широко використовувати нічні умови для ведення бойових дій. Введення противника в оману залежать від обстановки, що склалася, поставленого бойового завдання, ступеня готовності підрозділів до рішучих і нешаблонних дій в умовах психологічного напруження, а також належної фізичної тренуваності військовослужбовців.

Передбачена необхідність наявності значного потенціалу фізичних спроможностей в програмі навчання майбутніх фахівців при опануванні необхідними компетенціями.

Застосування професійної компетенції військовослужбовців, відбувається в яскраво виражених умовах, що ускладнює на сам перед виконання завдань за призначенням, ідентифікується специфічністю, напруженістю і різноманітністю дій із значними фізичними навантаженнями (відокремлюється чітко виражений руховий компонент діяльності), що в цілому потребує високих вимог до фізичної готовності військовослужбовців, зокрема до їх універсальності – готовності діяти в будь-яких умовах обстановки, навколишнього середовища, часу доби тощо. Зважаючи на окреслене, сучасним і насамперед ефективним методом фізичного виховання військовослужбовців ЗС України, а також курсантів ВЗВО у процесі навчання, може стати система інтенсивного спеціалізованого тренування, сутність якої полягає у виконанні різноманітних і доступних фізичних вправ з високою інтенсивністю для розвитку різних груп м'язів у поєднанні з спеціалізованими умовами які окреслені імітацією виконання завдань за призначенням. До основних переваг системи, порівняно з традиційними засобами фізичного виховання, належать: відсутність значних матеріальних витрат на обладнання, інвентар та особливих умов для занять (більшість вправ виконується з обтяженням масою власного тіла та штатним спорядженням військовослужбовця); можливість виконання вправ в умовах дефіциту часу та обмеженого простору.

Включення можливості адаптації організму до навантажень за рахунок варіативності тренувальних засобів за допомогою аеробних вправ, які складуть основу програми інтенсивного спеціалізованого тренування. Військовослужбовці покращують здатність

організму працювати більш тривалий час у середній навантажувальній потужності за допомогою основних комплексів по напрямкам підготовки, вони мають індивідуальні особливості і спрямовані на досягнення певних результатів.

Специфічність бойової діяльності обумовлена, головним чином, тим, що вона вимагає від військовослужбовців здатності ефективно виконувати бойову діяльність в умовах втоми, яка зростає після великих фізичних навантажень і психічних напружень. З метою збереження високої ефективності бойової діяльності впродовж всього часу виконання бойового завдання військові повинні максимально ефективно витратити свої фізичні сили. Це вимагає високої індивідуальної підготовленості воїнів і водночас міцної згуртованості особового складу [2, с. 12].

Тривале перебування особового складу під час здійснення маршів на бойових і транспортних засобах негативно впливає на організм військовослужбовців. Це потребує підвищеної стійкості особового складу до закачування, до перенесення тривалих статичних навантажень, інших несприятливих чинників. До того ж, в реальних бойових умовах частина техніки може бути пошкоджена або знищена та особовий склад повинен бути готовий до вмілих дій у піших порядках. При цьому військовослужбовці переносять максимальні за своєю інтенсивністю навантаження, особливо під час розгортання в бойовий порядок, здійснення маневру під вогнем противника, висунення на рубіж при атаці противника. Бойова діяльність особового складу підрозділів відбувається на місцевості з різноманітним рельєфом, найчастіше в умовах бездоріжжя, в різних кліматичних і метеорологічних умовах, у будь-який час доби. Все це супроводжується значними енерговитратами [3, с. 46-49].

Таким чином, підкреслено, що військово-професійна (бойова) діяльність особового складу підрозділів ССО має чітко виражений руховий компонент та передбачає здійснення багатокілометрових піших маршів у повному спорядженні, прискореного пересування та перенесення на собі додаткової ваги, виконання вручну великого обсягу робіт, завантаження на техніку боєкомплекту та управління бойовою технікою, подолання штучних та природних перешкод на землі та у воді, чітких та вмілих дій під час виконання бойових та інших операцій, виконання точної та швидкої стрільби на ураження тощо, що вимагає високого рівня розвитку фізичних якостей.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Методичні рекомендації з організації фізичної підготовки в особливий період / за ред. Ю. С. Фенігенова. Київ : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2015. 68 с.
2. Організація спеціальної фізичної підготовки у вищих військових навчальних закладах з урахуванням досвіду АТО : метод. рекомендації / А. О. Хабчук, О. О. Старчук, К. В. Пронтенко та ін. Житомир : ЖВІ, 2016. 72 с.
3. Формування психофізичної готовності курсантів засобами спеціальної фізичної підготовки : навч.-метод. посібник / А. О. Хабчук, І. А. Щєбина, А. В. Дятел та ін. : Житомир : ЖВІ, 2020. 100 с.

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

УДК 81.25

Петро Дейкун
(Ніжин)

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ МОДЕЛІ МОВНИХ ЗАСОБІВ АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ ТЕКСТІВ НОВИН ІНДИВІДУАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті вперше виокремлено і обґрунтовано класифікацію перекладацьких моделей, уживаних для тлумачення англійськомовних текстів новин BBC News на індивідуальну безпекову тематику. У розвідці використано низку методів: класифікаційний, що полягає у виокремленні та інтерпретації досліджуваних мовних явищ, аналітичний, спрямований на детальний аналіз мовного матеріалу, зіставний, який має на меті виявити спільні, відмінні та специфічні риси порівнюваних мов на лексичному, граматичному та стилістичному рівнях за допомогою зіставлення, а також перекладознавчий аналіз, котрий призначено виявити моделі відтворення мовних одиниць оригіналу. Новизна роботи – внесок у дискурсологію (новинний різновид), медіалінгвістику, стилістику, зіставну лексикологію та перекладознавство.

Ключові слова: *перекладацькі моделі, мовні засоби, текст новини, безпекова потреба, індивідуальна безпека*

The article distinguishes and substantiates the classification of translation patterns used to render the English BBC News texts on individual safety. The study utilizes a number of methods: classification, which involves the identification and interpretation of the linguistic phenomena under study; analytical, aimed at a detailed analysis of the linguistic material; comparative, which aims to identify common, distinctive and specific features of the compared languages at the lexical, grammatical and stylistic levels through comparison, as well as translation analysis, which is intended to identify patterns of translation of the original language units. The novelty of the work lies in its contribution to discourse studies (news discourse), media linguistics, stylistics, comparative lexicology and translation studies.

Key words: *translation patterns, language means, news text, safety need, individual security*

У центрі уваги сучасних перекладознавчих студій перебувають способи відтворення новинного дискурсу на матеріалі тлумачень автентичних англійськомовних текстів на безпекову тематику.

Новинний дискурс, як найпоширеніший різновид медіадискурсу, відтворює актуальні події в житті суспільства, складається із стислих, утім інформативних текстів і коментарів, поданих за допомогою мовних засобів. Новинний дискурс забезпечує звернення до масової читацької й глядацької аудиторії і зумовлює швидке прочитання адресатом текстів завдяки стрімкості, безперервності публікацій повідомлень та постійним оновленням [4], [5]. З огляду на збільшення ролі новинного жанру в процесах створення медійної реальності та здійснення впливу на аудиторію за допомогою мовних засобів, виникає необхідність виявити специфіку перекладацьких моделей відтворення змісту англійськомовних текстів новин на безпекову тематику українською мовою.

Актуальність статті визначається спрямованістю сучасної лінгвістики на дослідження різних видів комунікації, серед яких чільне місце посідає переклад новинного дискурсу, зокрема відтворення текстів інтернет-новин різної тематики. **Матеріалом дослідження** слугували 50 перекладених текстів інтернет-новин на безпекову тематику українською мовою на сайті BBC News Україна (<https://www.bbc.com/ukrainian>), дібрані методом суцільної вибірки з англійськомовного інтернет-видання BBC News (<https://www.bbc.com/news>) за 2021-2023 рр.

Останні розвідки з відтворення текстів новин спираються на моделі перекладу [1], [2], [3]. У нашій статті **моделі перекладу (patterns)** визначаємо як своєрідні повторювані й регулярні *шаблони* відтворення певних мовних засобів оригіналу, якими автоматично користується тлумач під час праці з текстами новин оригіналу на безпекову тематику.

Моделі перекладу та їхнє використання у текстах новин індивідуальної безпеки дозволяють тлумачам вирішувати різноманітні завдання: адаптація заголовків, надання додаткової інформації про ключових осіб або вплив на аудиторію шляхом вибору певних лексичних засобів. Застосування перекладацьких моделей сприяє досягненню більш точного, зрозумілого та ефективного перекладу текстів новин.

У контексті індивідуальної безпеки, перекладацькі моделі мовних засобів зосереджені на передачі інформації про злочинну діяльність, загрози громадській безпеці, права та обов'язки громадян і урядових структур. Вони спрямовані на забезпечення зрозумілості, прозорості та відповідності мовним нормам та стандартам, що діють для інформаційних матеріалів з індивідуальної безпеки.

Для перекладу мовних засобів англійськомовних текстів новин на безпекову тематику індивідуального різновиду найчастіше вживають три моделі: *еквівалентну*, *зміни перспективи* та *міжмовної метонімії*.

Еквівалентна модель передбачає відтворення мовних засобів оригіналу українською мовою за семантикою, тобто за їхніми значеннями.

Проаналізувавши заголовки новинних статей оригіналу та їхні переклади на сайті BBC, повністю еквівалентний переклад не вдалось знайти, утім у самих новинних текстах це явище більш поширене. Наприклад, переклад статті «*Ukraine war: New year in Putin's Russia – nothing is normal*» – «*Альтернативна реальність Кремля. Новий рік у путінській Росії*» (BBC 01 Jan 2023) мав достатню кількість прикладів використання цієї перекладацької моделі.

У вищевказаній статті лід та головна подія загалом перекладені семантично еквівалентно, оскільки вони подають головну інформацію про настрій ворога, важливий для безпеки українських читачів. Тож лід англійськомовної статті «*The clock in the Kremlin's Spassky Tower strikes midnight*» було перекладено семантично еквівалентно «*Годинник на Спаській башті Кремля б'є північ*»; як і власне головну подію «*I change channels. At the Russia-1 New Year party, one of the station's most famous war correspondents is holding a champagne glass, toasting 2023 and wishing for "more good news than bad from the front line"*» переклали так: «*Перемикаю канали. На новорічній вечірці "Росія-1" один із найвідоміших воєнних кореспондентів телеканалу тримає в руках келих шампанського, проголошує тост за 2023 рік і бажає "з передової більше хороших новин, ніж поганих"*».

Варто зазначити, що далеко не всі статті мають такий відсоток еквівалентного перекладу і це явище досить рідкісне. Так, у перекладі новини «*Ukraine war: The front line where Russian eyes are always watching*» – «*Віддали росіянам тільки 10 метрів нашої землі. Як ЗСУ відбивають наступ Росії на Донбасі*» (BBC 23 March 2023) рівень використання цієї моделі вже нижче, адже частіше використовуються інші моделі перекладу. Відповідно переклад за еквівалентною моделлю відбувається частіше в середині тексту, де прикладом є речення «*As we pass the infantry trenches, the clover begins to vanish, replaced by mud and bomb craters. Landmines and unexploded shells litter the ground. The treetops, still bare from winter, are now split and shattered*», яке в українському перекладі відтворено так: «*Коли ми проходимо піхотні окопи, конюшина зникає – натомість з'являються вирви від бомб у багнюці. Земля всіяна мінами та снарядами, що не розірвалися. Верхівки дерев, ще голі після зими, розколоті та розтрощені*».

Еквівалентна модель для текстів індивідуальної безпеки оригіналу подекуди застосовується нечасто з огляду на українськомовну адаптацію тексту перекладу. Зазвичай у текстах таких типів стаття містить лише кілька речень, перекладених еквівалентно. Прикладом є українська адаптація новини «*Ukraine's Banksy stamps feature art of Putin in judo match*» (BBC 26 Feb 2023), де вдалося знайти лише одне еквівалентне оригіналу речення,

пор.: «*Banksy has produced art works on buildings in several Ukrainian towns that have been among the worst-hit during the ongoing war*» – «З початку війни Бенксі зробив кілька графіті на будівлях в українських містах, що найбільше постраждали від війни».

Модель зміни перспективи – це процес зміни певного погляду, з якого було виражено текст оригіналу, на зовсім інший у перекладі для кращого привернення уваги українських читачів і відповідності до їхнього менталітету. Наприклад, якщо оригінальний текст описує ситуацію з погляду особистості, яка має великий авторитет, але в перекладі ця перспектива може не бути зрозумілою читачам, то перекладач може змінити перспективу на ту, яка була більш зрозумілою для читачів, наприклад, описуючи ситуацію з погляду звичайної людини. Зміна перспективи також може бути необхідною, коли оригінальний текст містить культурні або історичні посилання, які не є зрозумілими для читачів в перекладі, тому їх необхідно замінити на аналогічні посилання з культури чи історії, з якою читач буде знайомий.

Ця перекладацька модель зустрічається найчастіше в заголовках і дещо рідше в лідах текстів новин, пор.: «*Ukraine war: Survivors speak of horror as Zaporizhzhia convoy hit*» – «Вцілілі розповідають про удар по Запоріжжю: **«На землі – тіла. На асфальті – пальта та багаж»** (BBC 30 вересня 2022). Бачимо, що заголовок оригіналу загалом описує людські емоції одиницями *speak of horror*, тоді як його переклад фокусується на конкретних наслідках російського бомбардування, наголошених у цитаті.

Модель міжмовної метонімії передбачає заміну певної мовної одиниці оригіналу на іншу в перекладі, котра є близькою за значенням або асоціативно пов'язана з нею. Зазвичай цю модель уживають для заміни мовної одиниці оригіналу на позначення назви країни на ту, що іменує її президента чи провідну партію в тлумаченні. У процесі перекладу, можуть виникати ситуації, коли метонімічний зв'язок, який був зрозумілий вихідною аудиторією, не є очевидним або навіть неправильно розуміється цільовою аудиторією. Це може відбуватися через різницю в культурних конвенціях, традиціях, способах сприйняття або інших факторах.

У межах перекладу новин на тему індивідуальної безпеки, ця перекладацька модель використовується переважно в заголовках. Прикладом є заголовок статті «*North Korea: Military parade features hazmat suits, gas masks*» – «**Кім Чен Ін дуже схуд і провів парад без балістичних ракет**» (BBC 09 Sept 2021), де назву країни в оригіналі *North Korea*, що метонімічно позначає північнокорейську владу, у перекладі замінено на прізвище та ім'я її лідера *Кім Чен Ін*.

Отже, моделі перекладу, що поділяються на еквівалентність, зміну перспективи та міжмовну метонімію, вважаємо за особливі повторювані й регулярні шаблони, що автоматично використовуються перекладачами під час роботи з оригіналами текстів новин на тему індивідуальної безпеки. **Перспектива розвідки** полягає в подальшому аналізі та виокремленні перекладацьких моделей під час відтворення текстів інтернет-новин на безпекову тематику інших провідних англійськомовних видань.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Демецька В. Adaptive model in translation: psycholinguistic dimension. *Psycholinguistics*. 2019. Vol. 26, No. 2. P. 70–90. URL: <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2019-26-2-70-90>
2. Крамар В. Б. Жанр та ідіостиль як чинник вибору перекладацької моделі. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2019. № 17. С. 65–69.
3. Тацакович У. Т. Інтертекстуальність у перекладі: загальний огляд та обґрунтування інтегрованого підходу. *Закарпатські філологічні студії*. 2019. Т. 2, № 11. С. 51–57.
4. Scollon R. *Mediated discourse as social interaction*. Routledge, 2014. URL: <https://doi.org/10.4324/9781315840031>
5. Shebelist S. Typology of journalism genres: modern theoretical discussions. *Young scientist*. 2020. Vol. 9.1, No. 85.1. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-85.1-28>.

**ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ У ЛІНГВІСТИЧНО
ОБДАРОВАНИХ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ
ЗАСОБАМИ ІНТЕГРАЦІЇ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

Стаття присвячена проблемі формування творчого мислення у лінгвістично обдарованих здобувачів освіти при вивченні іноземної мови. Проаналізовано спеціальні та загальні здібності до вивчення іноземної мови; названо критерії пошуку творчо обдарованих особистостей; наведено приклади інноваційних методів навчання іноземної мови для розвитку творчої особистості.

Ключові слова: обдарованість, лінгвістично обдаровані здобувачі освіти, здібності до іноземних мов, творче мислення, здібності, творча особистість, обдарованість, творчі завдання, інновації.

The article addresses the issue of developing creative thinking in linguistically gifted learners studying a foreign language. Special and general abilities for learning a foreign language are analyzed; criteria for identifying creatively gifted individuals are outlined. Examples of innovative language teaching methods to foster creative personalities are provided

Keywords: talented learners, linguistically capable students, abilities in foreign languages, creative thinking, abilities, creative personality, giftedness, creative tasks, innovations.

На сучасному етапі велика увага приділяється вихованню особистості, здатної творчо мислити, й це вважається одним із важливих завдань розвитку освіти та нової української школи. Заняття з іноземної мови сприяють розвитку вміння мислити та творити. Творчі здібності самі по собі не гарантують творчих здобутків. Для їх досягнення потрібна мотиваційна основа, спонукання здобувача освіти до співпраці, до творчого мислення. Стандартні, одноманітні заняття часто призводять до того, що здобувач освіти втрачає інтерес до вивчення іноземної мови, а це впливає на ефективність засвоєння знань.

Після вивчення науково-методичної літератури щодо формування творчої компетентності здобувачів освіти можна констатувати, що немає спеціальних досліджень, присвячених вивченню ролі іноземної мови як засобу формування творчих здібностей. Тому актуальним питанням є використання технології формування творчої особистості на заняттях з іноземної мови, а саме у педагогічному фаховому коледжі, де готуються майбутні вчителі іноземної мови початкової школи.

Продуктом творчого мислення можуть бути й по-новому поставлена проблема, й нетрадиційний спосіб розв'язання, й новий результат.

Проблема обдарованості знаходиться в центрі уваги вчених у різних країнах світу вже багато років. Дослідженням мовної обдарованості присвячені роботи Дж. Фрімена, К. Річардсона (Велика Британія), Л. Санчеса, К. Розелло (Іспанія), Х. Небера і К. Хеллера (Нідерланди), П. Куль (США), М. Румянцевої (Росія), М. Тадеєвої (Україна) та ін.

Як відомо, Д. Ліференко визначив у структурі лінгвістичної обдарованості чотири компоненти: психофізіологічні особливості людини, різні види пам'яті та мислення, увага, увага тощо; наявність та рівень розвитку лінгвістичних здібностей; особистісний аспект кожного, хто прагне досягти розвитку лінгвістичної обдарованості; лінгвістична креативність [1]. Доведено, що здібності до іноземних мов складаються із загальних і спеціальних. До загальних відносяться пам'ять, аналітичні та синтетичні функції інтелекту. До спеціальних належать насамперед фонематичний слух і імітаційні здібності.

Творча особистість – це значною мірою результат навчально-виховного процесу. Тому завдання викладача – спонукати здобувачів освіти до розвитку їх творчого потенціалу,

забезпечити необхідні умови для того, щоб кожен міг реалізувати себе, свої індивідуальні здібності, свої схильності та інтереси.

Для виявлення лінгвістично обдарованих здобувачів освіти треба ознайомитись з концепцією обдарованості, розуміти дефініцію понять «здібність», «лінгвістична обдарованість», знати психолого-педагогічні особливості лінгвістично обдарованих учнів, види обдарованості, специфіку роботи з такими учнями. У роботі з лінгвістично обдарованими учнями треба усвідомлювати необхідність виходити за грані загальноприйнятої програми, урахувати специфіку інтересів здобувачів освіти, знати їх стиль засвоєння знань, не обмежувати їх прагнення поглиблювати свої знання з тієї чи іншої проблеми [1].

Сферами пошуку лінгвістично обдарованих здобувачів освіти можуть бути: урок, письмові творчі роботи, олімпіади, конкурси, тестування та анкетування.

Пошук творчо обдарованих особистостей здійснюється за певними критеріями, такими як: інтелектуальні здібності, нестандартність мислення; рівень творчості, пізнавального інтересу; інтелект, ерудиція; природні задатки; рівень активності, ініціативності, наполегливості тощо.

На жаль, у школах досить часто обмежуються оцінкою коефіцієнта інтелекту (IQ), який визначається за допомогою психометричних тестів. Саме ці тести (іноді разом із тестами креативності для виміру творчих здібностей) найчастіше використовуються при відборі дітей в спеціалізовані класи та школи для обдарованих.

Визначивши обдарованих здобувачів освіти, викладач іноземної мови повинен зацікавити їх своїм предметом, його значущістю на сучасному інтегрованому розвитку суспільства, навчити їх мислити, збагачувати їх словниковий запас, придумувати для них творчі, проблемні завдання, розвивати уяву, логіку, робити все можливе для розвитку їх обдарованості. Треба використовувати такі методи та форми роботи, які позитивно впливатимуть на розвиток допитливості, критичного та незалежного мислення, винахідливості учня або студента. Таких методів існує багато. Але найбільш поширеним методом розвитку творчих здібностей є метод використання творчих завдань.

Педагогічна інновація – процес створення, поширення й використання нових засобів (нововведень) для розв'язання тих педагогічних проблем, які досі вирішувалися по-іншому.

Формуванню творчої особистості на заняттях іноземної мови сприяє використання різних технологій, а саме: технології проектування; формування продуктивної пізнавальної діяльності; використання на занятті навчальних ігор і навчально-творчих завдань; створення психологічних умов підготовки здобувачів освіти до творчої діяльності тощо.

Прикладами творчих завдань на заняттях з іноземної мови з використанням аудіо- та відеозаписів можуть бути наступні: озвучування слайдів, уривків з фільмів; добір та озвучування відеоматеріалу, ознайомлення з телепрограмою з наступним складанням анонсів передач; вибір відео- чи аудіотексту, які ототожнюються чи розкривають певну тему; ранжування запропонованої інформації за її соціальною значущістю; написання сценаріїв; прийом «Мрійник–реаліст–критик» тощо. Здобувачам освіти подобаються такі завдання: переглянути відеофільм про країну, мова якої вивчається, а потім розповісти про подорож з точки зору викладача, оптиміста, песиміста, допитливої людини, школяра; зі слів, не пов'язаних між собою, скласти невелику історію; переглянути відеофільм і придумати іншу кінцівку; на основі зображення на екрані скласти казку або фрагмент уроку для учнів початкових класів тощо.

Доцільно застосовувати інтеграцію окремих елементів таких сучасних технологій як проектне та особистісно зорієнтоване навчання; інтерактивні технології. Технології ситуативного моделювання та оцінювання дискусійних питань передбачають створення цікавих нетрадиційних ситуацій і постановки чітких завдань, виконуючи які здобувачі освіти обов'язково підключають уяву, фантазію, креативне мислення.

З досвіду роботи знаємо, що надзвичайно цікавим для здобувачів освіти є креативне письмо. По-перше, творче письмо, де потрібно використати власну уяву, фантазію та

продемонструвати здобуті знання, допомагає самовиразитися. По-друге, життєвий досвід студентів дозволяє їм створювати власні історії, таким чином, перетворюючись на авторів унікальних оповідань. Написання креативних текстів дає можливість отримання здобувачами освіти досвіду навчальної, пізнавальної, практичної та творчої діяльності.

Для розвитку творчої особистості майбутнього вчителя у педагогічному фаховому коледжі доцільно використовувати активні форми та методи роботи, такі як, наприклад: участь студентів у Всеукраїнському конкурсі знавців англійської мови «Гринвіч»; ділові та рольові ігри, навчальні конференції, різноманітні конкурси, захист творчих проєктів, олімпіади з англійської мови; онлайн-квести, заохочення майбутніх фахівців до науково-дослідної роботи, написання курсових робіт з методики навчання іноземної мови.

Таким чином, всі ці прийоми сприяють розвитку творчих і винахідливих здібностей студентів, збагачують їх не тільки інтелектуально, але й особистісно. Наше завдання при навчанні іноземної мови – захопити, а не розважити, навчити, а не нашкодити, розвинути, а не забити. Важливо не обрізати здобувачам освіти крила, а створювати для них ситуації творчості та успіху.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Ліфференко Д.О. Лінгвістична обдарованість як вид спеціальної обдарованості. *Освіта та розвиток особистості*. 2013. № 1. С. 63–65.

УДК 378.016:811.112.2

*Інна Пасальська
(Володимир)*

ДИКТАНТ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ МОВЛЕННЄВО-МИСЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

У статті йдеться про різні види диктантів інноваційного характеру. Кожен з них має свої особливості, переваги один над одним, але всі вони спрямовані на розвиток творчої особистості, вдосконалення писемного мовлення, деякою мірою економією навчального часу.

Ключові слова: *писемне мовлення, інтерактивні вправи, комунікативна компетенція, лексична та орфографічна грамотність, друга іноземна мова.*

The article deals with different types of dictations of innovative character. Each of them has its own peculiarities and advantages, but they are all aimed at developing a creative personality, improving writing, and, to some extent, saving time.

Key words: *written speech, interactive exercises, communicative competence, lexical and spelling literacy, second foreign language.*

Одним із провідних напрямів компетентності студентів є розвиток писемної грамотності. Студент повинен не тільки красиво і грамотно висловлюватись, а й застосовувати вивчені правила на письмі. Зважаючи на це, ефективність роботи вчителя не можлива без піднесення ефективності кожного заняття, вдосконалення і творчого використання методів і форм навчання іноземної мови, серед яких важливе місце посідають диктанти.

Диктант – це такий прийом організації навчальної діяльності студентів на занятті, в процесі якого студенти відтворюють письмово сприйнятий ними на слух, продиктований частинами, текст. Це одна, на нашу думку, з найефективніших форм роботи, яка не тільки допомагає контролювати та перевіряти рівень засвоєння знань, умінь та навичок студентів, а й сприяє формуванню й удосконаленню орфографічних навичок іноземної мови, а також закріпленню знань з фонетики, лексики та граматики.

Диктант на занятті з іноземної мови виступає як комплексна вправа; студентам доводиться уважно слухати, потім запам'ятовувати почуте та відтворювати його письмово, перечитувати та виправляти наявні помилки та залежно від виду диктанту, робити низку різноманітних завдань. Під час цієї роботи активізується концентрація та активізація короткочасної пам'яті, мовного слуху студентів та їхніх когнітивних процесів. Ми погоджуємося з методистами, що диктанти не можна використовувати як окремі «відірвані» завдання на практичному занятті. Вони завжди повинні бути пов'язані з опрацьованою лексичною темою та граматиною. Диктант повинен мати визначену форму, обсяг і рівень важкості для кожної аудиторії студентів й етапу вивчення мови [4, с. 117; 8, с. 10].

Методисти в зарубіжних навчальних закладах викладання іноземної мови виділяють основні причини використання диктанту в навчанні мови:

- диктант сприяє установленню в аудиторії робочої атмосфери;
- при грамотному підході студенти активні як у даному виді діяльності, так і після проведення диктанту, коли вони самостійно або разом виправляють помилки;
- диктант розвиває комунікативні здібності студентів;
- диктант сприяє несвідомому мисленню;
- диктант використовується для роботи з великою групою студентів;
- диктант підходить для груп студентів з різним мовним рівнем (групова або парна робота);
- диктант виступає технічно корисним видом діяльності;
- диктант розвиває навички аудіювання;
- диктант може слугувати переходом з ознайомлення цікавим текстом та його аналізом [6, с. 153-154].

Диктанти як певна форма навчальної роботи, бувають різних типів (текстуальний, вибірковий, вільний і творчий), кожен з яких має свої характерні особливості. Щоб визначити типи диктантів і окреслити певну їх систему, необхідно виділити такі ознаки, які б не належали однаково до всіх вправ, а виявляли б себе в окремих видах по-різному, а значить, могли б й служити достатньою основою поділу, без якої неможлива наукова класифікація понять [3, с. 9]. Виходячи з цього, ми можемо ще говорити про традиційні та нетрадиційні диктанти. Доцільним буде окремо розглянути кожний тип диктанту та методику його проведення на занятті з німецької мови.

Традиційний диктант – це завдання, коли студенти записують німецький текст диктований викладачем. Мета такого диктанту – закріпити лексичний матеріал, удосконалити написання окремих слів, узагальнити й систематизувати знання окремої граматичної конструкції тощо. На занятті з німецької мови як другої іноземної на початковому етапі до зазначеного типу диктанту бажано підбирати текст, що вже був опрацьований студентами, або використовувати новий текст з чіткою сюжетною лінією та вивченою лексикою.

До нетрадиційних диктантів, які ми використовуємо на занятті, відносимо вільні диктанти, творчі диктанти, диктант-малювання, диктант-бігання орфографічно-фонетичний диктант, диктант з пропусками, розподільний диктант, вибірковий диктант, диктант-діалог, асоціативний диктант тощо.

У своїй науковій розвідці ми спробуємо окреслити творчо-дослідницькі можливості нетрадиційних диктантів та розглянемо деякі види диктантів на прикладах. Для вмінь і фіксації власної думки студентів ми пропонуємо вільний або творчий диктант. Зазначені диктанти передбачають варіювання змісту та тренування писемного мовлення.

Під вільним диктантом ми розуміємо текст, який після прослуховування записується студентами не дослівно, а з деякими змінами в доборі слів і побудові речень, однак зберігаючи основний зміст. У даній роботі активізується словниковий запас та розвивається лінгвістичне прогнозування. При вивченні теми „Eine Reise nach Deutschland“ студентам пропонується прослухати та написати диктант про Гамбург, вже з відпрацьованої лексики та граматичних вправ з теми заняття.

Сучасні методисти відносять до творчого диктанту такий запис тексту, при якому студенти вставляють у текст слова чи словосполучення певної граматичної категорії, замінюють одні граматичні форми слів іншими, дописують лексичні вирази або творчо дописують його [3, с. 22]. Студент працює над орфограмами в словах, виконуючи граматичні, орфографічні чи стилістичні зміни за завданням викладача. При вивченні студентами лексичної теми „Aussehen und Persönlichkeit“ як одне із низки творчих завдань ми пропонуємо записати під диктовку слова, які відносяться до опису зовнішнього вигляду, волосся, одягу та характеру людини. Після виконання цього завдання пропонується описати свій власний зовнішній вигляд. Наприклад: *Haare: dünn, lang, blond, dunkel, rot. Kleidung: sportlich, konservativ, neue, schön, modern. Aussehen: schön, hübsch, interessant, hässlich, attraktiv, schlank, groß, dick, klein. Mensch/Charakter: intelligent, dumm, klug, langweilig, gefährlich, ehrlich, komisch, nett, alt, lustig, nervös, ruhig, jung.*

Зазначений вид диктанту формує комунікативно-мовне та правописне вміння студента, яке вимагає гарного знання лексичного матеріалу, змушує студента замислитись спочатку над правописом слів, а потім правильно його вжити в реченні.

Для розвитку діалогічного мовлення з теми „Die Bekanntschaft“ студентам пропонується диктант-діалог у вигляді окремих, хаотично-розкиданих між собою реплік, які потрібно спочатку записати, правильно розташувати, а саме – питання-відповідь і потім відтворити в парі [7, с. 8]. Наприклад:

- Guten Tag, ich heiße Tom. Und wie heißt du? – Woher kommst du, Lola?
- Ja, und ich arbeite auch hier. – Hallo, ich bin Lola, Lola Holz.
- Ich komme aus Oldenburg, aber ich wohne jetzt in Berlin.
- Ich studiere hier Musik. Ich will Musizieren werden. Und woher kommst du?
- Wohnst du auch hier? – Was machst du in Berlin? – Ich komme aus Leipzig.

До диктантів, мета яких закріпити мовні знання у невимушений спосіб, під час комунікації ми можемо запропонувати диктанти-малювання та диктанти-бігання. Під час вивчення граматичної теми «Präpositionen mit Dativ und Akkusativ» студенти мають на основі почутого тексту намалювати малюнок, а потім описати те, що намалювали. Це дає змогу удосконалити лексичну компетентність, перевірити її правопис та виробити мовленнєві вміння. Наприклад:

Auf diesem Bild sieht man im Vordergrund einen See. Auf dem See ist ein kleines Boot. Im Boot sitzen ein Mann und ein Kind. Um den See herum geht eine Familie mit einem Hund spazieren. Neben dem See liegt ein Dorf. In der Mitte des Dorfes gibt es eine Kirche. Links von der Kirche steht das Rathaus. Hinter dem Rathaus ist ein Restaurant. Innerhalb des Dorfes gibt es einen Fußballplatz. Um den See herum gibt es eine kleine Straße. Auf dieser Straße gibt es einen Unfall: ein Fahrradfahrer ist in einen Baum gefahren. Rechts neben dem Dorf ist ein kleiner Berg. Am Berg steht eine alte Burg.

Диктанти, якщо вміло проводити і застосовувати різні їх види, залежно від навчального матеріалу, мети та типу заняття, є одним із засобів боротьби за культуру писемної мови студентів, вони виконують організуючу і виховну роль – допомагають сформувати цінні навички регламентованої роботи, вміння дотримуватись встановленого порядку і ритму. У той же час сама передача на письмі вимагає великого напруження і зосередження уваги. Завдяки письмовій мовній компетенції розвивається здібність до створення складних письмових текстів та висловлювань таким чином, щоб вони були прочитані й зрозумілі іншими [1, с. 147]. Виходячи з цього, значну увагу слід звернути на грамотність їх написання. Звідси випливає, що одним із найважливіших завдань проведення диктантів на занятті з німецької мови є формування грамотності студентів, поступове піднесення їх рівня. Грамотність прийнято розуміти як певний ступінь знання законів і правил мови та володіння практичними навичками для вираження своїх думок усно і на письмі. Для коректного його оформлення ми пропонуємо виконувати на практичному занятті диктанти з пропусками або граматичні диктанти.

Мета зазначених диктантів – сформувати навички написання певних орфограм, наприклад, великої та маленької літер, сформувати граматичні вміння (дописати закінчення дієслів, перехід однієї форми дієслова в іншу форму тощо). Наприклад: Schreiben Sie bitte die richtige Forme die Verben im Perfekt auf!

Freitag ... ich mit meinen Freunden bei McDonalds ... (essen). Danach ... wir im Kino einen Film ... (sehen). Der Film ... (sein) langweilig, aber danach ... wir durch die Stadt ... (spazieren gehen). Wir ... viele Leute von der Uni ... (treffen). Samstag ... wir einen Bus ... (nehmen). Wir ... zu einem schönen Park ... (fahren). Dort ... wir durch das Gras ... (laufen). Sonntag ... wir an einem See in Northeim ... (reisen). Am See ... wir ein Picknick ... (machen). Wir ... lange ... (bleiben) und wir ... spät nach Hause ... (kommen). Wir ... gar nicht ... (studieren)!

При вивченні студентами лексичної теми „Mahlzeit“ для перевірки правопису іменників, які пишуться з великої букви, ми пропонуємо диктант-вірш, який формує писемне мовлення та розряджає напруженість.

Auf dem Tische steh'n die Butter, Zucker, Tee und frisches Brot.

Und die liebe gute Mutter, macht für euch das Abendbrot.

Petryk, Lesja, schnell zum Tisch, Eier, Käse — alles frisch.

Hier die Wurst und da die Butter – Sagt den Kindern ihre Mutter,

Tee und Zucker in der Mitte, Nehmt den süßen Kuchen, bitte,

Trinkt auch Milch mit weißem Brot und dann sind die Wangen rot.

Диктанти можна використовувати і як інтерактивні вправи, бо інтерактивне навчання ефективно сприяє підвищенню результативності навчання, розумової та творчої активності студента й підвищує мотивацію до вивчення іноземної мови. Як зразок, наведемо приклад інтерактивної вправи-диктанту до лексичної теми „Jahreszeit. Das Wetter“. За допомогою планшету/ сматфону студентам пропонується зайти на сервіс <https://learningapps.org/1445502> та виконати інтерактивну-вправу, а саме визначити, до якої пори року відносяться німецькі слова. Після правильного виконання завдання студентам відкриється відеофрагмент, який їм потрібно уважно продивитися та відтворити текст письмово, скласти запитання, заповнити таблицю та обговорити пори року з іншими студентами, використавши опору (текст, запитання). Метою зазначеного завдання є активізація словникового запасу, перевірка рівня лексичного матеріалу, вміння використовувати власну думку, тренування пам'яті та робота в команді.

Гнучкість диктанту як мовного виду діяльності дозволяє ефективно інтегрувати його в навчальний процес; успіх та результативність його у першу чергу залежить від підходів, що застосовуються, а саме – опрацювання лексичного та граматичного матеріалу, визначення форми, оптимальна тривалість, рівень складності та кінцева мета.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Мінкова О.Ф. Диктант як одна зі сходинок на шляху усунення труднощів під час вивчення української мови: навчальний посібник для вчителів закладів освіти. Мелітополь: ФЦП Однороб Т.В., 2019. 124 с.

2. Тарнопольський О.Б. Навчання письма іноземною мовою у ВНЗО. *Іноземні мови*. 2004. № 4. С.9-12.

3. Nadolska Y., Fesenko I. Dictation as a means of intensification of students' cognitive and learning activity in German class / Scientific Development of new Eastern Europe. Riga: Baltija Publishing, 2019. P. 7-10.

4. Neuner G. Methoden des fremdsprachlichen Deutschunterrichts. Kassel: Universität Gesamthochschule Kassel, 1992. 16 p.

СУЧАСНИЙ СЛЕНГ У МОВЛЕННІ МОЛОДІ

У статті подається аналіз лексичних взаємодій з огляду на вживання сленгу під час комунікації молоді. Наведено приклади сленгу, причини його використання молоддю, акцентується увага негативного впливу на українську мову та на самих мовців.

Ключові слова: сленг, комунікація, мова, лексична інтерференція, молодіжне середовище, мовець, мовленнєва культура, ерудиція.

The article provides an analysis of lexical interactions in view of the use of slang during youth communication. Examples of slang are given, the reasons for its use by young people, attention is focused on the negative impact on the Ukrainian language and on the speakers themselves.

Key words: slang, communication, language, lexical interference, youth environment, speaker, speech culture, erudition.

У мовознавчій науці найбільше метаморфоз, пристосувань та нововведень відбувається саме у межах лексикології. Час визначає актуальні напрями досліджень, висуває на перший план ті чи інші проблеми, шляхи їхніх подолань та кінцевий продукт, яким оволодіває носій мови. Серед мовознавців значну зацікавленість викликають питання розвитку культури мовлення, оскільки за сучасного бурхливого демократичного життя молодь надто легко потрапляє під вплив інших культур, традицій та мов. Розвиток української філології в умовах сьогодення призводить до вивчення української мови такою, якою вона мусить бути, а не такою, якою вона є. Явище сленгу в мовленні молодого покоління – проблема, яка щораз стає актуальнішою та викликає занепокоєння. Дослідники переконують, що надання переваги запозиченим словам демонструє незнання рідної мови, це шкодить не тільки мовцеві, а й самому стану мови.

Різноманітні аспекти молодіжного сленгу вивчали Л. Ставицька, О. Матвіяс, С. Мартос, О. Тараненко, О. Кондратюк, В. Радчук, Ю. Василенко, Л. Мацько та ін.

2006 року був виданий «Словник сучасного українського сленгу» (упорядник Т. М. Кондратюк) [5], який містить понад п'ять тисяч слів і словосполучень, узятих з живої мовної стихії, що широко вживаються представниками різних вікових, професійних, соціальних прошарків. Крім того, при створенні словника було використано лексичний матеріал творів відомих українських письменників (Люко Дашвар, І. Роздобудько, Ю. Покальчука, С. Жадана, Л. Дереша, Ю. Андруховича, О. Забужко та ін.).

Сленг – нелітературний пласт лексики – упродовж тривалого часу сприймався як «словесне хуліганство» [6]. Жаргон, який можна часто почути від студентів, становить основу молодіжного сленгу української мови. Це живий словниковий запас, що відбиває фамільярне, іноді гумористичне ставлення до предмета мовлення. Молодіжний сленг є цікавим лінгвістичним явищем, побутування якого обмежено як певними віковими, так і соціальними, просторово-часовими межами.

За прикладом класифікації про соціальні діалекти, він являє собою лише лексикон, який бере за основу загальнонаціональну мову, адаптується під її фонетичну і граматичну системи, тобто молодь творить власну мову на основі рідної. Водночас молодіжний сленг повністю відображає і вербалізує буття його носіїв.

Молодіжний сленг – це ціла плеяда слів, яка постійно поповнюється, яку вживає молодь та яку важко сприймає старше покоління. Ці вислови стають сленговими через нетрадиційне написання, словотвір, уживання, вимову, а також через смисловий відтінок. Сучасна молодь використовує так багато англіцизмів, що зрозуміти їх мову без словника буває важко. Ось невеликий перелік лексеми:

– **лексеми на позначення комп'ютерних технологій:** *гаджет* (технічна новинка у вигляді якогось пристрою), *ноут* (ноутбук), *загуглити* (*Google*), *юзати* (користуватися), *шерити* (поширювати інформацію в різних соціальних мережах), *скрин*, *скріншот* (знімок екрана);

– **вигуки, вітання, прощання та привітання:** *го* (ходімо), *сорян* (вибач), *хай* (привіт), *бай* (бувай), *окей* (добре), *супер* (дуже добре);

– **диференційовані назви людей:** *бро* (друг, товариш), *зумери* (молодь, підлітки), *краш* (людина, яка дуже подобається);

– **лексеми на позначення певних дій:** *донатити* (жертвувати кошти), *орати* (голосно сміятися над чим-небудь), *спойлер* (передчасне розкриття сюжету), *стенити* (бути прихильником), *тролити* (знущатися), *хейтити* (ненавидіти).

– **лексеми на позначення певних подій:** *вайб* (атмосфера, відчуття), *івент* (цікава, незвичайна подія).

Використання сленгових слів не є однакове: одна частина настільки приживається, що переходить до розряду загальноновживаних, а друга існує лише певний час: данина моді, нестабільність, невизначеність, швидкозмінність, а потім забувається, треті ж залишаються сленговими протягом життя багатьох поколінь, не переходячи до розряду загальноновживаних. Без лексикографічної фіксації сленг приречений на зникнення, оскільки сленгові номінації швидко з'являються і так само швидко зникають. Це доводить актуальність і доконечну потребу теоретичного й лексикографічного опрацювання сленгу, який останнім часом став одним з основних засобів спілкування молоді [8]. Так, наприклад, раніше слова "шароварщина" (негативне означення та зображення української культури), "маскувати" (робити що-небудь або кого-небудь непомітним) вважалися сленговими. Тепер же вони є загальноновживаними, і ми рідко замислюємося над їхнім минулим. Наприклад, сленгові слова другої половини ХХ століття ("ліміта", "стиляги") практично йдуть у минуле; а слова "зафрендити", "олдовий", "кайфувати", так і залишаються протягом тривалого часу сленговими, але навряд чи вони ввійдуть до загальноновживаних.

Деякі мовознавці [3, 5, 7, 8], а також письменниця С. Пиркало [4] зазначають, що молодіжний сленг – це своєрідний словесний код, складник молодіжної культури та мислення, результат молодіжної творчості. Адже використання сленгу юнаками й дівчатами – це протест проти узвичаєних норм: соціальних, етичних, естетичних, мовних; прагнення звільнитися від суспільних меж, одвічний конфлікт «батьки-діти», непорозуміння зі старшим поколінням, символ розчарування дійсністю.

Молодіжний сленг здебільшого являє собою запозичення з англійської мови (англіцизми) або фонетичні асоціації. Основні проблеми функціонування цих лексем у мові пов'язані з проникненням їх у ЗМІ. Наше сьогодні має достатню кількість соціальних мереж, що використовують на своїх каналах та сторінках елементи зниженого реєстру мови, сприяють популяризації сленгу, через що слова зміцнюються в лексиконі інших вікових груп і змінюють мовну норму.

Сленг постійно поповнюється новими словами, які відображають зміни в нашому житті, він є своєрідним мірилом дотепності мовців. Як справедливо зауважила Л. Ставицька, «субстандартна лексика видозмінюється, розвивається, а відтак завжди актуальним буде її вивчення «тут і тепер», у ракурсі суспільно-політичної динаміки та мовної особистості у вимірі соціолінгвістичних перемінних, а також оцінних, когнітивних і поведінкових аспектів» [7].

Лексика і словотвірні процеси молодіжного сленгу повинні стати об'єктом пильної уваги вчених-мовознавців, адже спеціальна лексика іноді проникає в літературну мову і закріплюється там надовго. Однак слід враховувати, що мова – живий організм, тому неможливо силою зупинити в ньому ті чи інші процеси. Підвищення рівня освіти і стильової орієнтованості молодих людей може сприяти тому, щоб сленгізми використовувалися лише в неформальній обстановці.

Таким чином, словниковий запас молоді є перенасиченим інтерферентами на лексичному рівні. І головне завдання суспільства та мовних інституцій полягає в збереженні нормативності мови та прищепленні правильних літературних мовленнєвих навичок і гарних смаків молодому поколінню, аби воно володіло рідним словом.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Василенко Ю.А. Сучасний український молодіжний сленг. Львівський національний університет імені Івана Франка. 2009. С. 8.
2. Голдованський Я.П. Словник англіцизмів. URL: <http://www.slovnuk.lutsk.ua>.
3. Перший словник українського молодіжного сленгу / укл. С. Пиркало. Київ : ВПОЛ, 1998. 97 с.
4. Пиркало С. Походження сучасного українського молодіжного сленгу. *Українська мова та література*. 1998. № 25. С. 4-5.
5. Словник сучасного українського сленгу / Упоряд. Т.М. Кондратюк. Харків: Фоліо, 2006. 350 с.
6. Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг. Київ: Критика, 2005. 348 с.
7. Ставицька Л. Український жаргон : словник. Київ, 2005. 494 с.
8. Шумейко А. Сучасний український сленг: конотативний аналіз. *Дивослово*. 2011. С. 31-34.

ТЕХНІЧНІ НАУКИ. ТРАНСПОРТ

УДК 621. (063)

Руслан Волошин, Віктор Багрій, Олексій Дичка
(Кам'янське)

МІКРОПРОЦЕСОРНА СИСТЕМА КЕРУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЧНИМИ ПАРАМЕТРАМИ ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ ВОДИ ДЛЯ КОТЛІВ ТЕЦ

Автоматизації технологічного процесу водопідготовки, яка включає все основне і допоміжне обладнання, дозволить вести технологічний процес у заданих параметрах та забезпечить необхідний ступінь очистки води для живлення котлів ТЕЦ. Для цього обладнання оснащується сучасними засобами автоматики з використанням мікропроцесорної техніки і включається в систему АСУ ТП підприємства. Основним завданням АСУ ТП є забезпечення режимів роботи обладнання близьких до оптимальних за обраними критеріями, поліпшення умов роботи обслуговуючого персоналу за рахунок отримання достовірної інформації про хід технологічного процесу і стан обладнання, звільнення персоналу від постійного спостереження за станом обладнання та скорочення його чисельності. Оперативне управління процесом хімоводоочистки передбачено здійснювати з приміщення операторської (АРМ оператора), загальне керівництво – з серверів управління цехом та підприємством в цілому. Системи управління, складаються з апаратних засобів, мають жорстку структуру, вони з'єднані між собою електричними комунікаціями.

Ключові слова: автоматизація, аналогово-цифрові перетворювачі, мікроконтролер, водопідготовка, цифро-аналоговий перетворювач, система керування, процес очистки води, мікропроцесорна система керування, теплоелектроцентрально.

Automation of the water treatment process, which includes all main and auxiliary equipment, will allow the technological process to be carried out within the specified parameters and provide the required degree of water purification to feed the CHP boilers. For this purpose, the equipment is equipped with modern automation tools using microprocessor technology and is included in the enterprise's process control system. The main task of the process control system is to ensure that the equipment operates close to the optimum conditions according to the selected criteria, to improve the working conditions of the operating personnel by obtaining reliable information about the process and equipment condition, to free the personnel from constant monitoring of the equipment condition and to reduce its number. Operational control of the chemical water treatment process is planned to be carried out from the operator's room (operator's workstation), and general management - from the control servers of the workshop and the enterprise as a whole. The control systems, consisting of hardware, have a rigid structure and are interconnected by electrical communications.

Keywords: automation, analogue to digital converters, microcontroller, water treatment, digital to analogue converter, control system, water treatment process, microprocessor control system, combined heat and power plant.

Метою розробки роботи є автоматизація процесу водоочистки для котлів ТЕЦ. Використання недостатньо підготовленої води у спеціальному обладнанні може привести до поломки останнього, отримання неякісної пари або води, і як результат – до паралізації всієї системи.

Завдання, які необхідно розв'язати виходячи з поставленої мети:

- зробити аналіз процесу водопідготовки як об'єкту автоматизації;
- зробити аналіз існуючих розподільних систем керування промисловими процесами;

- обрати систему керування для розробки мікропроцесорної схеми управління технологічними параметрами в процесі водопідготовки;
- обрати електронні засоби автоматизації технологічного процесу;
- розробити мікропроцесорну схему управління технологічними параметрами в процесі водопідготовки.

Процес управління передбачає: збір інформації про поточний стан об'єкту управління; визначення оптимального режиму функціонування об'єкту; обчислення дій, що управляють; реалізацію оптимальних дій, що управляють. Виробничі процеси і систем, що управляють, складаються з багаточисельних та різноманітних елементів, які складним чином взаємодіють один з одним. Системи управління сучасними технологічними процесами характеризуються великою кількістю технологічних параметрів для підтримки потрібного режиму роботи, в яких необхідне використання сучасних засобів автоматизації та регулювання. Впровадження прогресивних технологій, які дозволяють здійснювати комплексну автоматизацію, – головне завдання прискореного розвитку виробництва [1].

Автоматизація виробництва – процес, при якому функції управління і контролю, що раніше виконувалися людиною, передаються приладам і автоматичним пристроям. Автоматизація є основою розвитку сучасної промисловості, головним напрямом технічного прогресу. Мета автоматизації полягає в підвищенні ефективності праці, поліпшенні якості готової продукції, створення умов для оптимального використання всіх ресурсів виробництва. [1, 2]. Поява в пунктах управління технологічними процесами комп'ютерної техніки у складі керуючих систем розширила функціональний профіль центральних пунктів управління, їх технічні і комунікаційні можливості.

У склад комп'ютерних операторських станцій входять кольорові графічні дисплеї, засоби анімації зображень, попереджувальна сигналізація, які розширюють функціональні можливості станцій управління, але і потребують додаткових знань в інформаційній галузі. Хімічне підприємство включає групу різних виробництв, які комплексно і якнайповніше переробляють хімічну сировину. Завдання управління на третьому ієрархічному рівні – рівні управління виробництвом – забезпечити безперебійне функціонування підприємства з метою виконання плану по випуску заданого асортименту хімічної продукції відповідно до вимог стандартів і технічних умов. Система управління сучасним хімічним підприємством в цілому виконує функції перспективного і поточного планування, а також оперативного управління сукупністю виробництв, але більшою мірою на організаційному, аніж на технологічному рівні [1-3].

Автоматизована система управління підприємством – це інтегрована автоматизована інформаційна обчислювальна система, яка об'єднує і координує роботу систем управління всіх попередніх ступенів ієрархії підприємства. Остання забезпечує узгодження цілей управління технологічним і організаційним процесами на виробництві, прискорення передачі інформації, що управляє, і відповідних команд по рівнях ієрархії, підвищення достовірності і ступеня використання оперативної інформації різними ланками системи. Тобто, організаційно технологічна автоматизована система управління об'єднує функції автоматизованої системи управління технологічним процесом (агрегатами автоматизованої системи управління, цехами, комплексами взаємозв'язаних цехів, виробництвами і так далі) і автоматизованої системи управління підприємством (підсистеми управління основними і допоміжними виробництвами, управлінням збутом, тощо). Принцип побудови АСУОТ можна прослідити на прикладі системи, що наведена на рис. 1 [1].

Рис. 1. Організаційно-технологічна автоматизована система управління [1].

Ця система складається з центральної автоматизованої системи оперативно-диспетчерського управління що є верхнім рівнем оперативного управління об'єднанням, і ряду систем управління на рівні виробництв і крупних цехів. З'єднання центральної автоматизованої системи оперативно-диспетчерського управління з кожною з нижче стоячих за ієрархією автоматизованої системи управління технологічним процесом утворює деяку пару, що спільно функціонують. [2, 3].

Мета розробленої системи – забезпечити максимальну вірогідність виконання добового завдання по виробництву продукції з якнайкращими показниками за умови дотримання технологічних обмежень. Основні функції, які реалізує організаційно-технологічна автоматизована система управління [3, 5]:

- 1) централізований контроль за ходом технологічних процесів;
- 2) облік результатів діяльності об'єднання за різні періоди часу;
- 3) аналіз виробничих ситуацій і прогнозування виконання добового завдання;
- 4) оперативне управління виробництвом.

Перераховані функції властиві як ланкам нижнього ієрархічного рівня управління так і центральної автоматизованої системи оперативно-диспетчерського управління. Проте з огляду на те, що для ланок нижнього рівня об'єктом управління служать технологічні і організаційні процеси, а для центральної автоматизованої системи оперативно-диспетчерського управління – автоматизованої системи управління певного рівня, згадані функції на різних рівнях мають різний зміст [4, 8]. Взаємодія ланок організаційно-технологічних автоматизованих систем управління досягається узгодженням інформаційних масивів, розробкою пристроїв сполучення технологічних засобів обміну інформацією між системами різних рівнів і так далі [1-5, 8]. Підвищення ефективності виробничо-комерційної діяльності в промисловості залежить від того, потрапить чи ні потрібна інформація потрібним фахівцям в той час, коли різниця переходу рентабельного функціонування до простоїв визначається тільки ліченими хвилинами. Сучасні інформаційні системи управління технологічними виробництвами здійснюють збір, синтез та забезпечення колективного використання технологічних та комерційних знань з великої кількості джерел з усього підприємства, а також видає рекомендації щодо відповідних дій, що підвищує продуктивність роботи операторів [1-5]. Уніфікація операцій в рамках всього підприємства забезпечує отримання співробітникам, що працюють у різних галузях, необхідної для прийняття сучасних та обґрунтованих рішень інформації. Це дозволяє підтримувати функціонування систем та процесів на оптимальному рівні [6]. Для автоматизації безперервних технологічних процесів розробляються автоматизована система управління технологічним процесом, які називають розподільними системами управління – це великі системи управління, що поставляються у повному комплекті одним виробником. При цьому в комплект системи завжди входять контролери (процесори, що управляють), плати і модулі

вводу/виведення, мережеве обладнання, робочі станції, програмне забезпечення. PCU ніколи не застосовуються для управління дискретними процесами, такими як упаковка, зварювання, розлив продукції [5]. У технологічному процесі очищення води використовуються реагенти: гіпохлорит натрію, соляна кислота, гідроксид натрію, сіль технічна, карбонат натрію технічний, катіоніти, пісок, антрацит [1-5]. Департамент Industrial Automation фірми Siemens (Німеччина) є постачальником продуктів, систем і рішень в галузі. Контроль та автоматичне регулювання хіміко-технологічних процесів 264 автоматизації для промисловості та інфраструктури, зокрема, в спектр продукції входять різні ПЛК; розподільні системи вводу/виведення сімейства SIMATIC, промислові системи автоматизації (AS Industrial Automation Systems) такі як логічні контролери SIMATIC S7, що програмуються, HMI-додатки SIMATIC WinCC, SIMATIC WinCC flexible та ProTool; DCS системи SIMATIC PCS 7 (у тому числі спеціалізовані BRAUMAT та CEMAT), APACS+, QUADLOG, Teleperm; MES-системи і LIMS-системи; сенсори та комунікації, польові прилади, аналітичне обладнання (SC Sensors & Communications) – засоби вимірювання витрати, тиску, рівню, температури і інших технологічних параметрів, аналізатори рідин та газів, хроматографи, обладнання для підготовки й очистки води (WT Water Technologies); мережеві рішення (Ethernet/PROFINet, PROFIBUS, AS-Interface, KNX, IWLAN) під загальною маркою SIMATIC NET, тощо [3-7]. Модульна конструкція, робота з природним охолодженням, гнучкі можливості розширення, могутні комунікаційні можливості, простота створення розподілених систем управління і зручність обслуговування роблять SIMATIC S7 ідеальним засобом для вирішення практично будь-яких завдань автоматизації [3-7]. Основними показниками, що впливають на якість готового продукту є температура, тиск, витрата та pH середовища. Для удосконалення технологічного процесу пропонується схема автоматизації технологічного процесу шляхом створення мікропроцесорної системи управління, на верхньому рівні якої знаходиться логічний контролер SIMATIC S7-300. Даний контролер вибраний тому, що за допомогою його може бути реалізована майже будь-яка задача автоматизації. SIMATIC S7-300 – це могутній програмований контролер для побудови систем управління середнього і високого ступеня складності. Схема автоматизації виробництва води для котлів ТЕЦ представлена на рис. 2.

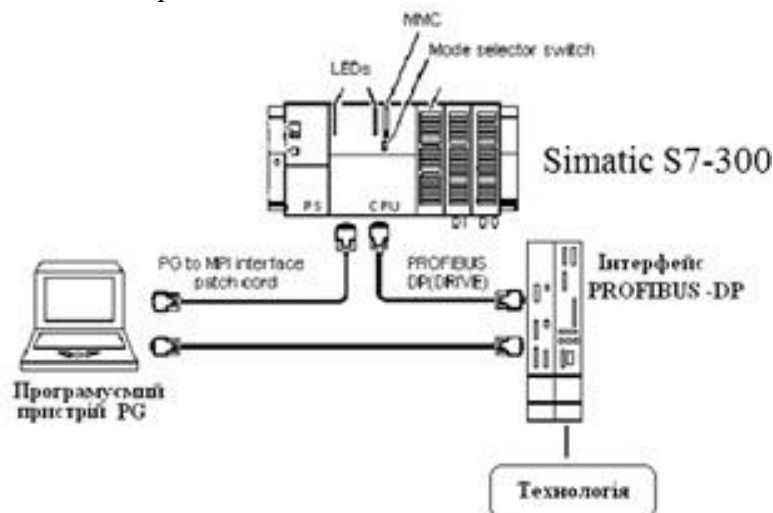

Рис. 2. Схема автоматизації виробництва води для котлів ТЕЦ

У якості датчика тиску у виробництві пропонується використання перетворювача вимірювального «Сапфір-22М». Система автоматизації SIMATIC S7 доповнена комп'ютером для вирішення завдань автоматизації SIMATIC M7, сумісним по своїх функціональних можливостях з комп'ютерами АТ. Це надає користувачеві SIMATIC доступ до відкритого програмного забезпечення, або як доповнення, до ПЛК S7, або в якості незалежної комп'ютерної системи M7. Весь діапазон периферійних пристроїв S7 доступний користувачеві M7.[1-4].

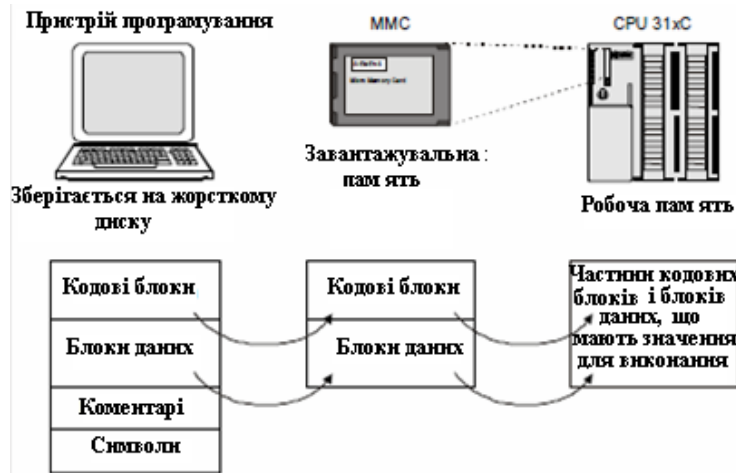

Рис. 3. Організація завантажувальної та робочої пам'яті [1, 2]

Інтерфейсний субмодуль IF 964–др отримує живлячу напругу з CPU. Контролер являє собою функціонально закінчений виріб із внутрішньою програмою, налаштування якого на конкретний об'єкт керування робиться з лицьової панелі приладу або по мережі з персональної ЕОМ. Контролери для АСУ ТП можна умовно поділити на такі класи: 1. Контролери на базі ПК – напрямок, що забезпечує підвищення надійності ПК. Вони характеризуються наявністю модифікацій, відкритої архітектури, доступності включення у свій склад будь-яких блоків вводу/виводу; мають можливість використання широкої номенклатури ПЗ. Такі контролери знайшли застосування в спеціалізованих системах автоматизації, наукових лабораторіях, засобах комунікації, невеликих замкнутих об'єктах у виробництвах. Кількість входів/виходів таких контролерів кілька десятків. Контролери здійснюють досить складну обробку вимірювальної інформації з наступним формуванням керуючих дій. Реалізовані контролерами функції доцільно програмувати на мовах високого рівня типу C++, PASCAL, а також на мовах стандарту IEC 1131-3 та інших. На ринку контролерів на базі ПК успішно працюють: Advantech, Analog Devices, Octagon, МІКРОЛ та інші. Деякі фірми закуповують комп'ютерні плати і плати вводу/виводу і збирають із них контролери (наприклад, Прософт). На рисунку 4 наведена модульна структура мікроконтролера, який програмується, що застосовується на локальному рівні керування в АСУ ТП. Спеціалізація такого мікроконтролера за його функціями характеризується сукупністю програм, що зберігаються в постійному запам'ятовуючому пристрої. Центральний процесор (ЦП) виконує універсальні логічні і обчислювальні операції [5].

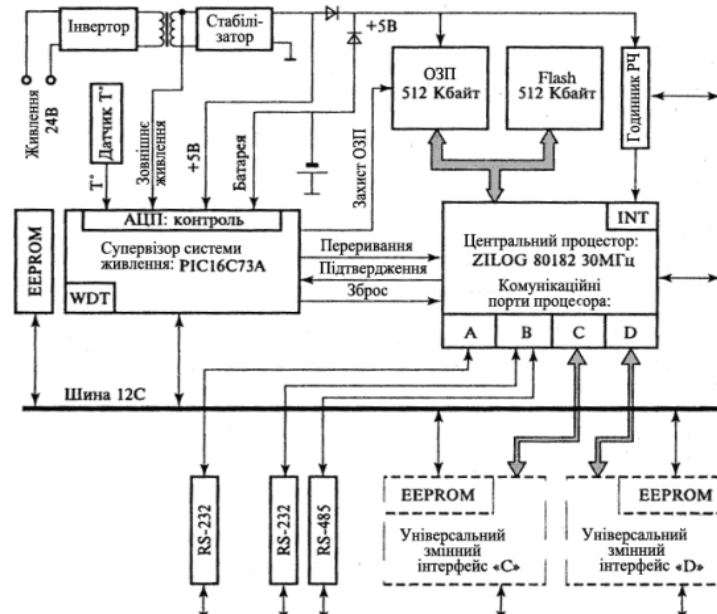

Рис. 4. Модульна структура мікроконтролера [2-4]

У якості рішення щодо удосконалення системи управління технологічним процесом виробництва води для котлів ТЕЦ обрана автоматизована система управління на верхньому рівні управління якої знаходиться програмно логічний контролер (ПЛК), який є спеціалізованою електронною обчислювальною машиною, що призначена для управління технологічними процесами та різним обладнанням в реальному часі.

Пропонована мікропроцесорна система контролю та регулювання технологічних параметрів, що заснована на використанні мікроконтролера SIMATIC S7-300. Рівень управління устаткуванням виконаний на базі процесорного модуля CPU. Мікропроцесорний блок здійснює управління.

Система управління технологічним процесом виробництва води для котлів ТЕЦ являє собою дві незалежні підсистеми з самостійними цілями та завданнями на рівне контролю та управління обладнанням:

– підсистема контролю та управління, що призначена для контролю й управління технологічними параметрами;

– підсистема блокування та сигналізації, що призначена для автоматичного припинення подачі реагентів в фільтри при досягненні в них відповідних показників кислотності середовища (рН) та рівню.

Пропонована система керування технологічними параметрами процесу підготовки води для котлів ТЕЦ дозволяє здійснювати контроль технологічних параметрів з центрального пульта управління підприємства, що веде до зниження трудомісткості процесу контролю, вдосконалення процесу знімання показників якості та обробки результатів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Ларичева Л.П., Волошин М.Д., Луценко О.П. Контроль та автоматичне регулювання хіміко-технологічних процесів: навч. посібник. Дніпродзержинськ: ДДТУ, 2015. 320 с.
2. Кафаров В.В., Макаров В.В. Гибкие автоматизированные системы в химической промышленности: Учеб. для вузов. Москва: Химия, 1990. 320 с.
3. Шувалов В.В., Огаджанов Г.А., Голубятников В.А. Автоматизация производственных процессов в химической промышленности. Москва: Химия, 1991. 480 с.
4. Благовещенская М.М., Злобин Л.А. Информационные технологии систем управления технологическими процессами: Учеб. для вузов. Москва: Высшая школа, 2005. 768 с.
5. Благовещенская М.М., Злобин Л.А. Информационные технологии систем управления технологическими процессами. Учеб. для вузов. Москва: Высшая школа, 2005. 768 с.
6. Интегральные микросхемы: Микросхема для аналого-цифрового преобразования и средств мультимедиа. Вып. 1: Справочник / Под ред. А. В. Перебаскина. Москва: ДОДЭКА. 1996. 348 с.
7. Бойко В.І., Нельга А.Т. Микрокомпьютерная техника. Учебное пособие. Днепропетровск: ДДТУ, 2006. 390 с.
8. Бойко В.І., Дехтярьова Л.М. Електронні засоби автоматизації виробництва: Навч. посібник. Київ: Вид-во НМЦВО. 2002. 269 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ ОПОРІВ ДИНАМІЧНОГО НАВАНТАЖЕННЯ
ПРИ НЕСИМЕТРИЧНОМУ РЕЖИМІ РОБОТИ

У статті досліджено вплив на повні опори динамічного навантаження від швидкості обертання ротору динамічного навантаження при несиметричному режимі їхньої роботи з використанням Г-подібної схеми заміщення, оскільки в робочому режимі повні опори прямої і зворотної послідовності взагалі різні за величиною.

Ключові слова: динамічне навантаження, ковзання, активний, індуктивний, повний опори.

Актуальність та постановка проблеми. Сільські розподільчі мережі 0,38/0,22 кВ відзначаються значною довжиною та змішаним підключенням однофазних і трифазних споживачів. Число електроустановок з несиметричним навантаженням по фазах електричної мережі постійно збільшується. Поряд з цим зростає число однофазних споживачів, що вносять несиметричну складову в трифазну мережу, причому, включення їх носить випадковий характер. Тому, динамічні навантаження мережі – асинхронні двигуни з короткозамкненим ротором (АД) у сільськогосподарському виробництві практично завжди працюють в режимі несиметрії напруг мережі [1].

Актуальність та постановка проблеми. Для оцінки несиметрії напруг сільської мережі, підведеного до АД, скористаємося методом симетричних складових та коефіцієнтом напруги зворотної послідовності, який знайдемо за рівнянням

$$K_{U2\%} = (U_2/U_{\text{лн}}) 100\%, \quad (1)$$

де U_2 – величина напруги зворотної послідовності, В;

$U_{\text{лн}}$ – номінальна лінійна напруга двигуна, В.

У динамічного навантаження в робочому режимі повні опори прямої і зворотної послідовностей відрізняються по величині, при чому $Z_1 > Z_2$. Різниця в значеннях опорів Z_1 і Z_2 обумовлена різними напрямками обертання магнітних полів, утворених струмами прямої і зворотної послідовностей. Рівність цих опорів спостерігається тільки при знаходженні ротора в робочому режимі в нерухомому стані, тобто при пуску або «перекиданні» двигуна [2].

Активний і індуктивний опір розсіювання обмоток статора АД визначаємо за формулами

$$r_1 = \frac{R_1' X_1'}{X_1'} \quad (2)$$

$$x_1 = \frac{2X_1' X_\mu'}{X_\mu' + \sqrt{X_\mu'^2 + 4X_1' X_\mu'}} \quad (3)$$

Схема заміщення АД зворотної послідовності аналогічна схемі заміщення прямої послідовності, тільки активний опір r_2''/S прямої послідовності замінюється на $r_2''/(2-S)$ зворотної послідовності, де S – ковзання. Повні приведені опори фаз ротора АД прямої і зворотної послідовностей визначим наступним чином [3]

$$Z_{r1} = r_2''/s + jX_2''; \quad (4)$$

$$Z_{r2} = r_2''/(2-s) + jX_2''. \quad (5)$$

Величини повних опорів АД прямої і зворотної послідовностей для Г-образної схеми заміщення визначимо за допомогою рівнянь

$$Z_1 = \frac{Z_m(Z_s + Z_{r1})}{Z_m + Z_s + Z_{r1}}, \quad (6)$$

$$Z_2 = \frac{Z_m(Z_s + Z_{r2})}{Z_m + Z_s + Z_{r2}}, \quad (7)$$

де Z_m, Z_s, Z_{r1}, Z_{r2} – повні опори, відповідно, намагнічуючого контура, фазних обмоток статора, ротора прямої і зворотної послідовностей.

Ковзання s АД залежить від навантаження робочої машини, тобто є функцією моменту опору тертя M_0 , моменту опору при номінальній швидкості $M_{с.н.}$, коефіцієнта завантаження κ_3 , коефіцієнта x , характеризуючого механічну характеристику робочої машини, симетричних складових напруги прямої U'_1 і зворотної U'_2 послідовностей, а також величини номінального ковзання s_n АД. Залежності ковзання при несиметрії напруги АД для різних типів робочих машин в залежності від коефіцієнта x визначаються наступним чином [3, 4]

$$x=0 \quad s = \frac{\kappa_3}{\frac{u_1}{s_n} - u_2^2 m_{II}}, \quad (8)$$

$$x=1 \quad s = \frac{m_0 + \frac{\kappa_3 - m_0}{1 - s_n}}{\frac{\kappa_3 - m_0}{1 - s_n} + \frac{1}{s_n} u_1^2 - m_{II} u_2^2}, \quad (9)$$

$$x=2 \quad \frac{\kappa_3 - m_0}{(1 - s_n)^2} s^2 + [m_{II} u_2^2 - \frac{1}{s_n} u_1^2 - 2 \frac{(\kappa_3 - m_0)}{(1 - s_n)^2}] s + m_0 + \frac{\kappa_3 - m_0}{(1 - s_n)^2} = 0, \quad (10)$$

$$\text{де } m_0 = \frac{M_0}{M_n}, \quad m_{с.н.} = \frac{M_{с.н.}}{M_n} = 1, \quad m_k = \frac{M_k}{M_n}, \quad u_1 = \frac{U'_1}{U_n}, \quad u_2 = \frac{U'_2}{U_n},$$

M_n – номінальний момент АД при номінальній фазній напрузі U_n і номінальній частоті f_n .

Висновки. Оскільки повні опори прямої і зворотної послідовностей фаз АД є функцією ковзання s , то при збільшенні коефіцієнта несиметрії зворотної послідовності збільшується ковзання (зменшується частота обертання ротору динамічного навантаження) при тому ж коефіцієнті навантаження робочої машини, яку приводить у рух цей двигун, при цьому зменшується повний опір обмоток як статора, так ротора динамічного навантаження, збільшуються фазні струми в обмотках статора АД.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Попова І.О., Чаусов С.В. Підвищення точності роботи мікропроцесорного пристрою захисту асинхронного двигуна. *Науковий вісник Таврійського державного агротехнологічного університету: електронне наукове фахове видання* / гол. ред. д.т.н., проф. В. М. Кюрчев. Мелітополь: ТДАТУ, 2023. Вип. 13, том 1. DOI: 10.31388/2220-8674-2023-1-33.

2. Попова І.О., Чаусов С.В. Пристрій для моніторингу режиму роботи асинхронного двигуна. *Modern methods for the development of science*. The I International Scientific and Practical Conference, January 09 – 11, Haifa, Israel. С.361-365. URL: <https://eu-conf.com/ua/events/modern-methods-for-the-development-ofscience/>

3. Попова І.О., Ковальов О.В. Розрахунок параметрів електричної схеми пристрою як фільтру лінійних напруг мережі. *Topical issues of modern science, society and education*: Зб. тез І Міжнар. наук.-прак. конф. 8-10 серпня 2021 р. Харків, Україна, 2021. С. 287-291.

4. Попова І.О., Ковальов О.В. Визначення напруги зміщення нейтралі як діагностичного параметра режиму роботи асинхронного двигуна. *Науковий вісник Таврійського державного агротехнологічного університету : електронне наукове фахове видання* / гол. ред. д.т.н., проф. В. М. Кюрчев. Мелітополь: ТДАТУ, 2021. Вип.11, том 2 (39). DOI: 10.31388/2220-8674-2021-2-39.

РОЗРОБКА ПРИСТРОЮ ЗАХИСТУ НА ОПЕРАЦІЙНИХ ПІДСИЛЮВАЧАХ

Робота присвячена розробці пристрою комбінованого захисту від аварійних режимів роботи асинхронного електродвигуна, який дозволить підвищити його експлуатаційну надійність.

Ключові слова: діагностування, сила струму, температура обмотки, аномальний режим.

Актуальність та постановка проблеми. Ефективність роботи робочих машин сільськогосподарського виробництва значною мірою залежить від надійності електроприводів – асинхронних електродвигунів.

Найбільш вразливою частиною асинхронного двигуна є обмотка статора. До найбільш поширених причин виходу з ладу обмотки статора асинхронного двигуна (до 50 %) відноситься її струмове перевантаження збоку робочої машини, також заклинення ротору і руйнація підшипникового вузла, а в наслідок обриву фази і виникнення неприпустимої асиметрії напруг фаз мережі виходить з ладу до 45% статорних обмоток асинхронних електродвигунів [1].

Аналіз останніх досліджень. Існуючі пристрої діагностування режимів роботи асинхронних двигунів здійснюють контроль фазного струму, несиметрії напруг мережі, відхилення напруги на затискачах і температури обмотки або сталі статора і корпусу і відключають двигуни під час виконання технологічного процесу при досягненні граничного значення контрольованого параметру. Перевагу слід віддати пристроям діагностування, які контролюють не один, а декілька параметрів, що дозволяє захистити асинхронний двигун від більшої кількості аварійних режимів [2].

Розробка комбінованого пристрою дозволить не тільки постійно контролювати і діагностувати фазні струми асинхронних двигунів, температуру їх обмоток, але здійснювати своєчасне відключення їх від електромережі, що попередить вихід двигунів з ладу в результаті аномального режиму. Тому розробка пристрою діагностування та захисту асинхронних електродвигунів в процесі їх експлуатації є доцільним питанням, яке спрямоване на підвищення їх експлуатаційної надійності та ресурсозбереження.

Формулювання цілей статті. Розробка комбінованого пристрою діагностування асинхронних електродвигунів в процесі їх експлуатації для підвищення їх експлуатаційної надійності та ресурсозбереження.

Основна частина. Пристрій призначений для контролю і діагностування експлуатаційних режимів роботи асинхронного двигуна від перевантаження за струмом і температурою. Він повинен забезпечувати виконання наступних умов:

- здійснювати контроль струмів в обмотках асинхронного електродвигуна;
- здійснювати контроль температури обмоток асинхронного електродвигуна;
- забезпечувати включення світлової сигналізації при перевищенні фазних струмів і температури обмоток асинхронного двигуна більш допустимого значення;
- забезпечувати відключення асинхронного електродвигуна при перевищенні фазних струмів і температури обмоток асинхронного двигуна більш допустимого значення;
- забезпечувати включення звукової сигналізації при перевищенні фазних струмів і температури обмоток асинхронного двигуна більш допустимого значення.

Пристрою має наступні блоки: первинні вимірювальні перетворювачі фазних струмів у напругу (~/-); згладжуючі фільтри; операційні підсилювачі на основі компаратора; логічний елемент «ИЛИ-НЕ»; світлова сигналізація при перевищенні фазного струму допустимого значення і температури обмотки; підсилюючий пристрій; звукова сигналізація при перевищенні фазного струму і температури обмотки допустимого значення; пристрій

затримки часу включення діагностуючого пристрою; гальванічна розв'язка електричних кіл; виконавчий орган; стабілізоване джерело напруги; котушка магнітного пускача (рис.1).

В якості первинного вимірювального перетворювача фазного струму у напругу використаний датчик Холла ($\sim/-$), це три мікросхеми, кожна з яких вимірюють змінний синусоїдний фазний струм і перетворюють сигнал на виході мікросхеми у постійну напругу, пропорційну фазному струму. В якості первинних перетворювачів застосовані три послідовно з'єднані терморезистори, які укладені в лобових частинах обмоток статора двигуна [3].

Згладжуючими фільтрами є конденсатори C3, C4, C5 і C6. Для обмеження величини сигналу (напруги), що подається на компаратори використані потенціометри R3, R4, R5.

Оптрон U1 служить гальванічною розв'язкою між колами з доволі великими струмами – виконавчого органу і колами з малими струмами – мікросхемами. Світлова сигналізація виконана на світлодіоді VD9. Компаратори DA1, DA2, DA3 використані в якості підсилювачів.

Стабілізоване джерело постійної напруги для живлення операційних підсилювачів DA1, DA2, DA3 і створення опорної напруги на них, виконано на двох біполярних транзистора VT1, VT2 і випрямляючих діодних мостів VD1-VD4 і VD5-VD8, які видають напругу +15 В і -15 В.

Транзистори VT3- VT5 виконують функцію ключа, для подачі сигналу на входи логічного елемента DD1 «ИЛИ-НЕ». Якщо присутній сигнал хоча б на одному ввіді логічного елемента, наприклад при несиметрії напруги і нерівномірному збільшенні струмів у обмотках асинхронного електродвигуна, з'являється сигнал на виході логічного елемента DD1.

Для сигналізації аварійного відключення асинхронного двигуна використана звукова сигналізація HD.

Схема працює наступним чином. Фазні струми проходить через затискачі I_p+ і I_p- мікросхем DA4- DA6 датчика Холла. З вихідних затискачів OUT мікросхем DA4- DA6 сигнал напруги, пропорційний фазному струму асинхронного двигуна подається на потенціометри R3, R4, R5, де сигнал обмежується і поступає на інвертовані вводи компараторів DA1, DA2, DA3. На інший ввід компараторів подається опорна напруга від стабілізованого джерела живлення +15 В, -15 В, яка задається за допомогою потенціометрів R7, R10 і R13. Величина опорної напруги на компараторах DA1, DA2, DA3 пропорційна граничному значенню фазного струму, при якому настає відключення асинхронного електродвигуна. Якщо напруга на інвертованому ввіді дорівнює опорній напрузі, то на виході компаратора з'являється сигнал, якщо ні, то сигнал на виході відсутній.

Якщо фазні струми не перевищують номінальних значень для асинхронного електродвигуна, то на інвертованому ввіді компараторів сигнал відсутній, і на виході компаратора він теж відсутній, асинхронний двигун працює, тому не включається ані світлова сигналізація перевищення фазного струму, ані звуковий сигнал аварійного відключення асинхронного електродвигуна.

При збільшенні фазних струмів більш допустимого значення асинхронного двигуна і при досягненні на інвертованому ввіді компараторів або DA1, DA2, DA3 напруги рівній опорній напрузі, задаваній стабілізованим джерелом живлення, на виході будь якого компаратора DA1, DA2, DA3 з'являється сигнал. Відкривається один з біполярних транзисторів VT3-VT5, через який напруга подається на логічний елемент DD1, на виході логічного елемента DD1 з'являється сигнал, спрацьовує світлова індикація VD9 про перевантаження за фазним струмом.

На виході логічного елемента з'являється сигнал відгуку, через оптрон U, який є гальванічною розв'язкою слабо струмових кіл мікросхем і сильно струмових кіл тиристора VS1 і реле напруги KV1, на керований електрод тиристора VS1 подається напруга, він відкривається і подається напруга на котушку KV1 реле напруги KV1, розмикаючий контакт

якого KV1, розмикається в колі котушки магнітного пускача KM1, силові контакти якого розмикаються і знімають напругу з асинхронного електродвигуна M1.

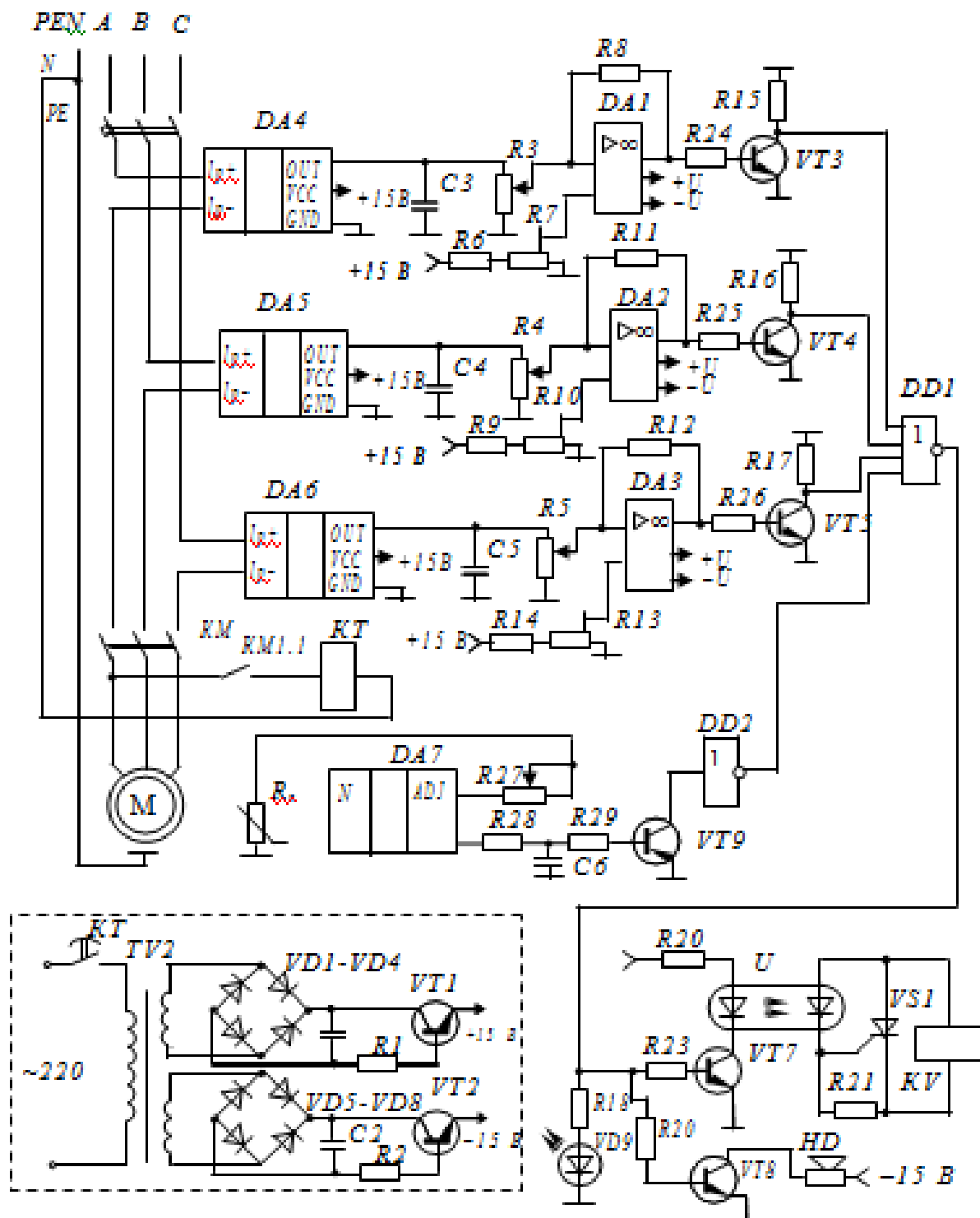

Рис.1. Пристрій на операційних підсилювачах

Граничне значення температури обмотки для класу ізоляції обмоточного проводу асинхронного двигуна задається регульованим резистором R27. При перевищенні температури обмотки асинхронного двигуна гранично заданого значення для класу ізоляції, з'являється сигнал на вході логічного елемента «ИЛИ-НЕ» DD1, на виході логічного елемента DD1 з'являється сигнал, спрацьовує світлова індикація VD9 про перевищення

граничного значення температури. На виході логічного елемента з'являється сигнал відгуку, через оптрон U на керований електрод тиристора VS1 подається напруга, він відкривається і подається напруга на котушку KV1 реле напруги KV1, контакт KV1 якого розмикається в колі котушки магнітного пускача KM1 знімається напруга з асинхронного електродвигуна M. Для захисту від хибних спрацювань пристрою під час запуску асинхронного двигуна, передбачена затримка в часі включення стабілізованого джерела живлення за допомогою реле часу КТ. Затримка в часі може регулюватися в залежності від умов запуску асинхронного електродвигуна.

Висновки. Пристрій дозволяє підвищити експлуатаційну надійність електродвигунів і збільшити термін їхньої служби у сільськогосподарчому виробництві.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Kurashkin S. F., Popova I. O. Induction motor protection device. *Актуальні досягнення та проблеми сучасної освіти та науки: XXXVI Між народ. наук.-практ. інтернет-конф.: тези доповідей*, Чернівці, 2020 с. 5-8.

2. Попова І.О., Чаусов С.В. Підвищення точності роботи мікропроцесорного пристрою захисту асинхронного двигуна. *Науковий вісник Таврійського державного агротехнологічного університету: електронне наукове фахове видання / гол. ред. д.т.н., проф. В. М. Кюрчев. Мелітополь: ТДАТУ, 2023. Вип. 13, том 1. DOI: 10.31388/2220-8674-2023-1-33.*

3. Попова І.О., Чаусов С.В. Побудова розрахункової схеми транзисторного негатрону аналога лямбда-діода на польових транзисторах. *Науковий вісник Таврійського державного агротехнологічного університету: електронне наукове фахове видання / гол. ред. д.т.н., проф. В. М. Кюрчев. Мелітополь: ТДАТУ, 2023. Вип. 13, том 2. DOI: 10.31388/2220-8674-2023-2-33.*

АРХІТЕКТУРА І БУДІВНИЦТВО

УДК 697.341

*Олександр Луценко, Петро Яновський,
Віктор Кульбашевський, Андрій Малиш,
Роман Приходько, Дмитро Пришнівський
(Київ)*

ПРОЄКТУВАННЯ ҐРУНТОВИХ ЛЬОТНИХ СМУГ

У статті запропоновано вирішення проблеми утворення колієутворення на старто-фінішних майданчиках ґрунтової злітно-посадкової смуги.

Ключові слова: ґрунтова злітно-посадкова смуга, льотна смуга, старто-фінішний майданчик, ґрунт, деформація, укріплення.

Постановка проблеми. Результати проведених дослідів [1], отримані в галузі технології стабілізації ґрунтів за останні роки, склали передумови для широкого використання методів стабілізації для створення стійких аеродромних та дорожніх основ. Їх використання актуальне для тих районів, де відсутні кам'яні або піщані матеріали, доставка яких спричиняє подорожчання робіт в декілька разів. Для забезпечення нормальної експлуатації ґрунтового аеродромного покриття має бути запроєктована злітно-посадкова смуга, що буде економічно доцільно для проектування та відповідатиме вимогам ІСАО [2], із застосуванням новітніх технологій будівництва та стабілізації ґрунтових льотних смуг.

Мета досліджень. Основною метою даної статі є вирішення задачі збільшення несучої спроможності дорожньої основи і підстилаючого ґрунту, що дозволяє зменшити товщину покриття. В основу цього покладено ідею максимального використання властивостей матеріалів, що являється більш економічним.

Актуальність. Можливість зниження вартості будівництва і витрат ресурсів буде здійснена за допомогою використання в конструктивних шарах аеродромного покриття укріплених ґрунтів і інших місцевих матеріалів [5].

Подальший розвиток цієї технології йде по шляху вдосконалення існуючих і розробки нових методів укріплення із застосуванням відомих і нетрадиційних в'язучих і вторинних ресурсів, створення нових ефективних ґрунтозмішувальних машин, розробки сучасних методів експрес-контролю.

Аналіз виконаних досліджень. Значні техніко-економічні переваги аеродромних основ та покриттів з укріплених ґрунтів можуть бути повністю реалізовані лише при чіткій організації робіт і використанні сучасних засобів механізації. А саме, важливу роль в формуванні властивостей укріпленого ґрунту відіграють фізичні та механічні процеси, що виникають при подрібненні ґрунту, його поєднанні з в'язкими та іншими речовинами, а також при зволоженні та ущільненні суміші з забезпеченням тривалого оптимального вологого та температурного режиму твердіння [9].

Виклад основної частини. Ґрунтовою льотною смугою називають ділянку, виділену для зльоту та посадки літаків на льотному полі аеродрому, що не має злітно-посадкових смуг зі штучними покриттям [2].

Утримання ґрунтової частини льотного поля полягає у проведенні заходів щодо догляду і ремонту, спрямованих на забезпечення постійної придатності аеродрому до проведення польотів і поліпшення його експлуатаційних якостей. Як відомо, догляд за ґрунтовою частиною льотного поля включає: ущільнення ґрунту, догляд за дерновим покриттям і запобігання пилоутворенню на ґрунтовій поверхні, позбавленій дернового покриву [3].

Необхідність проведення робіт з ремонту ґрунтової частини льотної смуги встановлюється в результаті оглядів, а також – контролю міцності ґрунту рівності поверхні.

Дефектні місця, які мають значні розміри за площею та глибиною більше 15 см (осідання, вибоїни тощо), засипаються частково привезеним мінеральним ґрунтом, а зверху – місцевим рослинним ґрунтом. Привезений ґрунт за своїм складом повинен відповідати ґрунту ділянки льотного поля, що ремонтується і мати вологість, близьку до оптимальної.

Опір коливання колеса літака по ґрунтовій літній смузі

При пробігу, розбігу або рулюванні по пухкому або сильно зволоженому ґрунту значна частина потужності двигунів літака витрачається на подолання опору ґрунту при утворенні колії.

Результати дослідів показали [1], що опір ґрунту деформуванню зростає у міру поглиблення колеса та підкоряється емпіричній залежності [10]:

$$q_z = \sigma z^\mu, \quad (1)$$

де q_z – опір ґрунту на глибині z від поверхні, кг/см².

σ – опір ґрунту при $z = 1$;

μ – параметр, що характеризує закон зростання з глибиною опору ґрунту змінанню.

Названі величини залежать від типу ґрунту, його вологості та ступеня ущільнення. Тому глибина колії і опір руху колеса літака повинні розраховуватися стосовно стану ґрунту, характерному для періоду бездоріжжя, виходячи зі значень параметрів, встановлених з дослідів у польових умовах.

Величина μ змінюється в порівняно вузьких межах; в пухких сухих ґрунтах $\mu=1$; в однорідних ґрунтах при вологості порядку початку капілярного насичення $\mu = 0,5$; при сильному зволоженні, найбільш типовому для періоду бездоріжжя, $\mu = 0$; у вологому ґрунті, що підстиляється твердим мерзлим ґрунтом (початкова стадія бездоріжжя), $\mu = 1,5-2,0$.

Глибина колії, що утворюється під час руху ґрунтом одиночного колеса літака, і коефіцієнт опору його кочення можуть бути встановлені з наступних міркувань (рис. 1) [3].

Вимірювання обтиснення авіаційних коліс при вдавлюванні в ґрунт показало, що пневматичні шини високого тиску можна розглядати як тверді.

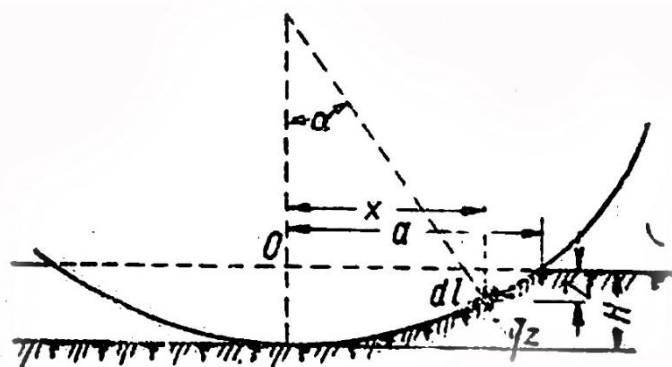

Рис. 1. Схема для висновку формул теорії колії

Найпростіший випадок руху з постійною швидкістю циліндричного колеса, має обід шириною B . Опір ґрунту тиску виділеної на обід елементарного майданчика довжиною B і шириною dl складає [4]:

$$dq = \sigma z^\mu B dl. \quad (2)$$

Горизонтальна та вертикальна проекції тиску ґрунту на елементарний майданчик [4]:

$$\begin{cases} dq_x = \sigma z^\mu B dl \sin \alpha \\ dq_z = \sigma z^\mu B dl \cos \alpha \end{cases}, \quad (3)$$

де α – кут, що складається з силою dq по вертикалі.

З огляду на те, що $dq \sin \alpha = dz$, а $dq \cos \alpha = dx$:

$$\begin{cases} dq_x = \sigma z^\mu B dz \\ dq_z = \sigma z^\mu B dx \end{cases}, \quad (4)$$

де x та z – координати аналізованої елементарної площадки на дузі обода.

Оскільки при рівномірному русі сума горизонтальних зусиль дорівнює силі тяги, а вертикальних – тиску колеса,

$$F = \int_0^H \sigma z \mu B dz ; \quad (5)$$

$$Q = \int_0^a \sigma z \mu B dx , \quad (6)$$

де F – сила тяги;

Q – навантаження, яке необхідне для створення колії;

H – глибина колії, що утворюється;

$a \approx \sqrt{DH}$ – проекція на горизонталь частини колеса, що знаходиться у дотику до ґрунту.

Вирішивши перший інтеграл, отримано:

$$F = \sigma B \frac{H^{\mu+1}}{\mu+1}. \quad (7)$$

Для вирішення другого інтегралу необхідно z відтворити через x . Це можливо зробити, враховуючи, що $z = H-y$, де y – відстань від дна колії до елементарного майданчика dl .

З подоби трикутників слідує:

$$x^2 = Dy - y^2, \quad (8)$$

де D – діаметр колеса.

Нехтуючи величиною y^2 , малою в порівнянні з Dy , отримано:

$$z = h - y \approx H \left(1 - \frac{x^2}{DH} \right). \quad (9)$$

Підставляючи цей вираз у вихідне рівняння [4], отримано:

$$Q = \sigma BH^\mu \int_0^a \left(1 - \frac{x^2}{DH} \right)^\mu dx. \quad (10)$$

Інтеграл не може бути вирішеним безпосередньо. Розклад виразу $\left(1 - \frac{x^2}{DH} \right)^\mu$ в ряд, який при $\mu \leq 1$ вичерпний, надає [4]:

$$\left(1 - \frac{x^2}{DH} \right)^\mu = 1 - \frac{\mu x^2}{DH} + \frac{\mu(\mu-1)x^4}{1 \cdot 2 D^2 H^2} - \dots + \dots . \quad (11)$$

Обмежуючись першими двома виразами, отримуємо:

$$Q = \sigma BH^\mu \int_0^a \left(1 - \frac{x^2}{DH} \right)^\mu dx = B\sigma \left(1 - \frac{\mu}{3} \right) H^\mu \sqrt{DH}. \quad (12)$$

Коефіцієнт опору коченню колеса:

$$f = \frac{F}{Q} = \frac{1}{(\mu+1)\left(1-\frac{\mu}{3}\right)} \sqrt{\frac{H}{D}}. \quad (13)$$

Значення глибини колії, необхідної сили тяги та коефіцієнта опору руху для різних величин μ наведено у таблиці 1.

На випадок контакту пневматичної шини із ґрунтом іноді поширюють помилкову думку про її взаємодію з твердими поверхнями [7]. Тим часом через велику площу контакту шини з ґрунтом при утворенні колії питомий тиск колеса на ґрунт буває значно нижчим від внутрішнього тиску в шині, а величина обтискання менша, ніж на твердій поверхні [3].

Табл. 1

Значення глибини колії, необхідної сили тяги та коефіцієнти опору руху

μ	Стан ґрунту	H	F	f
0	Водопостачання в період бездоріжжя	$\left(\frac{Q}{B} \right)^2 \frac{1}{\sigma^2 D}$	σBH	$\sqrt{\frac{H}{D}}$
0,5	Вологість початку капілярного водонасичення	$\frac{5}{6} \left(\frac{Q}{B} \right) \frac{1}{\sigma \sqrt{D}}$	$\frac{2}{3} \sigma BH^{1,5}$	$0,8 \sqrt{\frac{H}{D}}$
1	Пухкий, вологість менша початкової капілярної	$\sqrt[3]{\frac{9}{4}} \left(\frac{Q}{B} \right)^2 \frac{1}{\sigma^2 D}$	$\frac{1}{2} \sigma BH^2$	$0,75 \sqrt{\frac{H}{D}}$

2	Деформований вологий ґрунт підстиляний жорстким шаром	$\sqrt[5]{\frac{7}{5} \left(\frac{Q}{B}\right)^2 \frac{1}{\sigma^2 D}}$	$\frac{1}{3} \sigma B H^3$	$0,62 \sqrt{\frac{H}{D}}$
---	---	---	----------------------------	---------------------------

Чим нижчий тиск у шині, тим більша ширина зони контакту з ґрунтом і менше її обтиснення. Тому кочення по ґрунту колеса з шиною, що деформується, в першому наближенні можна розглядати, як кочення колеса з великим діаметром $D_1 = D + \Delta D$ і більшою шириною $B_1 = B + \Delta B$. Щоб оцінити, як зниження тиску в шинах впливає на опір коченню, можна використовувати виведені вище рівняння теорії колії (див. рис. 2).

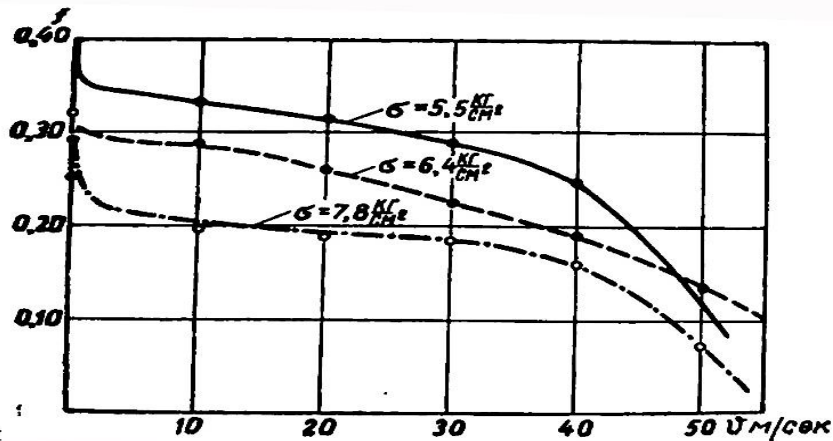

Рис. 2. Зміни коефіцієнта опору кочення по ґрунту при збільшенні швидкості руху

Старто-фінішні та гальмівні майданчики

Особливості деформування ґрунтів колесами літаків враховуються при проектуванні старто-фінішних майданчиків (рис.3), призначених для скорочення нельотних періодів на ґрунтових аеродромах, а також гальмівних майданчиків, що влаштовуються для підвищення безпеки посадок на аеродромах з обмеженою довжиною злітно-посадкової смуги [4].

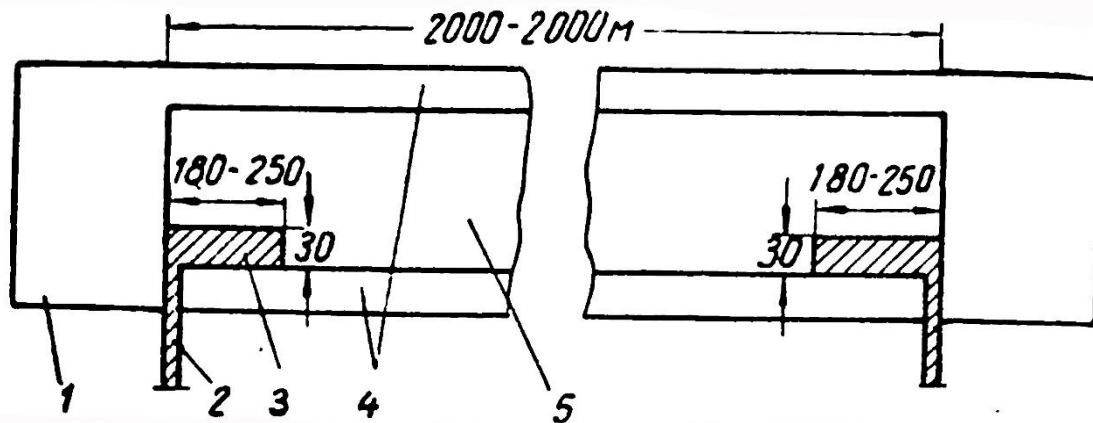

Рис. 3. План старто-фінішного майданчика:

Старто-фінішні майданчики

Спостереження за процесом розбігу літака з ґрунтових аеродромів дозволили встановити наступну зразкову картину набору швидкості, зміни коефіцієнта опору руху та зростання глибини колії [8].

У період стоянки літака на старті колеса занурюються в ґрунт глибше, ніж під час руху навіть із малою швидкістю. При зрушенні з місця літака двигуну доводиться подолати значущий опір, пов'язаний з викочуванням коліс з лунки, що утворилася в ґрунті за час стоянки. Після зрушення зменшується опір руху, що знижується через зменшення глибини колії, та викликається короткочасністю дії колеса на ґрунт і деяким, хоч і незначним, але зменшенням навантаженням, що припадає на колесо.

У місцях перетину перезвожених знижених ділянок зростають глибина колії, коефіцієнт опору руху та швидкість літака знижується. Зустрічаючись з мікро-піднесеннями, колесо прорізає ґрунт, оскільки опора шасі не встигає стиснутись, і відбувається зростання опору руху.

Наприкінці розбігу, після відриву носового колеса та значного зростання підйомної сили крил, опір руху різко знижується.

Аналіз зміни коефіцієнта опору руху та сили тяги по довжині пробігу показує, що один із шляхів покращення працездатності ґрунтових аеродромів полягає у зміцненні початкової ділянки ґрунтової льотної смуги, на якій через тривалість стоянки та малу швидкість літака опір руху має максимальне значення [9].

Літак, що досяг на початку розбігу з твердого покриття швидкості 30-40 км/год, вільно розбігається по водо-насиченому слабкому ґрунту, на якому після тривалої стоянки він не може зрушити з місця на власній тязі. Тому, щоб зменшити тривалість нельотного періоду на тимчасових аеродромах із ґрунтовими льотними смугами, старто-фінішні майданчики можна обладнати на кінцевих ділянках льотних смуг.

Стартові майданчики влаштовують із збірно-розбірних металевих плит, збірних бетонних покриттів, із укріплених ґрунтів, а також з місцевих матеріалів, у тому числі із ґрунту та щебню.

Висновки.

Для того щоб забезпечувати постійну, безперервну готовність аеродрому до прийому, обслуговування і відправлення повітряних суден необхідно постійно слідкувати за станом злітно-посадкової смуги, своєчасно проводити профілактику ґрунтової частини льотного поля та в разі необхідності проводити поточний ремонт.

Результати аналізу реальної роботи щодо утримання і поточного ремонту ГЗПС на аеродромах здійснюється постійно із врахуванням великого різноманіття їх умов експлуатації та особливостей утримання ґрунтової частини льотного поля, які постійно змінюються. Для забезпечення якісного догляду і його ремонту важливо своєчасно отримувати повну інформацію щодо стану ГЗПС, яку може забезпечувати інформаційна система із постійним її оновленням в режимі реального часу. Дослідження стану ГЗПС передбачає використання найпростіших механізмів та пристроїв, які постійно використовуються людиною, так і системи, оснащені мікропроцесорною технікою, комп'ютерами, керовані з використанням сучасних інформаційних технологій (ІТ).

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бесараб О.М., Гуріна Л.І., Смолянець В.В. Оцінка впливу добавки в ґрунт RBI-81 на підвищення довговічності дорожнього одягу. *Автомобільні дороги і дорожнє будівництво*. Київ, 2008. Вип. 75. С. 73-81.
2. Международные стандарты и рекомендуемая практика. Аэродромы. Приложение 14 к конвенции о международной гражданской авиации. Том 1. Проектирование и эксплуатация аэродромов. ИКАО. Монреаль, 2009. 360 с.
3. Безрук В.М. Укрепление ґрунтов. Москва: Транспорт, 1965. 346 с.
4. Технологія будівництва та капітального ремонту аеродромів: навч. Посібник / М.Т. Кузло, А.О. Белятинський, С.Ю. Тімкіна, О.М. Дубик. Київ: НАУ, 2019. 180 с.
5. Методичні рекомендації до курсового проектування для студентів спеціальності 8.092105 «Автомобільні дороги та аеродроми» спеціалізації 8.092105.02 «Будівництво та експлуатація аеродромів» 6.02.2004.
6. Проектування та будівництво аеродромних комплексів. Монографія / за заг. ред. Карпова В.В. Херсон : Олді+, 2022. 326 с.
7. Відомості про конструкції сучасних аеродромних покриттів Національного авіаційного університету / Тімкіна С.Ю. Київ, 2012. С. 34-35.
8. Наказ № 191/446 МО України від 20.06.2003 р. «Положення про порядок використання аеродромів України».

9. Епишкин В.В. Применение стабилизаторов грунта. *Автомобильные дороги*. 1995. №7-8.

10. Изыскания и проектирование аэродромов : Учеб. для вузов / Г.И. Глушков, В.Ф. Бабков, В.Е.Тригони и др. / Под ред. Г.И Глушкова. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Транспорт, 1992. 432 с.

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

УДК 658:382

Наталія Кравченко
(Київ)

РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ, ЩО СТАЛИСЯ ІЗ ЗДОБУВАЧАМИ ОСВІТИ ПІД ЧАС ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Стаття містить алгоритмом дій у разі настання нещасного випадку відповідно до Положенні про порядок розслідування нещасних випадків, що сталися із здобувачами освіти під час освітнього процесу затвердженому наказом Міністерства освіти і науки України від 16.05.2019 №659.

Ключові слова: нещасний випадок, мікротравма, рана, пошкодження, травма, постраждалий, свідок.

This article outlines the procedures to be followed in the event of an accident in accordance with the "Regulations on the Procedure for Investigating Accidents Involving Students During the Educational Process," approved by the Ministry of Education and Science of Ukraine through Order No. 659 on May 16, 2019.

Keywords: accident, minor injury, wound, damage, injury, victim, witness.

За оперативною інформацією органів управління освітою обласних, Київської міської державних (військових) адміністрацій, закладів вищої та фахової передвищої освіти комунальної та державної форми власності, що належать до сфери управління МОН, у 2022 році серед здобувачів освіти обліковано:

- 1379 нещасних випадків із здобувачами освіти під час освітнього процесу, у тому числі 5 випадків із смертельними наслідками;
- 575 нещасних випадків невиробничого травматизму із смертельними наслідками, що трапилися із здобувачами освіти у побуті, у тому числі 272 дитини загинуло внаслідок терористичних дій російської федерації [2], Про стан травматизму серед здобувачів освіти та працівників закладів освіти за 2022 рік МОН України №1/3567-23 від 13 березня 2023 року.

«Людина, її життя, честь і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1, розділ I ст 3].

Положення встановлює єдиний порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, що сталися із здобувачами освіти під час освітнього процесу (трудоного чи професійного навчання в закладах освіти і організаціях) на території України.

Розслідування проводиться у разі настання нещасних випадків, що трапилися із здобувачами освіти під час освітнього процесу і призвели до ушкодження здоров'я на один навчальний (робочий) день чи більше, або до їх смерті.

Розслідуванню підлягають нещасні випадки, що сталися із здобувачами освіти під час навчального процесу, через травми, отруєння, теплові удари, опіки, обмороження, утоплення, ураження електричним струмом, блискавкою, в наслідок аварій, пожеж, стихійного лиха, контакту з представниками тваринного та рослинного світу [3, Р I п.5].

Про кожен нещасний випадок, що трапився із здобувачами освіти потерпілий або свідок нещасного випадку повинен повідомити учителя (вихователя, викладача, іншу уповноважену особу) та терміново організувати надання першої медичної допомоги потерпілому та викликати швидку медичну допомогу, у разі потреби – його транспортування до найближчого закладу охорони здоров'я; зберегти обстановку на місці в такому стані, в якому вона була на момент нещасного випадку; негайно повідомити керівника закладу освіти і особу, яка відповідає за охорону праці, безпеку життєдіяльності в закладі освіти [3, Р II п.1].

Керівник закладу освіти отримавши повідомлення про нещасний випадок зобов'язаний негайно:

- вжити заходів щодо усунення причин, що викликали нещасний випадок;
- повідомити батьків (інших законних представників потерпілого);
- направити письмовий запит до закладу охорони здоров'я для отримання довідки;
- протягом доби утворити наказом комісію із розслідування нещасного випадку [3, Р II п.2].

До складу комісії із розслідування нещасних випадків входять:

- заступник керівника закладу освіти, який є відповідальним за організацію роботи охорони праці, безпеки життєдіяльності закладу освіти – голова комісії;
- керівник служби охорони праці або особа на яку наказом закладу освіти покладено ці обов'язки;
- представник первинної профспілкової організації (у разі відсутності останньої – уповноважена найманими працівниками особа з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності);

До складу комісії з розслідування нещасного випадку не входить працівник закладу освіти, який безпосередньо відповідає за стан охорони праці, безпеки життєдіяльності у структурному підрозділі (кабінет, майстерня, лабораторія тощо), де стався нещасний випадок [3, Р II п.3].

Потерпілий, його батьки (інші законні представники) мають право брати участь у роботі комісії, надавати пояснення, пропозиції, додавати до матеріалів розслідування документи, що пояснюють причини та обставини нещасного випадку, викладати в письмовій чи усній формі особисту думку щодо нещасного випадку та одержувати від голови комісії інформацію про хід проведення розслідування [3, Р II п.4].

Потерпілий (його батьки, інші законні представники) мають право звертатися до керівника закладу освіти з письмовою заявою про нерозголошення інформації про наслідки нещасного випадку, якщо така інформація може завдати моральної шкоди потерпілому [3, Р II п.5].

Комісія з розслідування нещасного випадку зобов'язана протягом п'яти робочих днів з моменту її утворення провести розслідування нещасного випадку, а саме:

- з'ясувати обставини та причини нещасного випадку;
- отримати пояснення від потерпілого (за можливості);
- виявити та опитати свідків та осіб які допустили порушення НПАОП;
- визначити чи пов'язаний нещасний випадок з освітнім процесом;
- розробити заходи щодо попередження подібних нещасних випадків;
- скласти акт про нещасний випадок за формою Н-Н у п'яти примірниках, які затверджує керівник закладу освіти.

До акту Н-Н додаються пояснення потерпілого, свідків та інші документи щодо обставин нещасного випадку [3, Р II п.6-7].

Акт розслідування нещасного випадку за формою Н-Н підписують голова та всі члени комісії із розслідування нещасного випадку. У разі незгоди зі змістом акта Н-Н член комісії із розслідування нещасного випадку письмово викладає свою особисту думку, яка додається до акта і є його невід'ємною частиною [3, Р II п.9].

Керівник закладу освіти повинен протягом одного робочого дня після одержання актів і матеріалів розслідування розглянути їх та затвердити.

Керівник закладу освіти протягом трьох робочих днів затверджені примірники акта Н-Н надає або надсилає поштою з повідомленням:

- потерпілому (батькам, іншим законним представникам потерпілого);
- керівнику структурного підрозділу закладу освіти, де стався нещасний випадок;
- керівнику служби охорони праці (особі на яку покладено ці обов'язки);
- органу управління освітою;
- іншим державним органам, до сфери управління яких належить заклад освіти;

– первинній профспілковій організації (у разі відсутності останньої – уповноважена найманими працівниками особа з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності) [3, Р II п.11].

У разі відмови керівника закладу освіти від утворення комісії з розслідування, складання акта Н-Н, незгоди потерпілого (його батьків, інших законних представників) зі змістом або висновками акта Н-Н питання щодо розслідування нещасного випадку за письмовою заявою потерпілого (його батьків, інших законних представників) розглядають орган управління освітою вищого рівня (інший державний орган до сфери управління якого належить заклад освіти) протягом десяти робочих днів з дня отримання письмової заяви [3, Р II п.12].

Нещасний випадок, про який потерпілий не повідомив керівника навчального закладу протягом навчального (робочого) дня або наслідки якого проявилися не одразу розслідується протягом місяця з дня подання письмової заяви потерпілим (батьками, іншими законними представниками потерпілого) незалежно від строку настання нещасного випадку [3, Р II п.13].

Якщо погіршення стану здоров'я потерпілого від нещасного випадку сталося внаслідок загального захворювання (хвороби), що підтверджено довідкою закладу охорони здоров'я нещасний випадок розслідується за первинним діагнозом, акт Н-Н не складається [3, Р II п.14].

Нещасні випадки, що сталися із здобувачами освіти під час проходження останніми виробничої практики на підприємстві під керівництвом посадових осіб підприємства, розслідуються комісією підприємства за участі представників закладу освіти [3, Р II п.15].

Нещасні випадки, що сталися на підприємстві зі здобувачами освіти закладів освіти, які проходять виробниче навчання (практику) під керівництвом учителя (викладача), майстра виробничого навчання закладу освіти на ділянці виділеній підприємством для цієї мети, розслідуються комісією закладу освіти за участі представника підприємства, оформлюються актом про нещасний випадок форми Н-Н і беруться на облік органом управління освітою, закладом освіти.[3, Р II п.16]

Після закінчення лікування або у разі смерті потерпілого від нещасного випадку керівник закладу освіти складає і надсилає в десятиденний термін повідомлення (встановленого зразка) про наслідки нещасного випадку тим організаціям і представникам, яким надсилалися примірники акта Н-Н [3, Р II п.18].

Усі нещасні випадки за результатами розслідування яких складався акт Н-Н, беруться на облік і реєструються:

- закладом освіти в журналі реєстрації нещасних випадків;
- органом управління освітою в журналі реєстрації нещасних випадків, що сталися із здобувачами закладу освіти, який належить до сфери управління.

Один примірник акта розслідування зберігається в закладі освіти протягом 60 років [3, Р II п.19].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України. Основний закон України від 28.06.1996р №254/96-ВР (чинне законодавство станом на 01 лютого 2021р.).
2. Про стан травматизму серед здобувачів освіти та працівників закладів освіти за 2022 рік МОН України №1/3567-23 від 13 березня 2023 року.
3. Положення про порядок розслідування нещасних випадків, що сталися із здобувачами освіти під час освітнього процесу (Затверджено наказом МОН України 16 травня 2019 року №659)

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА ІННОВАЦІЇ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ВИРОБНИЦТВІ

Сьогодні докладаються значні зусилля щоб мінімізувати кількість виробничих травм та інших нещасних випадків. І зазвичай вони пов'язані з «людським фактором». Будь-яка раціоналізаторська пропозиція повинна бути завірена інженерним рівнем підприємства щодо безпеки використання запропонованого пристрою. Створення безпечних умов праці має бути одним із головних пріоритетів, про що мають пам'ятати не лише керівники, а й самі працівники.

Ключові слова: охорона праці, сільськогосподарська техніка, безпека, заходи.

Today, significant efforts are being made to minimize the number of work-related injuries and other accidents. And they usually happen in connection with “human factor”. Any rationalization proposal must be certified by the engineering level of the enterprise, regarding the safety of using the proposed device. Creating safe working conditions should be one of main priorities, which should be remembered not only managers, but the workers themselves.

Key words: labor protection, agricultural machinery, safety, measures.

Впровадження інновацій в агросектор економіки підвищує рівень продовольчої безпеки держави. Окрім того, розробка нових сортів рослин, порід тварин, підходів до оптимального використання ресурсного потенціалу, оновлення техніки та технологій і т.д. є запорукою конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників, що є актуальним питанням для України на даному етапі [1].

Незважаючи на незначні прибутки більшості сільськогосподарських підприємств, особливо в останні роки після початку бойових дій на території України, у яких недостатньо оборотних та кредитних коштів для придбання високотехнологічної техніки та обладнання, українські фермери намагаються вивчати та впроваджувати інноваційні тенденції розвитку сільського господарства. Найчастіше це раціоналізаторські пропозиції, які дозволяють із старої техніки та обладнання створювати пристрої та агрегати, що полегшують та прискорюють основні технологічні процеси у сільському господарстві.

Як би не розвивалися та не удосконалювалися сільськогосподарська техніка та технології сучасного виробництва, хоч би якими безпечними здавалися умови праці, нещасні випадки все ж таки трапляються, і відбуватимуться, мабуть доти, доки людина прийматиме безпосередню участь у трудовому процесі. Сьогодні значні зусилля докладаються до того, щоб максимально знизити кількість виробничих травм та інших нещасних випадків, однак, на жаль, вони іноді трапляються. І трапляються вони, як правило, у зв'язку з так званім «людським фактором» [2, 3].

Охорона праці – це створення здорових і безпечних умов праці різними засобами. Безпека праці – це стан умов праці, за яких вплив на працюючого небезпечних та шкідливих виробничих факторів виключено або вплив шкідливих виробничих факторів не перевищує гранично допустимі значення. Впроваджуючи будь-які інновації, навіть для полегшення роботи, необхідно передбачати оцінку ризику працівника при експлуатації техніки та обладнання, покладатися не просто на його трудовий досвід, а спиратися на правила, інструкції, засоби індивідуального захисту та безпеку роботи [4]. Адже в наш час це дуже важливо. Найбільше це стосується польових робіт на відкритій місцевості де відбувалися бойові дії та ймовірні небезпечні залишки боєприпасів.

Деколи найменша недоробка у конструкції сільськогосподарської техніки у вигляді захисного кожуха карданного валу приводу вакуумного насоса, яка є досить поширеним

явищем, та нехтуванням інструкції з охорони праці, може призвести до великим та сумним наслідків. Наприклад, в одному з сільськогосподарських підприємств Дніпропетровської області стався нещасний випадок з трактористом. Він на тракторі МТЗ-82 із причіпною ємністю отримав завдання відкачати талі води з овочесховища. Заповнення ємності забезпечувалося створенням у ній розрідження у вигляді вакуумнасоса з приводом від валу відбору потужності трактора за допомогою карданного валу. Приїхавши до овочесховища разом із напарником, завдання якого входило управляти шлангом, він приступив до відкачування води. Зробивши два заходи, він поставив трактор під чергове закачування, а сам узяв шматок сталевго дроту і хотів встановити хомут на вихідний патрубок ресивера, що знаходиться над вакуумним насосом, щоб унеможливити підсмоктування повітря. Шматок його куртки потрапив на карданний вал і стала куртка на нього накручуватися. Смертельного результату можна було б уникнути навіть без захисного кожуха, якби постраждалий чітко дотримувався інструкції з охорони праці (не залишав кабіну трактора при працюючому валу відбору потужності та його спецодяг був би застебнутий, як належить).

Результатом розбору та аналізу причин даного нещасного випадку стає розуміння того, що будь-яка раціоналізаторська пропозиція, навіть якщо вона не оформляється офіційно, повинна проходити атестацію середньою та вищою інженерною ланкою підрозділу підприємства щодо безпеки використання запропонованого пристрою або рішення.

Саме тому незалежно від того, яке сільськогосподарське підприємство, яка у нього форма власності або вид діяльності, траплялися нещасні випадки чи ні, необхідно дотримуватися Правил охорони праці під час технічного обслуговування та ремонту машин і обладнання сільськогосподарського виробництва (ДНАОП 01.41-1.01-01) та постійно виконувати заходи, які сприятимуть покращенню умов праці та забезпечать безпеку фермерів під час виконання робіт:

1. Проводити техогляд та ревізію застарілої сільськогосподарської техніки, а також своєчасний поточний та капітальний ремонт.

2. Здійснювати планування та контроль за проведенням періодичної перепідготовки та перевірки знань з питань охорони праці всіх робітників.

3. Механіку або інженеру господарства надійно захистити захисними огорожами і закрити кожухами частини виробничого обладнання, що рухаються, що виступають на кінці валів, відкриті карданні передачі, та будь які інші елементи техніки чи обладнання, які є або можуть стати джерелом підвищеної небезпеки.

4. Проводити навчання працівників безпечним методам та прийомам виконання сільськогосподарських робіт з використанням спеціальної техніки та обладнання, забезпечити проведення стажувань та інструктажів на робочому місці з перевіркою знань вимог охорони праці.

5. Посилити покарання працівників за недотримання або ігнорування посадових інструкцій та вимог охорони праці під час виконання робіт.

6. Запрошувати для роботи працівників, які мають фахову освіту та знають специфіку сільськогосподарських робіт.

Підсумовуючи і аналізуючи наведений приклад нещасного випадку слід зауважити, що у сільськогосподарській галузі існує значна кількість явних та прихованих небезпек, що існують на майже всіх галузевих виробництвах, а масштаби цих небезпек та до яких наслідків вони можуть привести суттєво залежать від зважених та правильних дій самих працівників та керівників. Тому потрібно із кожної аналогічної прикладу ситуації робити висновки та аналізувати причини нещасного випадку, і надалі бути більш далекоглядними та дотримуватися максимально вимог охорони праці та техніки безпеки при виконанні будь яких робіт, відразу адекватно оцінювати всілякі ризики і бути готовими захистити себе та своїх колег. Відомо, що до основних причин травматизму відноситься низький рівень виробничої дисципліни, що є наслідком порушення технологічних регламентів та інструкцій, а також несприятливі умови праці працюючих.

Створення безпечних умов праці на сільськогосподарських підприємствах різних форм власності та видів діяльності має бути одним із головних пріоритетів, про який мають пам'ятати не лише керівники агропідприємств, а й безпосередньо працівники.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Конєва Т. М., Кикла А. М. Особливості впровадження інновацій сільськогосподарськими підприємствами України. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія". Серія: Економіка.* 2016. Т. 285, Вип. 273. С. 101-106. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nrchdues_2016_285_273_19.
2. Величко О.М. Особливості інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств. *Ефективна економіка.* 2013. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3386>
3. Танасійчук Ю.В. Інноваційний розвиток аграрної сфери в контексті продовольчої безпеки України. *Економіка харчової промисловості.* 2014. №3(23). С. 71-74.
4. Іваненко В. С., Бризгалов М. В. Розробка та впровадження інструкцій з охорони праці на підприємствах аграрного профілю. *Інформаційно-психологічна та техногенна безпека: історичні аспекти, особливості захисту суспільства та особистості: тези доповідей за результатами тематичного «круглого столу», м. Миколаїв, 9 грудня 2022 р. Миколаїв: МНАУ, 2022. С. 20-23.* URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jsui/handle/123456789/12067>.
5. Гнилянська Л.Й., Харчук В.Ю. Формування та реалізація інноваційних програм на засадах ризик-менеджменту: монографія. Львів: ЗУКЦ, 2013. 216 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Арпентьева Ольга Вікторівна – студентка 6 курсу педагогічного факультету Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Багрій Віктор Васильович – кандидат технічних наук, доцент, завідувач кафедри електроніки Дніпровського державного технічного університету

Бельченко Наталія Іванівна – методист педагогічного відділення Фахового коледжу «Універсум» Київського університету імені Бориса Грінченка

Бондар Ірина Миколаївна – викладач педіатрії вищої категорії Комунального закладу «Дніпровський базовий фаховий медичний коледж» Дніпропетровської обласної ради

Веприк Володимира Володимирівна – студентка 2 року навчання за спеціальністю «Туризм» ОС «Магістр» факультету туризму та міжнародних комунікацій ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Волошин Руслан Віталійович – старший викладач кафедри електроніки Дніпровського державного технічного університету

Гавда Надія Миколаївна – викладач-методист, викладач педагогіки вищої кваліфікаційної категорії циклової комісії дошкільної педагогіки та окремих методик Володимирського педагогічного фахового коледжу імені Агатангела Кримського Волинської обласної ради

Галич Алла Михайлівна – викладач педіатрії вищої кваліфікаційної категорії, викладач-методист Дніпровського базового медичного коледжу

Гончар Ростислав Олегович – студент 4 курсу факультету ветеринарної медицини Полтавського державного аграрного університету

Дейкун Петро Васильович – викладач іноземної (англійської) мови ВСП «Ніжинський фаховий коледж Національного університету біоресурсів і природокористування України»

Дичка Олексій Юрійович – магістр кафедри електроніки Дніпровського державного технічного університету

Євенко Олена Володимирівна – викладач іноземних мов Педагогічного фахового коледжу Комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради

Єременко Наталія Петрівна – кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент кафедри здоров'я, фітнесу та рекреації Національного університету фізичного виховання та спорту України

Заневич Ігор Романович – студент 4 курсу ВСП «Фаховий коледж інформаційних технологій Національного університету «Львівська політехніка»»

Ковальова Наталія Володимирівна – кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент кафедри здоров'я, фітнесу та рекреації Національного університету фізичного виховання та спорту України

Косовець Анастасія Ігорівна – студентка 2 року навчання за спеціальністю «Туризм» ОС «Магістр» факультету туризму та міжнародних комунікацій ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Костюшко Ігор Анатолійович – старший викладач кафедри фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту Військової академії (м. Одеса)

Кравченко Лариса Віталіївна – вчитель початкових класів Уманської гімназії №8 Уманської міської ради Черкаської області

Кравченко Наталія Володимирівна – викладач охорони праці Фахового коледжу «Універсум» Київського університету імені Бориса Грінченка

Крюковська Ольга Анатоліївна – кандидат технічних наук, доцент Дніпровського державного технічного університету

Кульбашевський Віктор Анатолійович – викладач кафедри військової підготовки Національного авіаційного університету

Луненко Олена – магістрант Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Луценко Олександр Кіндратович – викладач кафедри військової підготовки Національного авіаційного університету

Малиш Андрій Григорович – викладач кафедри військової підготовки Національного авіаційного університету

Малородна Олександра Володимирівна – магістрант спеціальності 053 «Психологія» Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»; психолог групи з морально-психологічного забезпечення Військового коледжу сержантського складу Військового інституту телекомунікації та інформатизації імені Героїв Крут

Машіка Ганна Василівна – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри туризму ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Нодь Діана Дюлівна – магістрант факультету міжнародних економічних відносин ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Остертаг Аліна Іванівна – завідувачка відділення управління, права і соціальної роботи Фахового коледжу «Універсум» Київського університету імені Бориса Грінченка

Павлюк Лідія Вікторівна – викладач вищої категорії спеціальності «Діловодство та інформаційна діяльність» Володимирського педагогічного фахового коледжу імені Агатангела Кримського Волинської обласної ради

Пасальська Інна Володимирівна – викладач німецької мови I категорії Володимирського педагогічного фахового коледжу імені Агатангела Кримського Волинської обласної ради

Підлетейчук Роман Васильович – доцент кафедри фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту Військової академії (м. Одеса)

Погрібняк Ольга Сергіївна – студентка 2 курсу ОР «Магістр» історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Полякова Вікторія Сергіївна – студентка 2 курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка

Попова Ірина Олексіївна – кандидат технічних наук, доцент кафедри електротехніки і електромеханіки імені професора В. В. Овчарова Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного

Потіха Зінаїда Андріївна – молодша наукова співробітниця відділу оперативної інформації Служби інформаційно-аналітичного забезпечення Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Приходько Роман Вікторович – курсант кафедри військової підготовки Національного авіаційного університету

Пришнівський Дмитро Олександрович – курсант кафедри військової підготовки Національного авіаційного університету

Рабинюк Катерина Дмитрівна – вчитель початкових класів вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист Уманської гімназії №8 Уманської міської ради Черкаської області

Рамусь Анна Альбертівна – викладач кваліфікаційної категорії «спеціаліст другої категорії», викладач української мови та літератури Маріупольського будівельного фахового коледжу (м. Хмельницький)

Романченко Дмитро Юрійович – викладач кафедри фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту Військової академії (м. Одеса)

Романюк Анатолій Володимирович – кандидат технічних наук, викладач ВСП «Фаховий коледж інформаційних технологій Національного університету «Львівська політехніка»»

Роціна Анастасія Андріївна – студентка 3 курсу факультету енергетики і комп'ютерних технологій Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного

Садовський Олексій – кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент кафедри здоров'я, фітнесу та рекреації Національного університету фізичного виховання та спорту України

Тихонова Наталія Сергіївна – викладач-методист дисциплін терапевтичного профілю Комунального закладу «Дніпровський базовий фаховий медичний коледж» Дніпропетровської обласної ради»

Цуркан Ганна Дмитрівна – студентка 6 курсу педагогічного факультету Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Чаусов Сергій Володимирович – кандидат технічних наук, доцент кафедри електротехніки і електромеханіки імені професора В. В. Овчарова Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного

Челак Олена Василівна – студентка 6 курсу педагогічного факультету Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Чернов Артем Анатолійович – дитячий психолог Центру допомоги врятованим (м. Полтава); інструктор збройних Сил України з надання першої психологічної допомоги та відновлення

Шарун Ігор Едуардович – кандидат медичних наук, директор Дніпровського базового медичного коледжу

Широкун Валентина Миколаївна – вчитель початкових класів Уманської гімназії №8 Уманської міської ради Черкаської області

Юрченко Марія Артурівна – асистент кафедри економіки, маркетингу та бізнес-адміністрування Державного університету інфраструктури та технологій

Яновський Петро Олександрович – доктор філософії, кандидат технічних наук, доцент, професор кафедри військової підготовки Національного авіаційного університету

ЗМІСТ

ТУРИЗМ І РЕКРЕАЦІЯ

- Ганна Машіка, Володимира Венрик*
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ
В СУЧАСНИХ УМОВАХ 3
- Ганна Машіка, Анастасія Косовець*
РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ 5
- Ольга Погрібняк*
ВПЛИВ ВІЙСЬКОВО-ІСТОРИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ
НА РОЗВИТОК ТУРИЗМУ БОГУСЛАВЩИНИ 7

ЕКОНОМІКА

- Діана Нодь*
ГЛОБАЛЬНА ПРОДОВОЛЬЧА КРИЗА В УМОВАХ
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 12
- Марія Юрченко*
«ПЛАНУВАННЯ», «КОНТРОЛЬ» У СФЕРІ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА
МЕНЕДЖМЕНТ І МАРКЕТИНГ 14

- Лідія Павлюк*
МИСТЕЦТВО ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОЧОГО ЧАСУ ПРАЦІВНИКА:
ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ 17

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

- Зінаїда Потіха*
УКРАЇНСЬКІ БІБЛІОТЕКИ В КАНАДІ, ЯК ЧИННИК ЗБЕРЕЖЕННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ 20

ПЕДАГОГІКА

- Ольга Арпентьєва*
ДИДАКТИЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ
ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ МОБІЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ 23
- Наталія Бєльченко, Аліна Остертаг*
ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ
У ФАХОВОМУ КОЛЕДЖІ «УНІВЕРСУМ» 25
- Надія Гавда*
ФОРМУВАННЯ СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ДОШКІЛЬНИКА ЗАСОБОМ РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА
ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ 28
- Лариса Кравченко*
ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ РОЗВИТКУ
ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ 31
- Олена Луненко*
СОЦІАЛЬНІ АДАПТИВНІ ЗДІБНОСТІ ДІТЕЙ ЯК ФОРМУВАННЯ
ОСОБИСТОСТІ ВИХОВАНЦІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ 36
- Вікторія Полякова*
ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В РЕАЛІЗАЦІЇ ТЕХНОЛОГІЇ «MR.LEADER» 39
- Катерина Рабинюк*
ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
У КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ 42
- Ганна Цуркан*
НАСТУПНІСТЬ ЯК ПРОВІДНИЙ ЧИННИК УСПІШНОСТІ
НАВЧАЛЬНО-МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 49

<i>Олена Челак</i> ПРАКТИЧНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ТА МОЖЛИВОСТІ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»	52
<i>Ігор Шарун, Ірина Бондар, Наталія Тіхонова</i> СТРАТЕГІЯ НАСТАВНИЦЬКОЇ РОБОТИ ІЗ ВИКЛАДАЧАМИ-ПОЧАТКІВЦЯМИ	55
<i>Ігор Шарун, Алла Галич</i> РОЛЬ ОМО ВИКЛАДАЧІВ МЕДИЧНИХ КОЛЕДЖІВ У СТВОРЕННІ ПРОФЕСІЙНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА	59
<i>Валентина Широкун</i> STEM-ОСВІТА – ГОЛОВНИЙ ТРЕНД ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ	63
ПСИХОЛОГІЯ	
<i>Артем Чернов, Олександра Малородна</i> СПЕЦИФІКА МІЖСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПСИХОЛОГА З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ ЗВІЛЬНЕНИМИ В ЗАПАС	69
ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ	
<i>Анатолій Романюк, Ігор Заневич</i> ОПЕРАТИВНЕ ВІДНОВЛЕННЯ ОПТИЧНИХ МЕРЕЖ З ПЕРЕДАЧЕЮ ІНФОРМАЦІЇ У ЦЕНТРИ УПРАВЛІННЯ	74
ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ	
<i>Наталія Єременко, Наталія Ковальова, Олексій Садовський</i> ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО СПОРТУ І СФЕРИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ПІД ЧАС БОЙОВИХ ДІЙ В УКРАЇНІ	79
<i>Дмитро Романченко, Ігор Костюшко, Роман Підлетейчук</i> ВПЛИВ ФІЗИЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН ТА ПІДРОЗДІЛІВ ССО НА ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ЗА ПРИЗНАЧЕННЯМ	82
ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ	
<i>Петро Дейкун</i> ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ МОДЕЛІ МОВНИХ ЗАСОБІВ АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ ТЕКСТІВ НОВИН ІНДИВІДУАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	85
<i>Олена Євенко</i> ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ У ЛІНГВІСТИЧНО ОБДАРОВАНИХ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗАСОБАМИ ІНТЕГРАЦІЇ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	88
<i>Інна Пасальська</i> ДИКТАНТ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ МОВЛЕННСВО-МИСЛЕННСВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ	90
<i>Анна Рамусь</i> СУЧАСНИЙ СЛЕНГ У МОВЛЕННІ МОЛОДІ	94
ТЕХНІЧНІ НАУКИ. ТРАНСПОРТ	
<i>Руслан Волошин, Віктор Багрій, Олексій Дичка</i> МІКРОПРОЦЕСОРНА СИСТЕМА КЕРУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЧНИМИ ПАРАМЕТРАМИ ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ ВОДИ ДЛЯ КОТЛІВ ТЕЦ	97
<i>Ірина Попова, Анастасія Роціна</i> ДОСЛІДЖЕННЯ ОПОРІВ ДИНАМІЧНОГО НАВАНТАЖЕННЯ ПРИ НЕСИМЕТРИЧНОМУ РЕЖИМІ РОБОТИ	103
<i>Ірина Попова, Сергій Чаусов</i> РОЗРОБКА ПРИСТРОЮ ЗАХИСТУ НА ОПЕРАЦІЙНИХ ПІДСИЛЮВАЧАХ	105
АРХІТЕКТУРА І БУДІВНИЦТВО	
<i>Олександр Луценко, Петро Яновський, Віктор Кульбашевський, Андрій Малиш, Роман Приходько, Дмитро Пришнівський</i> ПРОЄКТУВАННЯ ҐРУНТОВИХ ЛЬОТНИХ СМУГ	109

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Наталія Кравченко

РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ, ЩО СТАЛИСЯ
ІЗ ЗДОБУВАЧАМИ ОСВІТИ ПІД ЧАС ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ 115

Ольга Крюковська, Ростислав Гончар

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА ІННОВАЦІЇ
В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ВИРОБНИЦТВІ 118

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ 121

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»: Зб. наук. праць. Переяслав, 2023. Вип. 91. 127 с.

Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, правильність фактів і посилань, достовірність матеріалів несуть автори публікацій. Передрук і відтворення опублікованих у збірнику матеріалів будь-яким способом дозволяється тільки при посиланні на «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку».

Матеріали науково-практичної інтернет-конференції розміщені на сайті:
<http://confscience.webnode.com.ua>

Укладачі: С. М. Кикоть, І. В. Гайдаєнко
Верстка та дизайн: І. В. Гайдаєнко

Адреса оргкомітету та редколегії:
08401, вул. Сухомлинського, 30 (к. 100),
м. Переяслав,
Київська обл., Україна
тел. 0930569496,
сайт: confscience.webnode.com.ua

